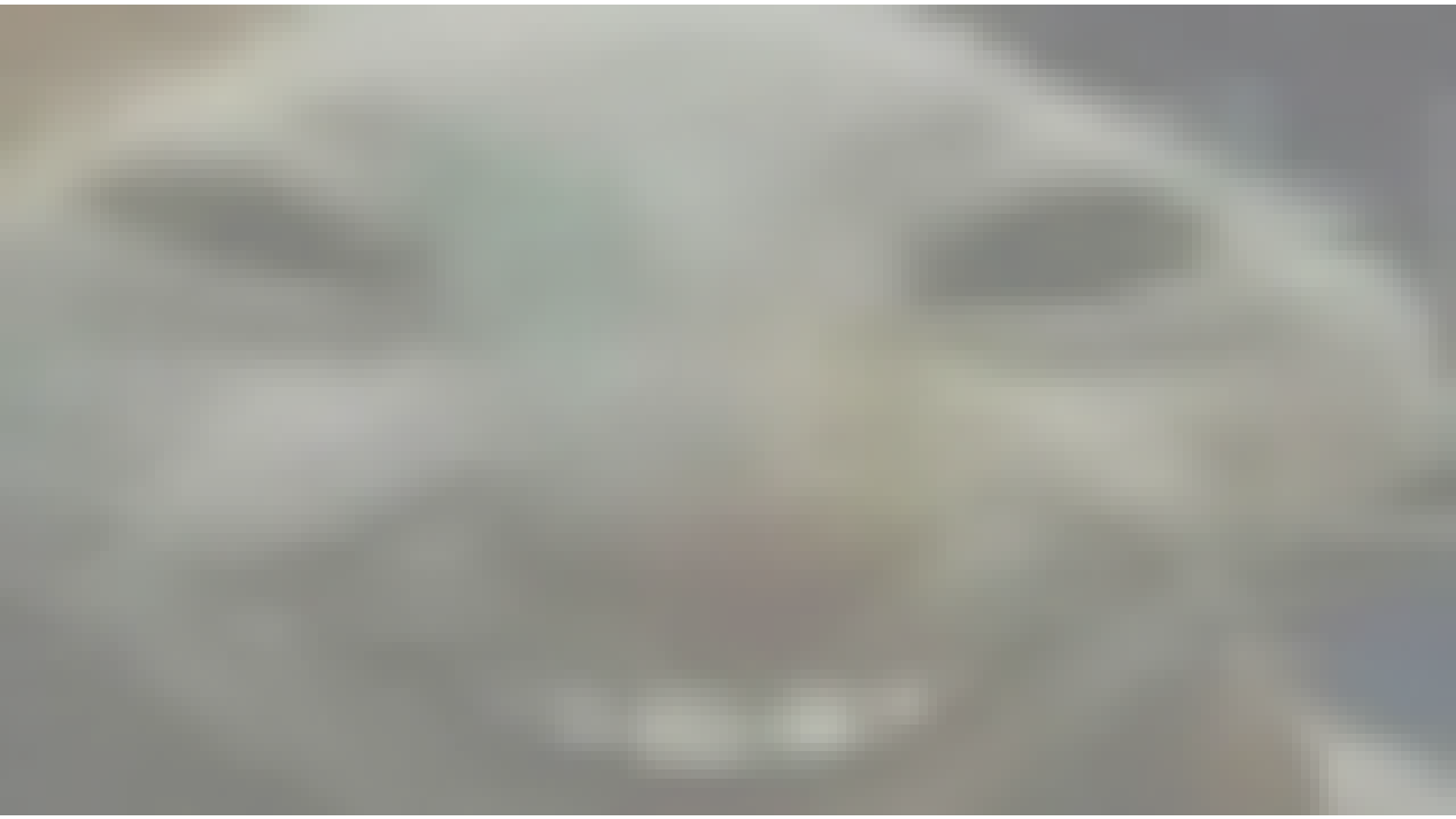
Zdrój słowa

Jaromira Labùdda

Zdrój słowa

Pòdrãcznik do ùczbë kaszëbsczégò jãzëka
dlô pòczątkùjącëch (kl. IV–VI)

Dzél II

Mòwa to je dësza lëdu.
Chto jã stracył, stracył sebie!
J. Labùdda

Podręcznik jest finansowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla mniejszości narodowych i grup etnicznych do nauczania języka kaszubskiego na poziomie klas IV–VI szkoły podstawowej, na podstawie opinii rzeczoznawców: dr. hab. Marka Romana Cybulskiego, mgr Renaty Mistarz, dr. Jerzego Szukalskiego.

Numer dopuszczenia 305/2010

Wydanie I

Opracowanie redakcyjne:
Bożena Ugowska

Weryfikacja językowa:
prof. Edward Breza

Redakcja techniczna:
Piotr Geisler

Ilustracje:
Marlena Stefańska

Projekt okładki:
Erdem Sevgi

© Copyright by Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie
Gdańsk 2010

Nakład 2000 egzemplarzy

Wydawca:
Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Zarząd Główny
ul. Straganiarska 20–23, Gdańsk
e-mail: biuro@kaszubi.pl

ISBN 978-83-87258-44-3

SPISËNK ZAMKŁOSCË

1. Jô ju piszã pò kaszëbskù 7

I. LUBÒTNÉ MÔLËCZI KÒL CHËCZI 9
1. Mòje pòdwòrzé – wëmòwa i pisënk „é” 10
2. Mój ògródk – bògacenié słowniznë 13

II. MÒJE KAMRÔCĄTKA – ZWIERZĄTKA 17
1. Mòje zwierzãta 18
2. Pies – nôlepszi drëch człowieka 21
3. Kòcy ôrt wiele wôrt – zajãcé z tekstã 25
4. Dzeje niedrësznotë zwierzãtów – „Pies, kòt ë mësz” 27
5. Chòwa 30
6. Czëtanié z pòdzélã na role – A. Nôdżel „Kùńc wadzeniô” 33
7. Czëtanié pòwiôstczi „Mëszikról” 35
8. Kwiôtczi-niezabôczczi z pòwiôstczi A. Nôgla 38
9. Kaszëbsczé przëczasniczi – A. Nôdżel „Zarzekłé kôłpie” 40
10. Dzeje kaczczi na spòdlim pòwiôstczi „Kaczka-tkaczka” 43
11. „Czemù głupi jak òseł?” – wëmòwa i pisënk „ò” 46
12. Dzeje trusów wedle pòwiôstczi „Zajce i truse” 48
13. Kaszëbsczé znankòwniczi (A. Nôdżel „Lëgòtkòwati zajc”) 50
14. Chitri lës i mëri szpôs – A. Nôdżel „Zajc i lës” 52
15. Ùkłôdanié zakùńczeniô pòwiôstczi 54
16. Kaszëbsczi zwrot „jic za czims” – pòwiôstka „Wilkòwé bótë” 58
17. Przedstôwiómë scenkã „Mrówka i skòczk” 62
18. Jezórné rëbë 64
19. Czemù szãtopiérz haszkô? – pisënk „h” 67

III. ALA BIÉDZE! ZËMA JIDZE 69
1. Gòdowé zwëczi 70
2. Gòdowô danka 75

IV. ZNAJEMË MÔLE W CHËCZACH I SZKÒLE 77
1. Dzelenié tekstu na zdania 78
2. Sprôwdzómë rozmienié tekstu – A. Labùda „Ùpartnota” 80
3. Twòrzenié słowarza – „Jiwer dzecka” 83
4. W szkòle 84
5. A. Nôdżel „W szkòle” – wskôzë wëmòwë i pisënkù „sz” i „cz” 86
6. Twòrzenié scenczi z żëcô na spòdlim wiérztë „Plama” 88
7. Przedstôwiómë scenkã ò szkòle – R. Skwiercz „Bùksë” 90

8. Szkòłowô ùczba – wëmòwa i pisënk „ù” 91
9. Skądka sã wzãła kréda? 93
10. Kaszëbsczé wierzenié – A. Nôdżel „Szadi Władi” 94
11. Stara ò czëstosc jãzëka – J. Piepka „Sarcëstô nôùka” 96
12. Òpis, òpòwiôdanié i dialog 99
13. Pòùczenié we wiérzce J. Szutenberga „Na zgniłotã” 101
14. Bòhatéra wiérztë A. Nôgla „Macków Jónk” 103

V. CHCEMË SÃ BAWIC I PÒWIÔSTCZI PRAWIC 105
1. Twòrzenié kòmiksu – „Dobroc nadgrodzonô” 106
2. Òpis rzeczë na spòdlim wiérztë S. Janczi „Bala” 109
3. Sprôwdzómë rozmienié tekstu – A. Labùda „Sztëczk miąska” 111
4. Żôbka z bôjczi Jana Piepczi 114
5. Czëtanié tekstu z rozmienim 116
6. Scenczi z òpòwiôstczi „Chto nôlepszi?” 122
7. Jónk zdôwô egzamin – òpòwiôdanié J. Walkùsza 124
8. Mój pòzdrzatk na temat bòhatérë wiérztë J. Piepczi „Ùpartélc” 127
9. Kaszëbszczi zwrot „słëchac kòmùs” 129
10. Redagòwanié tekstu 132

VI. WSZÃDZE I WSTEC KASZËBĄ BËC 137
1. Mój region – Kaszëbë 138
2. Kaszëbë z wiérztë A. Nôgla „Malinczi plachc” 140
3. Mòja gmina 142
4. Wszãdze i wstec Kaszëbą bëc – A. Nôdżel „Nie zabôczta” 143
5. Przédnô mësla wiérztë A. Labùdë „Chto” 145
6. Stwòrzenié Kaszëb w legeńdze 147
7. Pòeticczi òbrôz Tatczëznë 149
8. Mòja wiédzô ò Kaszëbach 151
9. Kaszëbizna – swiãti dzél serca 156
10. Co to je Òjczëzna? 158
11. Słowa wieleznaczné 160
12. Kaszëbsczi krôjmalënk 162
13. Ùczimë sã wnioskòwac 164
14. Dzeje tobaczi na spòdlim pòwiôstczi 166
15. Pòstacje z kaszëbsczich wierzeniów – „Cëdowny wzérnik” A. Nôgla 169

VII. PËRZINKÃ NA BINKÃ 173
Scynanié kani 174

Słowôrz 181
Słowôrz pòprawnëch gramaticznëch pòjãców 184

1

Jô ju piszã pò kaszëbskù

Czegò sã naùczã:

- ùtrwalã pòznóné wskôzë pisënkù
- sprawdzã swòjã ùmiejãtnosc pisaniô pò kaszëbskù

1. Przeczëtôj ùwôżno pòdóné zdania.

Jô jem dzeckã.
Mój tatk mô trzë sostrë.
Starka Pawła wiele gôdô.
Na stole leżi òbrësk.
To je módnô sëknia.
W jezorze płënie szczëka.
Më dzys bëlë w lese.
Jô rôd piszã pò kaszëbskù.
Wczora të ùłowił wiôlgą rëbã.
Jank dôł drëchòwi kaszëbską książkã.
Môli knôp jidze chùtkò do szkòłë.
Aleksander Majkòwsczi je znónym pisôrzem.
Nimò deszczu më pùdzemë bùten.
Na zymkù trôwa robi sã zelonô.
Mòja półsostra haczkùje ògródk.

2. Zapiszë zdania z pamiãcë.

3. Sprawdzë swój pisënk.

4. Pòdôj wskôzë pisënkù wërazów, dze przëtrafia sã zmiłka.

5. Do pòdóny wskôzë dobierzë jinszé przëkładë.

.....

.....

NÔTÉRËNCZI

I

LUBÒTNÉ MÔLËCZI KÒL CHËCZI

NAZÔD DO SPISËNKÙ ZAMKŁOSCË

I/1

Mòje pòdwòrzé – wëmòwa i pisënk é

Czegò sã naùczã:

- swòbódno gadac
- czëtac
- wëmòwë i pisënkù *é*

Przeczëtôj tekst.

Z chëczë wëchôdómë bùten na drogã abò pòdwòrzé. Pòdwòrzé je ògrodzoné płotem drucanym czë ze sztachétów.

Na pòdwòrzim mòże bëc òbòra i chléw dlô chòwë – kòniów, krowów i swiniów, kùrnik dlô kùrów, kaczków, gùłów, gãsów, a téż bùda dlô psa.

Czasã je tu jesz szurk na òpôł. Niejedne bùtna mają stëdniã abò garaż dlô auta.

Jinaczi wëzdrzi pòdwòrzé w miastach, dze są wësoczé bùdinczi.

W miesce dzecë bawią sã na gùtorni (placu zabawów). Są tam: zybówka, piôskòwnica, zjéżdżalniô, karasela i jinszé chłoscënë.

tekst: J. Labùdda

1. **Rzeczë, co je na twòjim pòdwòrzim.**

2. **Zaprowadzë do chëczów:**

auto, kòło, kòza, motór	bùda
drzewò, wãdżel	garaż
gãsë, gùłë, kaczczi, kùrë	kùrnik
pies	szurk

3. **Wëjasni, co òznôczają wërażenia.**
   Pòmòże ce słowôrz Aleksandra Labùdë:
   bùten bùtna
   bùten diôbła
   bùten szëkù
   Ùłożë z nima zdania.

4. Rozrzeszë wëzgódczi:

Z tëłu grozy, z przódkù szkalëje.
(e, i, p, s)
Czemù, jak kùr spiéwô na płoce, mô zamkłé òczë?
(b, ò / ò, n / o, t / e, e, i, j, m, o, r, z / a, n / a, ã, c, i, m, p)

5. Nalezë w teksce ò pòdwòrzim słowa z *é*.
Òbjasnij pò kaszëbskù jich znaczenié.

Chto sã gòrzi,
niech jidze na pòdwòrzé
i tak długò mùnią rëchô,
jaż sã ùdobrëchô.

É piszemë:

1) Na kùńcu nazéwôcza znankòwników, co òpisëją jistniczi w dzecnym ôrce pòjedinczi lëczbë (òno) i niechłopskòpersónowim ôrce wielny lëczbë (òne), np. wësoczé bùdinczi.
Zapiszë:

dobr☐ dzéwczã (òno) piãkn☐ zymczi (òne)
zelon☐ drzewo (òno) malowón☐ òbrazë (òne)

2) W zakùńczenim nazéwôcza pòjedinczi lëczbë òdczasnikòwëch jistników, np. chòrzec – chòrzenié, leżec – leżenié
Zapiszë:

czëtani☐ mësleni☐ pisani☐ sedzeni☐
tuńcowani☐ ùczeni☐ witani☐ zéńdzeni☐

3) Czej czëjemë pòstrzédną wëmòwã midzë *i* a *e*, np. dzéwczã, téż.
Zapiszë:

bi☐da brz☐g chl☐b dwi☐rze
dz☐ń kl☐wer kr☐da mi☐szk
prz☐k r☐ga sni☐g zdrowi☐

4) W zakuńczenim *-égò*, *-émù* znankòwników i niechtërnëch jistników, np. młodégò, zelonégò.
Zapiszë:

mądr☐gò pëtani☐gò wiôldż☐gò pòdwòrz☐gò
młod☐gò szkóln☐gò złot☐gò zbòż☐gò
môł☐mù dzeckù zdóln☐mù ùczniowi
pòsłëszn☐mù psu piãkn☐mù òbrôzkòwi

I/2

Mój ògródk – bògacenié słowiznë

Czegò sã naùczã:

- nowëch słowów
- czëtaniô
- wëmòwë i pisënkù *é*

Mój ògródk

Mój môłi ògródk
To je sztëczk raju,
W chtërnym nalézesz wszelejaczi brzôd.
Mój môłi ògródk,
Snôżi sztëczk raju,
Kòżdi bë nalezc chcôł sã tu rôd.
Móm w nim krëszczi
Jabka
Sliwczi
Wisznie
Krzesznie
Są téż tipczi
Je pón ãgrest
Są malënë
Przez słunuszkò rozpôloné
Pëszné roscą w nim radisczi
Rączką zasóné Teresczi
Groch schòwóny stoji w nórce
Żebë gò nie zjadłë skórce
Miodny pôch rozsélô kwiat
– Jaczi snôżi je ten swiat.
Mój môłi ògródk –
Môłi sztëczk raju.

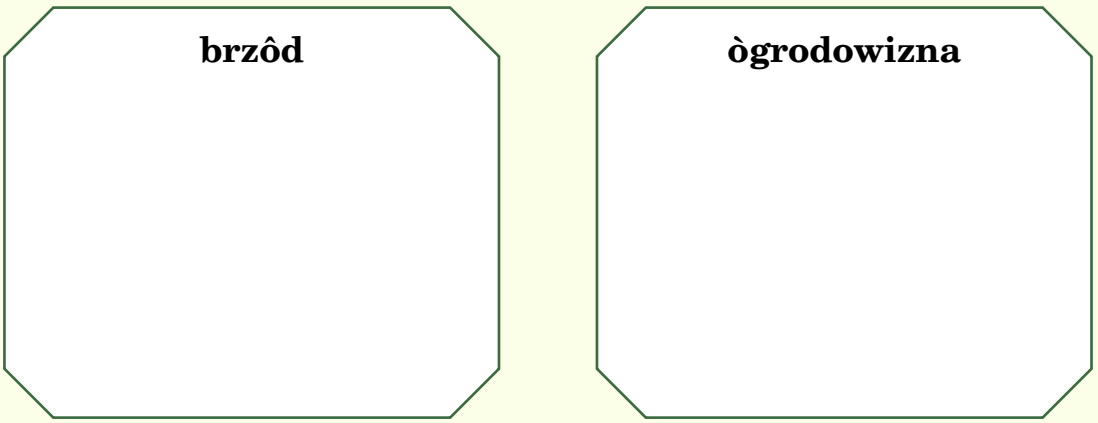
W nim człowiek może zabëc wnet,
Że wiele zła je
W swiece ë w kraju,
Czej ùzdrzi snôżi w ògródkù brzôd.

Jerzi Łisk

brzôd – jabka, krëszczi, sliwczi itd.
malëna – czerwòny brzôd z pòla, rosce na czerzkach
pôch – aromat, zôpach, wòniô
radiska – czerwònô, z ògródka i szczipie w jãzëk
skórc – ôrt ptôcha, lubi wisznie i krzesznie
snôżi, pëszny – piãkny
tipka – swiãtojanka, czerz z czerwònyma grónkama
zabëc – zabaczëc

1. **Jaczé dwa ògródczi są przedstawioné we wiérzce?**

2. **Wpiszë w przënôléżny plac nazwë brzadu i ògrodowiznë.**

3. **Co czekawégò widzysz we wërazu „ãgrest”?**

4. **Rozwiążë wëzgódkã:**
   Jaczé jôjka są pòdobné do roscënów? (a, dz, é, n, o, s)

5. **Przeczëtôj rozmòwë:**
   – Jô wczora zriwa malënë.
   – Lasowé czë domôcé?
   – Mariczné bùkse! Chto to czuł, żebë malënë rosłë w lese?!

– *Mie zawczora kąsył skórc.*
– *Gwës ce dzobnął, a nié kąsył?*
– *A prawie że kąsył!*
– *Ju le ju. Le pewno të mù nie szmakôł za wisznią i zarô òdlecôł?*
– *Cëż të gôdôsz? Kò skórc ni mô skrzidłów!*
Rzeczë, czemù dzecë sã ni mògłë dogadac?

6. **Wëszëkôj z dialogów wszëstczé słowa z *é*. Przëbaczë so, czedë rzeczemë i piszemë *é*, i pòwiédz, czemù ne słowa tak sã pisze.**

7. **Pòdzelë brzôd wedle kategòriów:**
   – rosnący na: drzewach, krzach, czerzkach,
   – mający zôrna, zôrenka, pestczi.

Kòżdi jé rôd jesénny brzôd.

NÔTÉRËNCZI

II

MÒJE KAMRÔCĄTKA – ZWIERZĄTKA

NAZÔD DO SPISËNKÙ ZAMKŁOSCË

II/1

Mòje zwierzãta

Czegò sã naùczã:

- pòzwów zwierzãtów
- swòbódno gadac
- wëmòwë i pisënkù *ã*
- kaszëbsczich pòzwów przëpôdków

Zapamiãtôj kaszëbszé pòzwë przëpôdków:

Mianownik	– Nazéwôcz	– Nz.
Dopełniacz	– Rodzôcz	– R.
Celownik	– Dôwôcz	– Dw.
Biernik	– Winowôcz	– Wn.
Narzędnik	– Narzãdzôcz	– Nrz.
Miejscownik	– Môlnik	– Ml.
Wołacz	– Wòłiwôcz	– Wł.

Nz. pies
R. psa
Nrz. psã

Nz. kòt
R. kòta
Nrz. kòtã

Nz. ribka
R. ribczi
Nrz. ribką

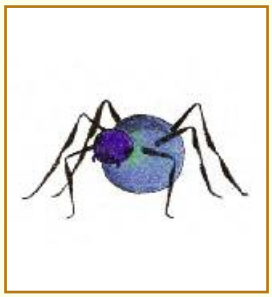
Nz. papùga
R. papùdżi
Nrz. papùgą

Nz. mòrskô swinka
R. mòrsczi swinczi
Nrz. mòrską swinką

Nz. skrzeczk
R. skrzeczka
Nrz. skrzeczkã

Nz. mësz	Nz. pajk	Nz. mùcha	Nz. bòcón
R. mëszë	R. pajka	R. mùchë	R. bòcóna
Nrz. mëszą	Nrz. pajkã	Nrz. mùchą	Nrz. bòcónã

1. Dospòrzãdzë zdania:

Jô móm doma hewò taczé zwierzãta: ..... .

Mòjim ùlubionym zwierzątkã je ..... .

Za nôwiãkszégò drëcha człowieka ùznôwô sã ..... .

Niechtërny lëdze żëją ze sobą jak ..... z ..... .

Gôdają, że ..... ni mô głosu.

Źle chcesz miec sosterkã abò bracynã, tej mùszisz ò to pòprosëc ..... .

Bawią sã jak kòt z .... rozmieje gadac pò lëdzkù.

..... robi zapasë na czôrną gòdzënã.

Kòżdô ..... mô szesc nogów. ..... przãdze piãkné séce.

2. Wpiszë pòzwë zwierzãtów.

susôczi	ptôchë	òwadë

Jaczé zwierzątkò òstało?

3. Òpòwiédz ò swòjim lubòtnym zwierzątkù.

4. **Namaluj i pòdpiszë swòje zwierzątkò. Żle je mòżno, pòkażë na swòjim malënkù: serzchel, pótë, tëpã.**

Dospòrzãdzë:
Mòje zwierzątkò zwie sã

..... .

5. **Ùłożë słowa z lëtrów:**

t, ò, k	s, p, i, e	k, a, j, p	n, ò, b, ó, c z, ë, m, s
c, h, ù, m, a	k, a, r, i, b	p, ù, p, a, g, a	c, e, k, k, r, s, z, z

Lëtrã ã piszemë tej, czej czëjemë a nosowé,
np. **zwierzãta**

6. **Zapiszë:**

g□ba, g□s, kòl□da, l□k, mi□so,
r□ka, s□k, semi□, w□bórk, w□ps

W òdmianie przez przëpôdczi jistników chłopszégò i dzecnégò ôrtu w narzãdzôczu prawidłowò stosëjemë kùnôszczi **-ã** rzôdzy **-em np.:**

dzeck-ã, dzeck-em
jadr-ã, jadr-em
dzewùs-ã, dzewùs-em
kòni-ã, kòni-em
chłop-ã, chłop-em
knôp-ã, knôp-em

II/2

Pies – nôlepszi drëch człowieka

Czegò sã naùczã:

- ùkładac plan zdarzeniów
- przesztôłcac tekst na jinszé fòrmë wëpòwiescë
- dokładno pòdawac znaczënk słowów
- wëmawiac i pisac *ã*

Reks

W przesnôżim òkòlim na pòrzéczim Lebë wastowa so bùsznô zôgarda Witków. Mieszkôł w ni òkòma tatka z mëmką jejich syn Jank, co le jesz dzesãc lat rechòwôł i knôp kòniowi do ògòna sygôł.

Jank béł czësto dobrim knôpikã, rãdim przë pòmôganim, wiedno wiesołim i towarzësznym. W szkòle robił zacht pòkroczi, bò do ùczbë miôł miãtką głowã. Doma pò pôłnim zawdë cos méstrowôł, klëmcowôł i klôsmùtowôł.

Ten malinczi nasz bòjater, że to ni miôł bratka ani sosterczi, ùlubił so psa Reksa. Béł to wiôldżi scyrz-wilk, le spòsobny, mądri i wiérny. Reks stôł sã nieòdstójnym i sertnym przëjacelã Janka. Dze Jank – tam Reks. Razem sã bawilë i gùtorzëlë w chëczach, na pòdwòrzim, na pòlach i w gajach, a przede wszëtczim nad pòblëzną rzéką. Héneż Jank z Reksã biwôł co dzéń. Colemało wiedno cos zabôcził doma, ale ùmëslno, i dôł psu òbecknąc na przëmiar swój skłôdóny nożik, a tej gò òmòlëcą schòwôł.

Nad rzéką pòkôzôł psu pùstą czeszéń i rzekł: apòrt! Psëskò wiedno wskòk nëkało pòd dodóm i za sztërôszk przënëkało nazôdka z nożikã w pëskù. Jank gò pòmùjkôł pò łepie i dôł mù za to skórkã chleba. Tej cësnął knëpel na westrzódk rzéczi: apòrt! Wnym Reks skòcził do wòdë i halôł mù nen knëpel. Jesz nigdë w ti òrãdzë nie òkôzôł niepòsłëszнotë Jankòwi.

Bëło to na zymkù kòle Strumianny, czej Jank z Reksem przënëkelë do rzéczi. Jank trzimôł w rãkach zacht wiôldżi wëkùmóny z chòjowi kórë bôt ze żôglama. Pùscył gò na rzékã, le wòdny drëw zanëkôł gò na sóm westrzódk. Chcôł gò so przëgarnąc leżącą pòdle chabiną, le bëła za krótkô. Tej zawrzeszczôł: apòrt! Le Reks nijakòs sã zdrigôł wlezc do znobny wòdë. Tej Jank wpôdł w górz i pòczął szkalowac na psa, a nen wcësnął tëpã i pòmalinkù jął ùcekac pòd dodóm. Tej Jank chwëcył kam i całą mòcą cësnął w psa. A Reks, co sã prawie òbezdrzôł, dostôł prosto w słëch. Pôdł na môlu, a czôrnawô redz jãła mù cec z renë.

Jank w swòjim gòrzu złapôł nã chabinã, a drëgą rãką chwëcył sã wietewczi ólszënowégò krza. A na wietewka krëszawi ólszczi pãkła i sã złóma, a Jank wpôdł na łep w głãbiã rzéczi. Ni mógł płënąc i pòczął tonąc. Zachlastł sã wòdą, a czej ta gò wërzuca na wiérzch, zawrzeszczôł ò retënk, le zôs gò wòda zala i tracył dosebnotã. Le dëcht jesz tëli, jak we spikù, pamiãtôł, że gò chtos mòckò chwëcył za żak i gò szamòtôł i szlëdrowôł w wòdze.

Czej ju kąsk przëszedł do se, doznôł, że ùretóny leżi na zberkù rzéczi. Le chtëż gò zretôł? Przecarł òczë i sã òbezdrzôł wkół, le nikògò nie ùzdrzôł òkòma Reksa, co calëchny mòkri, ze zakrëwawionym łepem mù sã redowôł. Jank chwëcył za kark Reksa i mòckò gò przëcësnął do se, i rozpłakôł sã ze żalu i redoscë.

Aleksander Labùda

bùszny – tu: widzałi
chabina – gałąz
dosebnota – przitomnosc
drëw – prąd
gùtorzëc so – tu: rozprawiac, gadac
krëszawi – słabòwiti
Leba – starokaszëbskô nazwa, przesztôłconô pózni na Łebã
na przëmiar – na przëkłôd
nieòdstójny – nieòdstãpny
òbecknąc – òbwąchac
òmòlëca – krëjamno, tajemno
òrãdz – sprawa
pòmùjkac – pòsmùkac, pògłaskac
przesnôżi – przepiãkny
spòsobny – pëszny, snôżi, piãkny
wastowac – panowac

wëkùmóny – wërzezbiony
zacht pòkroczi – wiôldżé pòstãpë
żak – kùrtka

Zapamiãtôj:
j. pòlsczi – łeb, łba
j. kaszëbsczi – łep, łepa

1. **Òbsãdzë pòstãpk Janka.**

2. **Wëszëkôj nôpiãkniészi, wedle cebie, wëjimk òpòwiôstczi.**

3. **Jaczi béł Jank, a jaczi jegò pies? Dospòrzãdzë na spòdlim tekstu:**

Jank	Reks

4. **Pòdzelë tekst na dzéle i nadôj jim nôgłówczi.**

5. **Na spòdlim tekstu namaluj kòmiks.**

6. **Pòłëczë pasowné słowa:**

bestri,		krótczi
biôłi	**pies**	kruz
bruny	**łep**	miãtkô
cwiardô	**ùszë**	môłi,
czôrny	**òczë**	rzôdkô
dłudżé	**tëpa**	sklëniącô
dłudżi	**pótë**	stojącé
gãstô	**serzchel**	strzédny
klapaté		wiôldżi
krótczé		zakrąconô

Ùdokazni pisënk w zakùńczenim znankôwników.

7. **Wëszëkôj w teksce słowa z *ã* i ùdokaznij jich pisënk.**

8. **W kaszëbsczim jãzëkù w niechtërnëch fòrmach mómë krótszé i dłëgszé fòrmë czasników. Wëszëkôj w pòwiôstce krótszé fòrmë czasników:**
   wastowała, złómała, wërzucëła, zalała

9. **Ùłożë zdania z wëszukónyma wërazama.**

W jãzëkù kaszëbsczim w ùszłim czasu, czasniczi białogłowszégò ôrtu mògą wëstãpòwac w fòrmie dłëgszi abò krótszi (scygniony) np.:
miała – mia, spiéwała – spiéwa, zjãła – zjã, chwëcëła – chwëca

II/3

Kòcy ôrt wiele wôrt – zajãcé z tekstã

Czegò sã naùczã:

- pòsługòwac sã tekstã
- wnioskòwac
- ùkładac dłëgszé zdania
- nowi piesni

Dwa kòtë, dwie psotë

Czej bãdze na niebie sto dzesãc gwiôzd,
To pëszny, to pëszny dlô kòtów czas.
Niech pòd miotłą spi mësz
I chcëwi lës.
A më zaspiéwómë gwës:
Dwa kòtë, dwie psotë,
Familijô takô.
Dwa kòtë, dwie psotë
Sedzą na dakù.

Czej bãdze pò niebie szedł strzébrzny pón,
Tej zaczną mù spiewac ze wszëtczich strón:
Di-li dum, di-li dum,
Dum, di-li dum.
Taczé nótë òb noc są.
Dwa kòtë, dwie psotë...

Czej ùzdrzisz we snicach ten kòcy ôrt,
Tej rzecz le swim drëchóm: òn wiele wôrt,
Pòchwôl wąse i głos,
I módné włose.
Co më zaspiéwómë zôs:
Dwa kòtë, dwie psotë...

Jerzi Stachùrsczi

1. **Naùczë sã dobrze czëtac wiérztã.**

2. **Dospòrzãdzë:**
   czas (jaczi?)
   pón (jaczi?)
   włosë (jaczé?)
   lës (jaczi?)
   ôrt (jaczi?)

Zapamiãtôj:

j. pòlsczi	j. kaszëbsczi
druh	drëch
nuta	nóta

3. **Jaczi czas je pëszny dlô kòtów?**
   Wëszëkôj z wiérztë pasowné wëjimczi.

4. **Wëjasni, co znaczą pòdóné wërażenia i zwrotë, a tej ùłożë z nima zdania.**

cëszi kòta	tëli, co kòt napłakôł
miec kòta	czichac – kòta nëkac
kòcy spiéw	szorm – kòcé niebò

   znaje sã na tim, jak kòt na mëdle

5. **Naùczë sã spiewac nã piesniã.**

6. **Òpòwiédz, co wiész ò kòcych zwëkach i zachòwaniach.**

Czë wiész, że...

Pisôrz Karol Dickens miôł baro mądrégò kòta, chtëren gasył pótą swiécã, czej ùznôł, że je czas kùńczëc robòtã i jic spac.

Wic

Jank szedł z mëmą na szpacér. Narôz na drzewie ùzdrzôł kòta.
– Mëma, to kòt czë kòtka?
– Kòt. Kò widzysz, że mô wąsë.

II/4

Dzeje niedrësznotë zwierzãtów – „Pies, kòt i mësz”

Czegò sã naùczã:

- czëtac
- òpòwiadac zwiér tekstu
- ùtrwalã so wëmòwã i pisënk *ô*, *ë*, *ã*

Pies, kòt ë mësz

Bëło to baro dôwno temù. Jeden człowiek miôł wiérnégò i mądrégò psa, chtërnégò òn pòsłôł z wôżną wiescą, spisóną na papiorze, do jinégò pana.

Pies wzął papiór w pësk i lecôł z nim jak wiater. Pò drodze òn spòtkôł kòtkã. Ta zaczãła sã smùlëc do psa tak, że pies òstawił papiór i sã z kòtką bawił. Kòtka wiedzała, że papiór bél wôżny i schòwała gò pòd balkã. Jak pies so przëpòmniôł, że miôł chùtkò papiór zaniesc, spitôł sã:

– Dze je mój lëst?

Kòtka pòwiedzała:

– Jô ò nim pòmëslała zawczasu i gò dobrze schòwała. Jô cë gò zarô przëniesã.

Wskòkła pòd dél, ale òd papiora nie òstało ani sladu. Mëszë gò zeżarłë.

Òd tegò czasu pón bije swòjégò psa, pies z gòrzã gòni kòta, a kòt mësz. I tak wszëscë zrobilë sã nieprzëjacelama, bò przedtim żëlë w wiôldżi zgòdze.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

smùlëc sã – ùsmiechac sã; przëmilac sã

1. **Òdpòwiédz na pitania:**
   Co miôł zaniesc pies jednémù panowi?
   Kògò òn spòtkôł w drodze?
   Chto schòwôł papiór?
   Dze papiór béł schòwóny?
   Co robilë pies i kòtka?
   Co sã stało òb ten czas z lëstã?

2. **Dospòrzãdzë:**

   Òd tegò czasu pón bije swòjégò .....,

   pies z gòrzã gòni ....., a kòt ..... .

   I tak wszëscë zrobilë sã .....,

   bò przedtim żëlë we wiôldżi ..... .

3. **Co nóm wëjôsniô pòwiôstka?**

4. **Òpòwiédz zwiér pòwiôstczi.**

5. **Chtërne z rzeklënów pasëją do pòwiôstczi?**
   żëc jak pies z kòtã
   zalezc psu za skórã (robic kòmùs krziwdã)
   wëszczerzac zãbë jak pies na òtrãbë (nie lubic jaczégòs jestkù)
   kùpic kòta w miechù
   bawic sã z kògùms w kòta i mësz
   pierszé kòtë za płotë (nie nôleżi sã chwalëc za wczas)
   mô òczë jak kòt na grzëmòt (dzëczé òczë)
   ledwò kòt za mùr, ju mëszë z dzur

6. **Wëszëkôj w pòwiôstce słowa z *ô, ë, ã* i òbjasni jich pisënk.**

ô	ë	ã

Wic

Òb wieczór jidą dwie małé mëszë bez smùżk. Narôz nad nima przelecôł szãtopiérz. Gôdô jedna do drëdżi:
– Jak doroscã, to téż wstąpiã do lotnictwa!

Chòwa

Czegò sã naùczã:

- pòzwów domôcy chòwë
- dospòrządzac zdania

1. Òdczëtôj nazwë chòwë (kòżdi kléwer to jedna lëtra).

stark trëkra – **ó**

dôwô mlékò –

z wełną – **ò**

ùswinionô? –

téż dôwô mlékò – **ò**

gùlgòce – **ù**

co bëło pierszé: jajo czë... **ù**

mô długą szëjã – **ã**

chòdzy rozczidło –   **cz**

pòdobny do zajca –   **u**

2. Nalezë pôrã dlô chòwë:
baran, bùla, gąsór, gùlôcz, knur, kòbëła, kòzeł, kôczór, kùr, truska

3. Nibë to samò, a równak... Wëtłómaczë, na czim pòlégô jinosc w znaczenim słowów. Dospòrzãdzë zdania. Òdpòwiédz na pitanié, chtërno pòwstónie z lëtrów wpisónëch słowów.

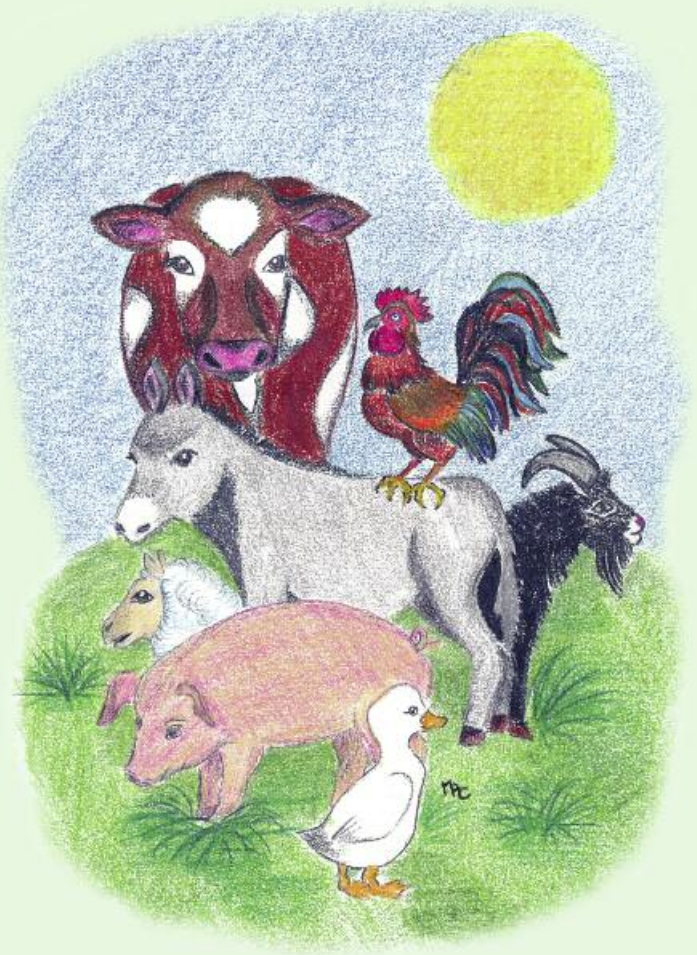
białka – baba	grzib – pòtrus
bót – kùrp	krowa – knaga
chłop – dżôd	noga – szpéra
gałąz – szlig	pies – scyrz
gãs – bëka	rãka – paja

1. ..... sąsada wlazła w naszã szkòdã.
2. Mlékò òd ..... je baro zdrów.
3. Ten ..... mie kąsył.
4. Mój ..... sã zwie Tuti.
5. Kòżdô ..... mô długą szëjã.
6. Nasza ..... nie chce wësedzec jajów.
7. Mùszã so kùpic nowé ..... .
8. Za długò chòdzã w stôrëch ..... .
9. Pòdôj mie ..... .
10. Të môsz czôrné ..... .
11. Ta ..... je pëskatô.
12. Mòja mëma je ..... .
13. Chòdzy zaniedbóny jak ..... .
14. Jan to je dobri ..... .
15. Lëchò je dostac ..... òd tatka.
16. Na zymkù kwitną ..... brzadowëch drzewów.
17. Wez òd mie te ..... .
18. To mùszi miec rãce i ..... .
19. Peperlëszka je smacznym ..... .
20. ..... zdobią lasë.

Zdanié	14	15	6 / 8 / 2		16	10	4 / 10		4 / 3		14	20	2	12?	10		6	8	13?
Lëtra	1	2	2 / 2 / 4		2	3	2 /	3	3 / 2		2	2	4	3?	3		4	1	3?

.....

Baczë! Swòje rozwiązanié mòżesz sprawdzëc na kùńcu tematu 9.

II/6

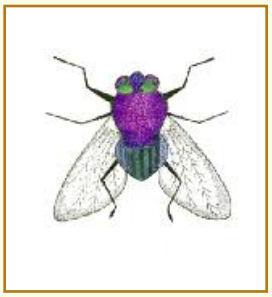
Czëtanié z pòdzélã na role – A. Nôdżel „Kùńc wadzeniô”

Czegò sã naùczã:

- stosowac wielezdaniowé wëpòwiescë
- czëtac z pòdzélã na role

Kùńc wadzeniô

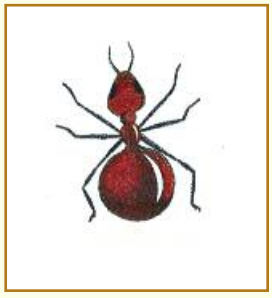

Bëła mùcha,
Rzekła z bùchą
Jak wiôlgô pani:
„Mòje są scanë”.

Na to pszczoła:
„Mòje scanë i stodoła”.
„Wszëtkò je mòje” –
Rzekł pszmiél.
„Wszëtkò je mòje” –
Rzekł gzél.

„I të, pszmiélu,
I të, gzélu,
Kòżdi z waju wiôldżi bówka!” –
Rzekła mrówka.

Wadzenié dérowabë do kùńca dnia
Czejbë nié pchła.
Pchła kąsa Tósza w tëpã,
Tósz z gòrzu jął wëc,
Bączi z ùrzasu rzekłë:
„Tósza je wszëtkò –
Scanë, stodoła i chëcz”.

Alojzy Nôdżel

1. **Na spòdlim wiérztë i òbrôzków wëjasni znaczenié słowów:**
   wadzenié, bùcha, przmiél, gzél, bówka, tósz, ùrzas.

2. **Wëmieni bòjatérów wiérztë. Chto z nich sã wadzył?
   Chto i czemù wëgrôł spiérkã?**

3. **W jaczich jinszich dokôzach béł sztrid? Jak òn sã skùńcził?**

4. **Jak mòżemë òglowò nazwac wiãkszosc bòhatérów?**

5. **Z lëtrów słowa *òwadzëzna* ùłożë jak nôwiãcy jinszich słowów.**

6. **Przeczëtôj sztridkã z pòdzélã na role.**

II/7

Czëtanié pòwiôstczi „Mëszikról”

Czegò sã naùczã:

- czëtac
- pisac lëtrã *y*

Mëszikról

Jak ptôchë wëbiérałë króla, tej òne ùradzëłë, że ten, co nôwëżi pòdlecy, bãdze jich królã. Bół midzë nima taczi malinczi ptôch, co wiedzôł, że nôwëżi pòdlecy òrzeł i òn so ùsôdł òrzłowi na krzebt. Czej òrzeł wzniósł sã baro wësok i widzôł, że niżóden ptôch gò ju nie przescygnie, òn so mëslôł:

– Jô tak a tak bãdã królã, bò wëżi mie nicht nie pòdlecy.

I zaczął nazôd lecec na zemiã. Tak ten malinczi ptôszk òdskòkł òd òrzła jesz trzë métrë do górë i zawrzeszczôł:

– Jô jem król! Jô jem król!

Òrzeł widzôł, że tim królã nie òstôł i sã mòcno rozgòrził na tegò ptôszka. Jiné ptôchë nie chcałë, żebë ten nômniészi bół jich królã i zrobiłë drëdżé wëbòrë. Terô ten miôł bëc królã, chto bë wlôzł nôniżi w zemiã.

Tak nen môłi ptôszk wlôzł w mëszą dzurã i terô bół nôniżi.

– Jô jem król! Jô jem król! – wrzeszczôł.

Ale wszëtczé ptôchë rzekłë:

– Òn ni mòże bëc naszim królã, chòc òn wlôzł nôniżi, ale z ti dzurë òn ju nie wëléze.

Rozkôzałë sowie, żebë pilnowa kòl ti dzurë, tak cobë òn stądka nie wëlôzł, le tam òstôł na wiedno. Sowa pilnowa, ale na dzurã zdrzała le jednym slépiëcã. Rôz tim, a rôz tim. W kùńcu, czej òna miała prawie jedno slépiã zamkłé, a drëdżim zdrzała, chcała zamknąc to òdemkłé, a òdemknąc to zamkłé slépiã. Jak ju zamkła to òdemkłé, tej zabôcza òdemknąc to zamkłé slépiã i ten môłi ptôszk wëlecôł, i zawrzeszczôł:

– Jô jem król! Jô jem król!

Wszëtczé ptôchë rozgòrzëłë sã na nã sowã i zaczãłë jã gònic tak, że òna mùsza so schòwac w cemny las i òd te czasu sowa na dniu spi, a w nocë òna lôtô, bò mô strach przed jinszima ptôchama.

A ten malinczi ptôszk òstôł ptôszim królã i czãsto w lese w taczich dankach spiéwô:

– Jô jem król! Jô jem król!

A że òn sedzôł w mëszi dzurze, przezwałë gò ptôchë mëszikrólã.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

danka – chòjinka
krzebt – slédnô, górnô czãsc srãbù

1. **Jaczé ptôchë są wdarzoné w pòwiôstce?**
   Jaczé jinszé ptôszczi znajesz?

2. **Pòwiédz, czemù ptôszczi są pòżëteczné.**

3. **Naùczë sã dobrze czëtac pòwiôstkã.**

4. **Wëpiszë sztërë wërazë z lëtrą *y*. Pòwiédz, czemù sã je tak pisze. Pòdôj jiné przëkładë.**

Czë wiész, że...

Mëszikról to wróblowati ptôch lasowi. Mô 9 cm długòscë. Je òliwkòwò-zelony farwë, a na głowie mô żółtopòmarańczową prãgã czôrną na ùbrzegù. Nôleżi do ptôchów chrónionëch.

* * *

Kùkówka je głosnym i welech ptôchã. Samc kùkô, samiczka nié. Znónô je z tegò, że nie bùdëje gniôzdów, nie wësadiwô jajów i nie wëchòwiwô włôsnëch młodëch. Ùchòdzy za lëchą matkã. Jaja skłôdô do gniôzdów tëch ôrtów ptôchów, w jaczich sã sama wëchòwa, nôczãszczi do gniôzdów môłëch ptôchów spiéwającëch. Wëlëgłé pisklã kùkówczi wërzucô z gniôzda jaja i pisklãta gòspòdarzów. Żérnégò i przewëższającégò jich wzrostem pòdrzëtka wëchòwùją i fùdrëją przëbróny starszi.

Młodé ptôchë wëchòwiwóné w cëzëch gniôzdach òdlatëją na zëmã do cepłëch krajów.

* * *

Kòlibrë żëją w òbù Amerikach, na òstrowach Karaibsczégò Mòrza i Spòkójnégò Òceanu. Je jich 320 zortów. Westrzód nich są nômniészé ptôchë swiata, jak na przëmiar hawańczik z Kùbë, co mô kòl 6 cm òd czëpka dzoba do kùńca ògóna. Nôwiãkszi kòliber mô 22 cm długòscë. Niechtërne z nich òdlatëją na lato na Alaskã i Ògnistą Zemiã. Są znóné z wiôldżich akrobaticznëch taleńtów. Nawet nômniészé ptôszczi lôtają z chùtkòscą do 100 km/gòdz. Lôtają w przódk, w tił, w bòk, w dół, w górã i mògą zawisnąc w placu. Machają skrzidełkama wiãcy jak 100 razy na sekùńdã. W lecbie nie je widzec jich skrzidłów, są òne tej tãgòwą dôką. Ptôszczi ne żëwią sã nektarem kwiatów i roznôszają jich kwiatny pich. Ni mają zwëkù chòdzeniô.

5. A co të mòżesz pòwiedzec ò zwëkach i zachòwaniach znónëch cë ptôchów?

II/8

Kwiôtczi-niezabôczczi z pòwiôstczi A. Nôgla

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- ùkładac zdania

Niezabôczczi

Jednémù knôpù, czej òn bél jesz malinczi, ùmerlë òbòje starszich. Z pòczątkù szło jemù dosc kòdrowato. Przez dłudżi sztót żëcégò òn sã pieklił midzë cëzyma lëdzama, ale nadszedł sztërk, że i dlô niegò zaswiécëło słuńce i czej jemù szło ju do lepszégò, tej òn czësto zabôcził ò swòjich starszich. Zdarzëło sã jednak, że rôz òn bél ze swòją białką na cerpiskù i tej òn szedł nawiedzëc grobë swòji nënczi i swòjégò tatka. Òba grobë bëłë baro zaniedbóné i na nich rosłë rozmajité zelëska, a midzë tim zelëskã na grobach rosłë drobné, mòdré kwiôtczi. Chłop nen spitôł sã swòji białczi, jak sã te kwiatë zwią.

– Jô nie wiém – rzekła białka.

Za sztërk białka szturna chłopa.

– Czół, ne kwiatë gôdają.

A pò prôwdze, te kwiatë wcyg gôdałë:

– Nie zabôczta, nie zabôczta.

Chłop nëkôł chùtkò do kòpôcza i dôł grobë ùprawic, i nie zabél ò nich do kùńca żëcégò. Kwiôtczi, chtërne mù przëbôczëłë ò grobach jegò starszich, nazwôł niezabôczkama i tak òne sã zwią do dzysô dnia.

Alojzy Nôdżel

czół – słëchôj, ùwôżôj
kòdrowato – lëchò
niezabôczka – môłi mòdri kwiôtk, niezapòminajka

1. **Nalézë słowò w słowie *niezabôczka*.**

2. **Wëjasni, skąd sã wzã nazwa niezabôczków.**

3. **Ùłożë słowa w zdaniowim szëkù.**
   a) łące, mòdré, na, niezabôczczi, roscą;
   b) czasã, człowiekòwi, jidze, kòdrowato, kòżdémù.

4. **Spróbùj ùłożëc wiérztkã ò niezabôczce ze składama:**

a)	b)	c)
niezabôczka	niezabôczka	niezabôczka
òczka	mrëczka	klëczka (*klamka*)
skòczka	bleczka	wieczka
skrzeczka	seczka	wrëczka (*wrëka*)

II/9

Kaszëbsczé przëczasniczi – A. Nôdżel „Zarzekłé kôłpie”

Czegò sã naùczã:

- ùkładac pitania do tekstu
- ùrabiac przëczasniczi òd znankòwników

Zarzekłé kôłpie

We wsë żëło dwòje mùlków, chtërny sã barzëczkò kòchalë. Ju bëło wszëtkò przërëchtowóné do jich zdënkù, lëdze gôdalë, że no dwòjeczkò mdze ze sobą żëło szczeslëwie, a kawel chcôł jinaczi. Wieselnicë bëlë zjachóny. Kònie zaprzëgłé, mùzykańcë zagralë na trąbach i përowało wieselé do kòscoła. Gòscowie i kawalér z brutką bëlë ju na stãpniach, czej tam sã zjawiła stôrô i strasznô jak noc cota z czôrnym pùjkã. Pùjk nôprzód kąsył brutkã, a tej kawaléra. I tej w ani pëtôj zamiast nëch dwòje mùlków nad lëdztwã zjawiłë sã dwa kôłpie.

Wërzasłi wieselnicë sã rozbieglë i kòżdi z nich do se dodóm nëkôł. Nôbarżi sã jiscëła nënka zarzekłégò dzéwczëca. Òna nocama nie spa i do nikògò nick nie gôda. Lëdze mëslelë, że ji bëło w głowã zaszłé. Òna mësla, że

ju nick swòji òtroczëcë nie mdze mògła pòmòc. A tu sã zdarzëło cos, czegò sã nicht nie spòdzéwôł. Na nieszczeslëwô białka w jeden latowi dzéń, czej bëło pëszné wiodro, szła w las zbierac grzëbë i tej òna nalazła w bòrowiczim skaléczoną wieszczórkã. Białka wzã no zwierzątkò dodóm, wëlékarzëła je i da jemù jesc, i pùscëła nazôd w las. Nigle wieszczórka szła dodóm, do swòji lasowi chëczë w drzéwiëcu, rzekła do ny białczi:

Dobrô białcëskò, biéj do jezora, chtërno je sprzëti lasa. Tam płëną dwa kôłpie. Zawòłôj je tëma mionama, jaczé mielë twòje dzéwczã i twój zãc.

Białka ùsłëcha radë wieszczórczi i ledwie wërzekła jich miona, tej zarôzkã ùzdrza zamiast kôłpiów dwòje młodëch, szczeslëwëch lëdzy, chtërny òd négò sztërkù jaż do smiercë żëlë ze sobą w zgòdze.

Alojzy Nôdżel

ani pëtôj – zarô
kôłp – łabądz
bòrowiczé – czerzk bòrówków
brutka – żeniôrka, zarãczonô
jiscëc sã – kłopòtac sã
kawel – namiana, los
miono – jimiã, pòzwa
mùlk – miłk, lubòtnik, wrëjownik
òtroczëca – córka
pëszny – snôżi, piãkny
pùjk – kòt
sprzëti – òbòk, bliskò
sztërk – sztót, chwila
wërzasłi – wëstraszony, wëpłoszony
wieszczórka – jaszczurka
wiodro – pògòda
zarzekłi – zaczarzony
zdënk – òżenk, slub

1. Ùłożë pitania do pòwiôstczi.

2. W pòdónëch przërównaniach zamieni słowò „kôłp” na jinszé.
Òna mô szëjã jak kôłp.
Òn mô bielëchną głowã jak kôłp.
Piãkny jak kôłp.

3. Òpòwiédz ò jaczims wieselnym zwëkù.

4. Wëpiszë z pòwiôstczi słowa, w chtërnëch je:
a) ą,
b) ã.

5. Dopôruj słowa z rédżi a) ze słowama z rédżi b).

a)	b)
stôri	młodo
straszny	czôrno
czôrny	szczeslëwie
pëszny	dobrze
dobri	stôro
młodi	pëszno
szczeslëwi	straszno

Jak pitómë ò słowa z dzélu b)? Jaczé miéwają kùnôszczi?

6. Niechtërne przëczasniczi ùrôbiô sã òd znankòwników. Ùsadzë przëczasniczi.

zelony – ..... wësoczi – .....

piãkny– ..... głãbòczi – .....

snôżi – ..... bestri – .....

môłi – ..... wioderny – .....

lëchi – ..... nasowiałi – .....

szeroczi – ..... nipòcy – .....

7. Òpiszë swòjã lekcjową zalã. W òpisu wëzwëskôj jak nôwiãcy pasownëch przëczasników.

Rozwiązanié wëzgódczi z tematu 5, zad. 3.

Czë ù waju je chòwa? Jakô?

II/10

Dzeje kaczczi na spòdlim pòwiôstczi „Kaczka-tkaczka”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- pòsługòwac sã tekstã
- pisënkù *y*
- rozróżnianiô w pisënkù i mòwie bëlacczégò dialektu

Kaczka-tkaczka

Rôz przódë kaczka bëla czësto jinszô jak dzys. Miala òna dludżé, sztôltné nodżi, a dzób dludżi i òstri jak szëdło. Żóden ptôch nie robil so sóm żódnégò gniôzda, bò kaczka, co sã wtenczas tkaczka nazéwala, chòdzëla pò wszëtczich ptôszkach i za dobrą zôplatą tkala jima swòjim szëdlowatim dzobã gniôzda.

Rôz przëszla tkaczka do kùkùczczi, a ta bëla baro chcëwô. Chcala òna rôd gniôzdo miec, ale za darmôka. Tkaczka nie chcala na to przëstac. Tak òne zaczãlë sã wadzëc, a pò sztócëkù bic, jaż pióra z nich lecalë w górã.

Kùkùczka wcygnãla tkaczkã w dzurã midzë kamieniama, a tam òne pralë sã dali. W kùńcu zaczãla kùkùczka tak bic skrzidlama, że dwa kamienie spadlë na tkaczkã. Jeden kam zlómôl ji dzób, a drëdżi òbëdwie nodżi. Dlugò tkaczka léczëla sã w ptôszim szpitalu, ale kaléką ju òstala na calé żëcé.

Ùczidlé nodżi i dzób sã zgòjilë, ale je dzys malëczkô, mô krótczé nóżczi, a splaszczony kamieniã dzób òstôl ju taczi szeroczi. Ni mògla òna ju wicy bëc tkaczką, temù téż ptôszi sejm ùradzyl, że pierszô lëtra bãdze ji ùjãtô òd miona i sã bãdze nazéwala „kaczka”.

Òd tegò czasu wszëtczé ptôchë sobie robią same gniôzda, a kùkùczka do terô nie pòtrafi so gò sama zrobic, bò je wcyg za zgnilô. Niese òna jaja w cëzëch gniôzdach, a swòje dzëcëszcza pòdrzucô pò dzys dzéń jinym ptôchóm do wëżëwieniô.

Kaczka dzys kwacze i placze nad swòjim kaléctwã, a kùkùczka le sã jesz dzys smieje i wërąpiô. Sedzy na wierzbie, a wrzeszczi do kaczczi:

– Kùkùk, kùkùk, zgòdni, chto cebie ùtlukl?!

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

miono – jimiã, nazwa
wadzëc sã – szkalowac sã, kłócëc sã
wërąpiac sã – pòdkôrbiac

1. Co wëjôsniô pòwiôstka?

2. Òpòwiédz pòwiôstkã swòjima słowama.

3. Pòdôj pòzwë domôcëch zwierzãtów wedle przëkładu:
krowa – bik.

4. Ùłożë krótką pòwiôstkã na wëbróny temat, np.:
Skądka kùr so naszafòwôł swój piãkny grzebiéń?
Czemù gùlôcz je taczi bùszny?
Czemù gãs mô długą szëjã?

5. Dospòrzãdzë wërazama z pòwiôstczi:

Przódë kaczka bëła jinszô jak ..... .

Kùkùczka ..... kaczkã w dzurã.

Terô kaczka mô krótczé nodżi i ..... dzób.

Ju ..... ni mòże bëc tkaczką i ..... sã kaczką.

Kùkùczka nie robi so sama gniôzda, bò je jesz ..... za zgniłô.

..... na wierzbie i wërąpiô sã z kaczczi.

Przëbaczë, pò jaczich lëtrach pisze sã *y*? Jaczi lëtrë jesz felëje? Zapiszë przëkładë.

.....

.....

6. Ùjmi piersząlëtrã i òdczëtôj nowé słowa.
apart, ãkra *(kòtwica)*, blôsk, broda, brutka, Jastrë, kania, kanka, klaps, kłódka, krok, krôj, kruta, mrëk, priz *(cena)*, próg, sława, statk, zwëk

Pòwiôstka je napisónô w gwarze bëlacczi.
Jedną ze znanków negò kaszëbsczégò dialektu
je stosowanié zwãkù i lëtrë *l* w placu *ł*, np.:

bëła – bëla
dłudżi – dludżi

7. Pòdsztrichni w teksce wszëstczé wërazë zapisóné w gwarze, pòdôj jich òglowé brzmienié, a do pòniższich ùłożë i zapiszë w zsziwkù krótką definicjã:
szëdlo, sztôltny, zôplata, ùczidlé, zgnilô;

II/11

„Czemù głupi jak òseł?” – wëmòwa i pisënk ò

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- gadac i pisac *ò* na pòczątkù wërazu

Czemù głupi jak òseł?

Szedł òseł z miechã solë na ùklu. Miech bél cãżczi tak baro, że òseł sã wnet spòcył.

– Mùszã sobie përznã legnąc i òdpòcząc – pòmëslôł.

A bëła tam prawie rzéka. Jak òn légł, tak nen miech sã przewôżił, a òseł wpôdł z miechã do wodë. Òseł je zgniłi. Zanim òn sã pòdniósł, wszëtka sól bëła ju często stopniałô.

– A ce klinë! – rzekł òseł. – Ale mie ùlżëło. Terô jô wiãcy taczi głupi nie bãdã, bò móm dobrą radã na kòżdą cãżkòsc.

Drëdżi rôz szedł òn z miechã gąbków. Gąbczi bëłë letczé, ale òn so chcôł jesz wiãcy ùlżëc. Jak przëszedł do ny rzéczczi, zarô skùlnął sã z tima gąbkama w wòdã, a jak òn sã chcôł pòdniesc, tedë to nie szło ani rusz, bò cãżôr stôł sã taczi wiôldżi, że ni mógł so dac nijak radë.

I òd tegò czasu lëdze gôdają: głupi jak òseł.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

1. Òpòwiédz pòwiôstkã na spòdlim schematu:

òseł → miech ze solą → letczi miech

òseł → miech z gąbkama → cãżczi miech

2. Dospòrzãdzë pòrównania mionama zwierzãtów:

jéż, kóń, lës, mrówka, òseł, pies, rek, rëba, wilk, żółw.

chitri jak ..... pòwòlny jak .....

czerwòny jak ..... robòcy jak .....

głodny jak ..... szadi jak .....

głupi jak ..... wiérny jak .....

mòcny jak ..... zdrów jak .....

3. Nalezë w pòwiôstce wërazë, chtërne sã zaczinają na *ò*.
Jak sã wëmôwiô nã lëtrã? Zapiszë pòdobné przëkładë.
Ùłożë wskôzã pisënkù.

4. Kaszëbi gôdają:
głupi jak òseł, głupi jak stołowô noga, głupi jak pãk słomë,
głupi jak òwca, głupi jak kùrp, głupi jak wrëk.
Jaczé przërównanié cë sã widzy nôbarżi? Ùłożë z nim zdania.

II/12

Dzeje trusów wedle pòwiôstczi „Zajce i truse”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- ùkładac pitania
- pisowni *ò* na pòczątkù wërazu

Zajce i truse

Béł czas, że trusów wcale nie bëło na swiece. Wszëtczé òne bëłë zajcama. Tej zajce nie bëłë taczé strachòblëwé jak dzysô, bò jesz ni miałë niżódnëch nieprzëjacelów, a do jôdë téż miałë wszëtczégò dosc. Ale nadszedł czas, czej òne sã rozdzelëłë na dwa partë. Dzél z nich dali gònił pò pòlach dalek òd lëdzy i jinszich zwierzãtów, drëdżi dzél nëch stwòrów krącył sã wiedno sprzëti lëdzczich chëczi. Terô lëdze ùzdrzelë, że zajce mają tak wiele do jedzeniégò, a jich mùże i szopczi tej-sej mùszą głodã przëmierac. Pasturcë wnëkelë swòje bëdło na zajiczé pòle. Zajce miałë corôz mni i mni do jedzeniégò. Nie bëło wicy midzë nima zgòdë tak jak przódë. Panoszëłë sã klapë, szkalindżi, a nawetka biôtczi.

Wòjniskò midzë jednyma zajcama a drëdżima trwało ju dosc długò. Nicht nie wié, jak długò te sztridczi midzë zajcama bë dérowałë, czejbë nié tósze. Òne sã òblokłë w zajiczëné ruchna, a czej ju bëłë midzë zajcama, tej przënëkałë wiãkszosc z nich do lëdzczich chëczi. Lëdze je zamklë w klôtczi i nen dzél zajców stôł sã trusama.

Zajce, chtërne òstałë na pòlu, stałë sã baro płochlëwé i przed kòżdim zmikają, bò ju wicy nikòmù nie wierzą i haszkają wiedno z òtemkłima òczama.

Alojzy Nôdżel

biôtka – bitwa
haszkac – żużkac, spac
klapa – pògłoska, plotka
mùża – celã, krowa
szopka – òwca
tej-sej – òd czasu do czasu, czasã
tósz – pies

1. **Òpòwiédz historiã trusów.**

2. **Ùłożë pitania do pòwiôstczi. Zaczni pitajnyma słowama:**
   chto, dze, jak, co, jaczi, wiele, czemù, czedë.

3. **Z jaczima swiãtama parłãczi cë sã zajc?**
   Òpòwiédz ò kaszëbsczim zwëkù „zajca”.
   Jak òn sã òdbiwô w twòjim dodomù?

4. **Wëpiszë z pòwiôstczi wërazë zaczinającé sã na *ò*.**
   Ùłożë z nima zdania.

II/13

Kaszëbsczé znankòwniczi – A. Nôdżel „Lëgòtkòwati zajc”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- łączëc jistnik ze znankòwnikã
- stopniowac znankòwnik

Lëgòtkòwati zajc

Zajiczëna nënka mia sétmë dzôtków. Szesc z nich bëło wiedno nënce pòsłëszné, ale jak nierôz i w nôlepszi familii naléze sã jaczis niekarańc, tak i tu bél jeden luntrus. Czej jegò bracyni i sosterczi jadłë, tej ten nipòcéjôsz zemkł jima wiedno nôwiãkszi i nôlepszi dzél jôdë. Czej cknął dzes kléwer, tej nëkôł tam pierszi, drëdżim òstôwiôł le same néżczi. Nick nie pòmôgałë napòminczi nënczi i tatka. Lëgòtkòwati zajc dali krziwdzył zajiczëno môłé karno.

Ale nie bawiło długò,
czej négò chcywca spòtka kara.
Jednégò òprzëpôłnia òn òdeckł
i cknął, że sprzëti pôchnie kléwer.
Òpòcuszkù tam biegôł i zaczął
òbgrëzac nôlepszé lëstë.
Jaż nôgle czëc bëło przera-
zlëwé wrzeszczenié:

– Iii! Iii!

To pszczoła kąsa gò w mùniã.

Òd négò sztërkù zajc bél nënce pòsłëszny i swòjim bracóm i sostróm nie robił nômniészi krziwdë.

Alojzy Nôdżel

lëgòtkòwati – chcëwi na jôdã
mùnia – lëpa, gãba (pògardlëwò)
néga (nézka) – òstatk, reszta

1. **Pòdzelë pòwiôstkã wedle nôgłówków: wina, kara.**

2. **Òpòwiédz wëbróny dzél tekstu.**

3. **Dospòrzãdzë na spòdlim tekstu:**

dzôtczi (jaczé?)	karno (jaczé?)
familiô (jakô?)	lëstë (jaczé?)
dzél (jaczi?)	wrzeszczenié (jaczé?)
zajc (jaczi?)	krziwda (jakô?)

4. **Dopasuj: a) jistnik; b) znankòwnik.**

a) òkrãgłé	b) ..... las
biôłi	..... lëtra
cepłô	..... wilk
drewnianô	..... stegna
młodé	..... książka

5. **Ùstawi słowa wedle mòdła:**

mòdło: pòsłëszny, pòsłëszniészi, nôpòsłëszniészi

a) mniészi, nômniészi, môłi;

b) nôlepszi, dobri, lepszi;

c) przerazlëwi, nôprzerazlëwszi, przerazlëwszi;

d) nôbarżi lëgòtkòwati, lëgòtkòwati, barżi lëgòtkòwati.

Pòwëższi cwiczënk ùczi,
jak nôleżi stopniowac znankòwniczi.

II/14

Chitri lës i mëri szpôs – A. Nôdżel „Zajc i lës”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- ùkładac pitania
- fòrmùłowac wnioszczi

Zajc i lës

Przëszedł zajc do lësa,
Żebë jemù ògón przësził.
Lës rzekł: „Jô przëszëjã,
Ale przińdz tu z familëją.
Czemù sóm chcesz
dłëgszi ògón miec?
Ùzdrzą jiny, téż mdą chcec”.

Zajc përowôł chùtkò dodóm,
Z białką długò sã narôdzôł,
Wzął tej białkã, dzecy szesc,
Chcelë dłëgszi ògón miec.
A czej przëszlë w lësą jamã,
Bél tam lës ze swòją damą.

Lës na ògniu kùrã piekł,
Tak do zajców mirno rzekł:
„Co jô zrobiã, terô wiém,
Waju wszëtczich zarô zjém”.
To, co ùdbôł, to téż zrobił,
Zajce z jamë nie szłë dodóm.

Alojzy Nôdżel

1. **Òpòwiédz swòjima słowama dzeje familii zajców.**

2. **Ùłożë pitania do wiérztë. Zaczni òd słowów:**
   chto, dze, co, wiele (kùli, jile), jaczi, czemù.

3. **Dospòrzãdzë słowama: ògón, tëpa.**

   Lës mô ....., a zajc – ..... .

4. **Ùłożë melodiã do stôri kaszëbsczi piesni:**
   Lësy, lësy ògón,
   Kòmù jô gò sprzedóm?
   Przińdze do mie głupi,
   Òde mie gò kùpi.

5. **Kaszëbi gôdiwają:**
   Cebie jesz bòcón nosył w ògónie, jak jô béł w wòjskù.
   Jank mieszkô na Krowim Ògónie.
   Sëka lësa gòniła, jaż mù tëpa zwòniła.
   Òbjasni znaczënk nëch rzeklënów.

6. **Dobierzë nazwë pòlsczé i ùłożë wniosk.**

ògónk –	wiater – .....
słupk –	Pioter – .....
młotk –	liter – .....
kùpc –	teater– .....

7. **Zabawi sã w lëska. Héwò słowa:**
   Sedzy lës kòle drodżi,
   ni mô rãczi ani nodżi,
   lës ògón mô, nie wié,
   kòmù òn gò dô.

II/15

Ùkłôdanié zakùńczeniô pòwiôstczi

Czegò sã naùczã:

- twórczégò òpòwiôdaniô
- ùkładac pitania i òdpòwiescë
- òdmieniac czasniczi
- wëmòwë i pisowni *ò* pò niechtërnëch spółzwãkach

Jak przechitrzëc lësa

Przechôdô lës wedle kùlë w nôdzeji, że ùdô mù sã wëzdrzec smaczną ribkã, jaż tu òd razu widzy, że z wòdë wëlôżô jaczés pòkraczné stwòrzenié calé òpancerzoné, wąsaté i wielenożné. Le òn ò tim nie wiedzôl, że òno sã zwie rek, bò jesz taczégò co nigdë w żëcym nie pòtkôl.

Rek bél stôri, rozwôżny, lës jesz mlodi, a na tëli głëpasy, temù téż zaczął gò wërąpiac, że lazy tak pòmale, a jesz do tegò wiedno do wslôdë. Ale rek z lëségò wësmiéwaniô so nic nie robil, a widzącë że ten mù z drodżi zéńc nie chce, zagôdôl le bùsznika:

– Nie smiéj sã z mòjégò chòdzeniô, bò jem tak i tak flinksniészi òd ce.

Lës sã le glupie rozesmiôl i rzecze:

– Në, tej chcemë sã wiatowac, chtëren z naju rëchli dobiegnie do karczmë, co tam na grzëpie stoji. Czej të wëgrajesz, tej jô cë stôwiajã wiôldżi statk piwa, ale czej jô wëgrajã, tej mùszisz gò mie fùńdnąc.

Rekòwi ta ùdba sã baro ùwidzala i zarô wëcygnął to, co òn miôl zamiast rãczi, a lës mù pòdôl swòjã pótã, ale jak òna trafila w te klészcze rekòwé, mòcno tegò pòżalowôl i baro głosno przë tim zawrzeszczôl.

– A widzysz të, chtëren òd naju dwùch je mòcniészi w nogach? – zasmiôl sã rek, a tej zarô sã ùstawilë do bieganiô.

Rek z gracją pòzwòlil lësowi – doch jakno përznã slabszémù – ùstąpic so przed sobą, a sóm so sôdl slôdë za lësã.

bùsznik – chtos wësok noszący łep
do wslôdë – do tëłu

flinks – wëlech, chùtczi
grzëpa – górka
póta – łapa
slôdë – z tëłu
ùdba – plan
wërąpiac – pòdkôrbiac

1. Dokùńczë pòwiôstkã wedle pitaniów:
– Chto wëgraje?
– Jak to sã stónie?
– Czë lës stónie sã lepszi? Jaczi bãdze (nie bãdze)?

2. Pòrównôj swòjã òpòwiesc z prôwdzëwim zakùńczenim.

– Jeden, dwa, trzë! – òdrechòwelë razem, a czej òbadwaji zawrzeszczelë: – hop! – tej rek sã chùtkò zlapôl lëségò pùszëstégò ògóna tak, że òn rôz tegò nie merkôl.

Nëkôl terô lës kùli mòcë w pótach prost na tã karczmã, ani razu sã nie òbezdrzôl do wslôdë, a nie widzącë ze stronë swòjégò procëmnika, zatrzimôl sã dopiérze przed dwiérzama. Terô raptã sã òbrócyl, zdrzącë dzeżbë sã pòdzôl ten ùszczëplëwi nieznóny z ti kùlë. Na ten prask rek le prawie żdôl. Pùscyl tëpã, a bãdącë ju w samëch dwiérzach karczmë, zrobil jesz pôrã szrëtów, a ju sedzôl na drzewiany lawie przë karczemnym stole.

Nie dô sã rôz òpisac, co òdczul żdżący wcyg na gankù lës, czej z jizbë doszedl gò spòkójny glos reka:

– A przëbiégl të le terô dopiérze, lëse? Jô tu żdżã za tobą ju cali sztót i piwò jô nawet sfórtowôl zamówic na twój rechùnk, bò ten zawiatënk to môsz gwësno przegróny!

Pòkònóny bùszny lës tegò nigdë ni mógl rozmiôc, jakùż to sã mòglo stac, że bél tak straszlëwò przegróny i doznôl tak wiôldżi sromòtë. Na wszelejaczi wëpôdk do kùńca żëcégò z dôleka òmijôl òdnąd wszëtczé kùle, stawë, plëtë i sadzawczi, z nikògò sã ju nigdë nie wëszczérzôl i ze żódnym żëwim stwòrzenim sã nigdë wicy nie wiatowôl.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

gwësno – pewno
merkac – pòstrzéc
prask – chwila, mòment
procëmnik – przecywnik
sfórtowac – zdążëc
sromòta – wstid
szrëta – krok
sztót – chwila
tëpa – krótczi ògón, kita
wëszczerzac sã – wësmiewac
żdżący – czekający

3. Ùłożë pitania i òdpòwiedzë do pòwiôstczi.

4. Dobierzë do zdaniów jich zakùńczenia.

Lës i rek zrobilë so miónczi, żebë sã dokònac, ...

Czej pòczãlë sã miónkòwac, ...

Miónkòwanié zwierzãtów skùńczëło sã tim, ...

..... tej rek sôdł lësowi na ògón.

..... że dobéł rek.

..... chto z nich je flinksniészi.

5. Dospòrzãdzë:

jô wëgróm / wëgrajã	më wëgrómë / wëgrajemë
të	wa .....
òn	òni .....

6. Wedle mòdła z zad. 5 òdmieni czasniczi:
czëtóm / czëtajã, gôdóm / gôdajã, pitóm / pitajã, słëchóm / słëchajã

7. Wëpiszë z pòwiôstczi wërazë z lëtrą *ò* pò spółzwãkach:
b, p, g, k, m, w, ch.
Jak sã w nich wëmôwiô *ò*? Pòdôj jinszé przëkładë.

8. Pòwiôstka je napisónô w bëlacczim dialekce.
Wëpiszë 5 wërazów, charakterìsticznëch dlô tegò dialektu, a tej dopiszë jich òglowòkaszëbsczé fòrmë.

II/16

Kaszëbsczi zwrot jic za czims – pòwiôstka „Wilkòwé bótë”

Czegò sã naùczã:

- nazewac znanczi pòstaców
- kaszëbsczi bùdowë zdania
- pëtac ò rozmajité dzéle mòwë
- ùtrwalã wskôzë i wëmòwë pisënku *ò*

Wilkòwé bótë

Zeszlë sã na drodze wilk z lësã, ale wilk béł baro smùtny. Tak lës sã gò pitô, czemù òn je taczi smùtny, a wilk rzekł:

– Mie zle jidze na swiece. Dôwni jô béł taczi mòcny, że jô jem mógł sztërë kònie narôz ùniesc, a terô jô ni mògã, bò jô móm sczidłé krziże.

– A chtëż së sczidł te twòje krziże? – pitôł sã lës.

– A chtëżbë jinszi jak naji wilków òpiekùn, swiãti Mikòłôj – òdrzekł wilk. – Gôdôł òn do mie tak: „Të, mój wilôszkù, jes za mòcny, të bë jes całi swiat zwòjowôł, a tak to dali nie jidze, bò zemia je dlô wszëtczich stwòrzonô. Wic jedno mùszisz wëbrac: abò ògón ò milã dłudżi, abò zwónk na szëjã, chtëren na milã czëc, abò sczidłé krziże”. To jô wëbrôł sczidłé krziże, bò to jesz wiedno lepi niżlë zwónk, co na milã czëc i niżlë ògón na milã dłudżi.

Lës na tã gôdkã so chwilã pòmëslôł, a tej òn rzecze:

– To jesz nie je tak zle, że të môsz sczidłé krziże, bò i tak të jesz barana ùdwigniesz. Gòrzi ale je, że të mùszisz bòso chòdzëc jak jaczi strëch.

– Të môsz prôwdã – òdrzekł wilk – ale chtëżbë mie bótë ùszył?

– Jô bë së bótë ùszył – rzekł lës – bò jô sã wëùczył tegò fachù ù szewca.

– Czej tak, to ùszij mie bótë, ale chùtuszkò.

– Jô së je ùszëjã – rzekł lës – ale z piôskù ani z lëstów jô zrobic tegò ni mògã. Të mie mùszisz przëniesc wszëtkò, co je trzeba, tej bótë wnetka mdą.

Wilk sã na to zgòdzył, a lës gôdô:

– Nôprzód jô pòtrzebùjã barana do dratwi.

Tak wilk szedł, a ùkrôdł barana i mù gò przëniósł. A lës miôł terô co jesc i jôdł, jaż barana zjôdł.

Za pôrã dni przëszedł wilk sã pëtac, czë ju bótë są ùszëté. Ale lës òdrzekł:

– Hoho!!! – terô jô le jem dratew zrobił. Jô jesz brëkùjã sztërë kònie, żebë z nich skórã na twòje sztërë pótë zrobic do bótów.

Tak wilk szedł, a wlókł mù kònie, jednégò za drëdżim. A lës sã spasł jak wãdzëbôk.

Za czile dni przëszedł zôs sã pëtac, jak to z tima bótama je. Tej lës pòwiedzôł:

– Jô jesz jednégò wieprza mùszã miec do szczescô.

Tak wilk szedł i przëwlókł swiniã, a lës sã zôs tëcził, jaż wilk sã zjawił i żądôł swòje bótë. Ale lës jesz brëkòwôł żëwicë do bótów klejeniô. Tej wilk i ny żëwicë naznosył, a terô lës mù przërzekł, że witro bótë ju mdą ùszëté. Wilk szedł, a lës rozgòtowôł żëwicã we wiôldżim grónkù i żdôł, czedë niekara zôs przińdze.

Jak òn sã zjawił, bół ju baro niecerplëwi, lôzł chùtkò, a ju z daleka wòłôł:

– Terô dawôj bótë, bò jak nié, to jô ce zeżrã.

Ale lës mù rzecze:

– Twòje bótë są ùszëté, wstãpi le w ten grónk, tej òne same wlézą së na pótë.

Tak wilk wstąpił w żëwicã, a ta mù òblepiła nodżi, a czej òn wëlôzł, tej òn miôł żëwicané bótë. A lës sã chwôlił:

– Widzysz le, jak te nowé bótë së dobrze leżą, a sã jesz glancëją, żóden szewc bë së jich tak nie zrobił, jak jô së je ùsził.

A wilk je òbzérôł ze wszëtczich strón i sã baro cesził, że nie brëkòwôł ju wicy bòso chòdzëc i szedł so bùszny w las.

Ale na pòlu naszlë gò rataje, a zaczãlë gò gònic. Wilk ùcékôł, co mógł, a jednak òni gò òbstąpilë. Nie bëło jinszi radë, jak rzucëc sã przez jezoro, żebë swòje żëcé retowac. W wòdze rozpùscëła sã żëwica, a czej òn przepłënął na drëdżi brzég, bél òn ju zôs bòsy jak przedtim, ale do lësowatégò szewca òn ju wicy nie szedł za nowima bótama.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

bùszny – wësok noszący łep
glancowac sã – sklënic sã
grónk – grôpk
krziże – krzept, grzbiet
niekara – szot, ùrwisz
póta – łapa
strëch – dżôd, żebrôk
wãdzëbôk – robôk, co krëszi zemiã

1. **Wëpiszë pòstacje z pòwiôstczi i dopiszë do nich jich znanczi.**

2. **Spëtôj ò kòżdé słowò ze zdaniów:**
   Wilk wstąpił w żëwicã.
   W wòdze rozpùscëła sã żëwica.
   Do lësowatégò szewca wilk wiãcy nie szedł za nowima bótama.

3. **Wstawi za kòżdim razem jinszi jistnik (za czim?).**

jô jidã za	më jidzemë za .....
të jidzesz za.....	wa jidzeta za .....
òn jidze za	òni jidą za .....
òna jidze za	òne jidą za .....
òno jidze za	

Kaszëbskô i pòlskô bùdowa zdania czasã sã jinaczą:

Pò pòlskù gôdómë: *iść po coś*.
Pò kaszëbskù gôdómë: *jic za czim*.

4. Wëpiszë z pòwiôstczi pò trzë wërazë z *ò*.

na pòczątkù	pò *b*	pò *p*	pò *g*	pò *ch*
pò *m*	pò *w*	pò *k*	pò *h*	pò *f*

Przeczëtôj ne słowa.
Dospòrzãdzë òstatny dzél zestôwkù: pò lëtrach *h* i *f*.

5. Naùczë sã piesni *Szewiec*.

Szewiec

Szewiec, szewiec ping, ping, ping,
Za dwa dëtczi cały dzéń,
Szewiec, szewiec ping, ping, ping,
Za dwa dëtczi cały dzéń,

Krącã dratew, szëjã bótë. Krącã dratew, szëjã bótë.
Trala, lala, lala, la, trala, lala, lala, la.
Trala, lala, lala, la, trala, lala, lala, la.

Szewiec, szewiec szëje bót,
Szëdło znôwù w przëszwã wgniótł.
Szewiec, szewiec szëje bót,
Szëdło znôwù w przëszwã wgniótł.

Krącã dratew, szëjã bótë. Krącã dratew, szëjã bótë.
Trala, lala, lala, la ...

Cygnie dratew w przód i w tił,
Bë bót chùtkò gòtów béł.
Cygnie dratew w przód i w tił,
Bë bót chùtkò gòtów béł.

Krącã dratew, szëjã bótë. Krącã dratew, szëjã bótë.
Trala, lala, lala, la ...

II/17

Przedstôwiómë scenkã „Mrówka i skòczk”

Czegò sã naùczã:

- prowadzëc rozmòwã
- czëtac z pòdzélã na role
- ùtrwalã w pamiãcë wskôzë wëmòwë i pisënkù *é*
- ùtrwalã w pamiãcë wëmòwã i pisënk *ò* na pòczątkù wërazu

Mrówka i skòczk

Przëszedł w zëmie do mrowiska skòczk i prosył mrówkã ò përznã jestkù. Pitô gò mrówka:

– Në, ni môsz të prawie ju nic do jedzeniô?

– Nié, mróweczkò, jô stojã tak przed tobą, jak të mie tu widzysz, jô nic ni móm.

– A cëż të tej robił w lece – rzekła mrówka. – Kò jô zbiérała i gromadzëła dzéń i noc bez òdpòczinkù jadło, cobë mie w zëmie nie brakòwało, czej srodżé mrozë przińdą, a sniedżi òkrëją wszëtczé pòla.

– A jô w lece wcyg spiéwôł – gôdô na to wëgłodniali skòczk.

– Në, czej të, skòczkù, òb całé lato spiéwôł, tej terô w zëmie mdzesz mùszôł tuńcowac, skôczącë òd mrowiska do mrowiska pò prosbie.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

1. **Przeczëtôj pòwiôstkã z pòdzélã na role.**

2. **Ùłożë prosbã skòczka.**

3. **Przedstawi scenkã. Pamiãtôj ò przëwitanim i pòżegnanim. A mòże òbmëslisz jinszé zakùńczenié?**

4. **Dospòrzãdzë zdania:**

   Skòczk ..... mrówkã ò jestkù, bò ..... baro głodny.

   Mrówka ..... jôdã.

   Òb całé lato òna ..... i ..... jôdã.

   Równak letkòmëslny skòczk nic nie ..... .

5. **Jaczé zwierzãta gromadzą jôdã na zëmã? A jak je z lëdzama?**

6. **Wëszëkôj w teksce wërazë: a) z *é,* b) z *ò* na pòczątkù słowa. Wëjasni jich wëmòwã i pisënk.**

II/18

Jezórné rëbë

Czegò sã naùczã:

- pòzwów rëbów
- prôcowac z tekstã
- gadac i pisac *ò* i *ù*

Szczëka i òkùnk

Jezórné rëbë dostałë wiédzã, że zwierzãta wëbrałë lwa jakno swòjégò króla, ptôchë òrzła, a mòrszczé rëbë nawetka zmiartégò sledza.

– Tak bëc ni mòże – rzekła szczëka i zwòła zéńdzenié jezórnëch rib. – Òd dzysô jô jem waji królewą – zawrzeszcza òna – a kòmù to sã nie mdze widzało, tegò jô ùpitoszã.

Wiele rëbóm na królewô sã nie widza i òne sã bùńtowałë procëm ni. Tej szczëka sã rozgòrzëła, wëszczérzëła swòje zãbiska i chwëcëła płotkã, chtërna bëła sprzëti ji pëska i jã zeżarła.

Wërzasłé rëbë sã rozpiérzëłë i zatacëłë dze le sã dało. Wërzasłi slizgôcz ùcekł jaż do mòrza. Rek, chtëren z daleka przësłëchiwôł sã rëbim sztridkóm, jął sã copac i płënął slôdë, jaż nalôzł sã sprzëti sztrądu w kalmùsu i pòmëslôł so: „Tu je bezpieczny môl i szczëka tu mie nie naléze”. Na òstrzegã òblókł grëbé ruchna i w paje chwëcył klészcze. Jeden òkùnk sã nie ùrzasł szczëczi i rzekł ji prosto w òczë:

– Jô twòjim pòjimańczikã nie mdã.

Szczëka sta sã czësto òszôlałô i swòją tëpą chlasta òkùnka tak mòcno, że na jegò cele òstałë prãdżi pò dzys dzéń. Òkùnk z pòczątkù nie wiedzôł, jak sã barnic przed nipòcą królewą, ale w kùńcu òn sã domëslił, że mô przë se spice i zaczął nima pchac szczëkã. Ta zawëła jak lew i da òkùnkòwi pòkù.

Òd négò czasu òkùnk mòże mirno sprzëti szczëczi płënąc, a òna jemù krziwdë nie zrobi.

Alojzy Nôdżel

szczëka – szczipôk
slôdë – z tëłu
wërzasłi – wëpłoszony, wëstraszony
sztrąd – brzég
rozpierzëc sã – rozproszëc sã
paja – rãka (pògardlëwie)
zatacëc sã – schòwac sã
pòjimańczik – niewòlnik
slizgôcz – wãgòrz
spica – tu: òstrô szczeżla z płetwë
sztridka – sprzéczka
mirno – spòkójno

1. Jaczé rëbë wëstãpùją w pòwiôstce?

2. Chto je królã:
a) dzëczich zwierzãtów,
b) ptôchów,
c) mòrzczich rëbów,
d) jezórnëch rëbów?

3. Rozwiń zdania.
Zwierzãta wëbrałë. .....
Rëbë sã zatacëłë. .....
Szczëka sã rozgòrzëła. .....
Òkùnk płënął. .....

4. A. Nôdżel w swòjim ùtwórstwie stosëje czãsto scygnioné fòrmë ùszłégò czasu białogłowszczégò ôrtu. Pòdsztrichni wszëstczé czasniczi ùżëté w krótczi fòrmie i pòdôj jich dłëgszé brzmienié.

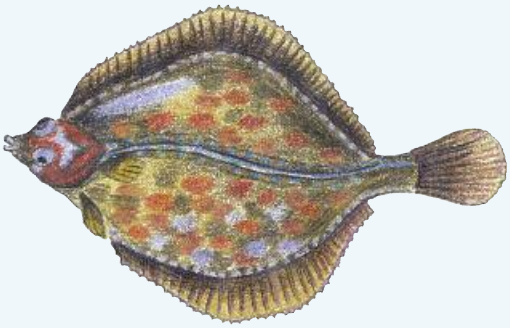
5. Dospòrzãdzë, przeczëtôj i przetłomaczë na pòlsczi jãzëk:

b☐cón, b☐k, ch☐wa, jag☐da, k☐ło, k☐min, k☐m☐ra, k☐pla, k☐rka, k☐mùda, k☐szëla, k☐za, m☐ra, m☐til, m☐wa, ☐bierzka, ☐sełka, ☐st, ☐szôc, ☐brôz, p☐g☐da, p☐le, p☐rénk, p☐sowa, p☐trus, rech☐wac, rob☐ta, sk☐rznia, sob☐ta, wig☐da

Przëpòwiôstka

Rôz rzekła rëba do swini: „Të jes takô czôrnô, pòtrzepónô, a jô jem takô czëstô”. A na to swinia rzekła: „Chòc të jes takô cawnô òmëtô i czëstô, to jak ce lëdze jedzą, to plëwają, a jak mie jedzą, to so pôlce òblizywają”.

Na flądrã Kaszëbi gôdają: rëba, co jã trëker przejachôł.

II/19

Czemù szãtopiérz w zemie haszkô? – pisënk h

Czegò sã naùczã:

- pisac zakùńczenia znankòwników
- wskôzë pisënkù *h*

Grzenia i szãtopiérz

Bëła ju pòznô jeséń.
Z pòla bëło wszëtkò zwiozłé.
Mëszë zwiornãłë z pòla do wsë,
żebë tam mògłë w stodołach
gbùróm żëto zemknąc.
Na drzéwiãcu sedzôł nasowiałi
szãtopiérz i sã jiscył sóm do se:

– Co jô terô mdã jôdł?!
Co jô terô mdã jôdł?!

Czuł to Grzenia, kaszëbsczi dëch òd spikù i rzekł:

– Nie jiwruj sã szãtopierzu, jô zrobiã, że të w zëmie nie mdzesz brëkòwôł niżódny jôdë.

Grzenia wzął gò do jedny chëczë, chdze szãtopiérz na słomianym dakù, przë kòminie, haszkôł całą zëmã.

Òd ne czasu wszëtczé szãtopierze w zëmie haszkają.

Alojzy Nôdżel

haszkac – żużkac, spac
nasowiałi – zmierzałi, smùtny
szãtopiérz – nietoperz
zemknąc – ùkradnąc

1. **Jaczé dôwné wierzenié zawiérô zdanié:**
   Białczi mają strach òb wieczór wëchòdzëc bùten, bë sã jim szãtopiérz nie wkrącył we włosë?

2. **Òpòwiédz (namaluj) swòje nôpiãkniészé abò nôstraszniészé snicé.**

3. **Dospòrzãdzë wedle mòdła:**

   pòzny zymk – pòznô jeséń – pòzné lato

   nasowiali ..... – nasowiałô ..... – nasowiałé .....

   kaszëbsczi ..... – kaszëbskô ..... – kaszëbszcé .....

   słomiany ..... – słomianô ..... – słomiané .....

   dobri ..... – dobrô ..... – dobré .....

   smaczny ..... – smacznô ..... – smaczné .....

   Co jes pòstrzégł (pòstrzegła)?

4. **Przeczëtôj słowa:**
   haszkac, harbata, haczka, hôk, heltka, heft, hawsëc, héwò, hénë, Hél
   Czedë pisze sã *h*?

5. **Wstawi *ch* abò *h*.**

   Jô òdrobił lekcje i zamkł ☐eft. ☐cało mie sã ☐aszkac.

   Wnym nënka kôza mie ☐alac ☐aczkã.

   ☐wëcył jem za klëczkã òd szurka.

   Dwiérze bëłë ôpen. Pòmógł jem domôcym w robòce.

   Co ☐wilã jô kąsył ☐aps ☐leba.

   „Tak ju je na swiece” – pòmëslôł jem.

   – „☐to ☐ce ☐amkac, mùszi robic”.

III

ALA BIÉDZE!
ZËMA JIDZE

NAZÔD DO SPISËNKÙ ZAMKŁOSCË

Gòdowé zwëczi

Bògùsława Labùdda: Gwiôzdka z ...

Wespół

Òd wsë do wsë, òd chëczi do chëczi
Gwiôzdka przedstôwiô kaszëbsczé zwëczi.
Flot dwiérze òtmëkac,
Na progù czekac,
Bò chto gwiôzdkã w chëczach gòscy,
Temù całi rok sã szczescy!

Szandara

Gwiôzdka, gwiôzdka nawiédzô twòjã chëcz.
Stôrô to, piãknô, kaszëbskô zwëcz.

Gwiôzdor

Bãdzta pòzdrowiony,
Lëdze kòchóny.
Co waju grëze, co gniece?
Jak sã miéwôta, lubòtné dzecë?
Widzã, jesta wiesołé, pòceszné,
Gwësno baro pòsłëszné?

Pùrtk

Nacygóm lëdzy w rozmajitim wiekù,
Ale dzysô dóm czësto pòkù.
Cerpiec baro mùszã,
Nikògò nie skùszã!
Lud ùparti je,
Pùrtka nie słëchô.

NAZÔD DO SPISËNKÙ ZAMKŁOSCË

Kùszã – lëdze sã smieją,
Pòlsczi gôdczi nie rozmieją.
To je do zgłëpieniô!
W piekle ni ma Kaszëbë z pòchòdzeniô!

Smierc

Smierc, Smierc wkół grasëje,
Nikòmù nie darëje!
Taczi móm fach,
Niesã lãk i strach!
Nie bójta sã, lëdze.
Mòżeta spòkójno spac.
Nie chcã dzys nikògò brac.
Leno tëli mògã rzec:
Mòckò słabnie mòja mòc.
Gwiôzdka rzekła do mie:
Paskùdnikù przegrzeszony!
Zamiast òstri kòsë dost'niesz
serzp stãpiony!

Kòzeł

Bùc, bùc, bùc!
Sztërchańca dóm!
Taką ju nôtërã móm.
Ale mòje psotë
Robiã z miłotë.
Lubiã psocëc i szpòrtowac,
Lëdzy përznã przefrëszowac!

Szandara

Kaszëbi! Tobaczenié
To apartné wëkroczenié!
Wedle ùstawë nowi
Tobaka – to materiał wëbùchòwi!
Sygnie kąsk te prochù wząc,
Nosã pòcygnąc.
Jô rôz wzął gò baro mało,
A co to za wëbùch dało!

Strëch i Baba
Më so jakòs radã dómë,
Bò dwie rińtë mómë.

Baba
Jednã rińtã zanôszóm do aptéczi
Na léczi.

Strëch
Drëgô do elektrowni na wid jidze.

Strëch i Baba
Ala biédze! Ala biédze!

Strëch
Wiôlgô dzãka, Gwiôzdorze,
za nen bëlny różk tobaczi.
Czichóm z białką na ùcemiãdżi
wszelejaczé.

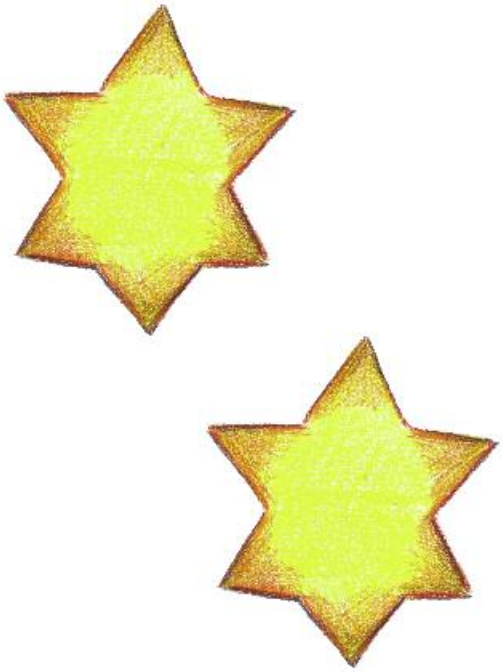

Strëch i Baba
A terôzkù dobrô rada
Òd Babë i Dżada:
Czej biéda do chëczi zazérô,
Czej górz i jiwer doskwiérô,
Kaszëbi, zażijta so tobaczi!
Czichôjta na kłopòtë wszelejaczé!
Przez to czichanié
Lud sã òbroni!
Mùzykańcë, grac!
Wszëtcë tuńcowac!
Na wiesoło żëcé brac!

Bòcón
Wszëtczé bòcónë – wiôldżé i môłé
Są w cepłé stronë òdlecałé.
Jô chcôł z wama przez zëmã
sedzec
I z gwiôzdką chòdzëc.

Òdmiarzłë mie pótë,
Gwiôzdor przëniósł nowé bótë.
A cëż bëła za ùcecha,
Czej zelonô żaba wëzérała z miecha!
Dzãka cë, Gwiôzdorze kòchóny!
Jem najadłi i zadowòlony!
Kle, kle, kle,
Chto bracynã chce?
Kle, kle, kle,
Kòmù sostra felëje?
Lata lateczné
Noszã dzôtczi dwùjãzëczné!

Kòminôrz

Cëż tak wzérôta?
Kòminôrza nie znajeta?
Blatë, piécczi kachlané
Móm ù waji czëszczoné.

Kóń

Rżã, wiesoło rżã,
Gbùróm dzãkùjã.
Jesta dobrégò sëmieniô,
Szónëjeta kònia.

Lesny

Jô jem nowi
Waji gajowi.
Lëdze, zëmno w chëczach môta.
Bierzta drzewa, wiele chceta!

Nowi Rok (blizniãta)

Witają waju
Knôpiczce dwaji:
Jô i mój brat.
Pôrka latos przëszła na swiat.
Ten Rok Nowi
Je na Kaszëbach dëbeltowi!

Wespół

Całi swiat niech klëknie ti nocë:
Swiat w łachmanach i swiat w złoce.
Rãce wczora wëcygnioné
Niech są dzysô sparłãczoné.
W apartny miłoce
Wòłô lud ti nocë:
Ceszta sã z nama, starszi i dzecë!
Ceszta sã lëdze na całim swiece!
Niech zgòda pòkrzésô naji wspólny krok.
Do ùzdrzeniô! Do ùzdrzeniô na drëdżi rok!

III/2

Gòdowô danka

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- ùkładac żëczbë
- przesztôłcac tekst
- przërëchtowëwac przedstôwczi
- pòznóm gòdowé zwëczi na Kaszëbach

1. Przedstawi na òbrôzkù dankã z wiérztë.

Tu czëp abò gwiôzda

Tu aniółczi

Tu ptôszé gniôzda

Tu są lińcuszczi

A tu dwa ptôszczi

Kùszczi pôchnącé

Pazłotka skrzącé

Jabka soczëstė

I bąble bestré

Wata miast sniegù

Dwie swiéczczi z brzegù

Anielsczé włosë są na sztôłt lodu

I sztërë bómczi słodszé od miodu

Pòd samą danką leżącëch mdze
Tëli dôrënków, wiele nas je.

2. **Òpòwiédz ò gòdowëch zwëkach òbchòdzonëch w twòji familji.**

3. **Co wiész ò gwiôzdkach i gwiżdżach?**

4. **Òpòwiédz ò gòdowëch i nowòroczněch zwëkach na Kaszëbach.**

5. **Przeczëtôjta sztëkã z pòdzélã na role.**

6. **Òpiszta scenografiã òbrazëjącą sztëkã i wëzdrzatk aktorów, a tej òdegrôjta przedstôwk.**

7. **Ùłożë żëczbë na Gòdë.**

IV

ZNAJEMË MÔLE W CHËCZACH I SZKÒLE

NAZÔD DO SPISËNKÙ ZAMKŁOSCË

IV/1

Dzelenié tekstu na zdania

Czegò sã naùczã:

- dzelëc tekst na zdania
- prôcowac twórczo

Żnija

Żnija na pùrgówkã jic chcała
leno swòje nóżczi zabëła
na pùchòwim lesnym mechù
tej niepòceszonô
bëła zmùszonô
pùrgac sã na brzëchù

Stanisław Janke

1. **Co czekawégò widzysz w ti wiérztcë?**

2. **Przepiszë dokôz i wstawi przestónkòwé znaczi. Pamiãtôj ò wiôldżi lëtrze.**

3. **Pòwiédz, czemù żnija mùsza sã pùrgac na brzëchù.**

4. **Wëmëslë juwerną wiérztkã:**
   Czemù kùr mô grzebiéń,
   gùlôcz – pôcorë, zebra – sztrépë,
   kangùr torbã?

Zapamiãtôj:
Pò pòlskù gôdómë na mchu, a pò kaszëbskù – na mechù.

5. **Zabawi sã w żnijã. Dodôj do cëgù słowów taczé, co sã zaczinô na òstatną lëtrã slédnégò słowa,**
   np. zesziwk – knôp – pôłenkò – òłówk – kòt – trus – smiot...

6. **Wëjasni znaczenié słowów:**
   pùrgówka, pùrgac sã, pùrganié, pùrgawica.

7. **Jak sã robi pùrgówkã?**

8. **Zabawi sã w zwierzãta.**
   Pòkażë ruchã, a pòtemù zwãkã zwierzã do wëzgòdniãcô.

Czë wiész, że...

Żle żniji sã nie doskôcô abò na niã nie nadepnie, tej krziwdë nie zrobi. Pò ùkąszenim pùszczô zdobëcz i sënie sã za nią, wãszącë... jãzëkã. Czej jôd sparaliżëje òfiarã, tej żnija jã łikô. Żnija żëje 30 lat. Je pòd òchroną.

IV/2

Sprôwdzómë rozmienié tekstu – A. Labùda „Ùpartnota”

Czegò sã naùczã:

- rozmiôc tekst
- ùtrwalëc wskôzë pisënkù lëtrë *y*
- rozwiązëwac test

Ùpartnota

Bëło to za nëch czasów, czej jesz Ôbramów Tóna dorôstôł kòniowi do ògóna. Tóna bél dosc rãdim, le kąsk bówkòwatim knôpã. Tatk jegò, stôri Ôbram, ùrządzył gò do gbùrka Pléwczi za pasturka. Pléwka miôł swój môlëk w notészi malinczi wsë Gdini, dëcht przë drodze, co no jã dzys nazéwają Swiãtojańską. Jegò pòla sã cygnãłë jaż do samégò mòrzégò. Na tëch piôseczkach pòd Kamienną Górą pôsywôł nasz Tóna stôrą, zmiartą knagã i czile òprzałëch òwieczk Pléwczi. Knaga rëczìwa reno i wieczór, bò bëła wiedno głodnô. Mia długą serzchel, a òbie stronë kałduna przëbôczìwałë stôrą riwã.

Pléwka bél chłopã pòkrocznym, ale gbùrził nié wiele lepi jak nasz dzysészi gbùr z maturą. Miôł kąsk dréna, ale i bëlnégò gripsa do nowactwa. Czej jegò knadzëszcze nie chcało ti sëchi kòzëchnë pòd Kamienną Górą żgrzéc, jachôł so do Pùcka i kùpił zeloné òkùlôrë. Wsadzył je knadze na slépie i rzekł:

– Terô le żgrzë!

Knaga pò prôwdze nôprzód żarła kòzëchnã, ale robiła sã corôz to ùmiarcészô i le wiedno becza.

Gwësnégò dnia przëszedł do niegò stôri Ôbram:

– Czó le, cëż ta twòja knaga tak wiedno rëczi? Të ji wierã nie dajesz żgrzéc?

– Jô bë miôł taczi knadze dawac żgrzéc? Za co? Za tã ùpartnotã? Czej òna tak sã ùpiérała, tej jô téż. Kò jô doch nie jem lëchszi òd ti knadżi! Niech dô nôprzód mléka jak jinszé karwë, tej jô ji dóm żgrzéc.

– Kò dôj le klãpie dobri charnë, mòże sã pòprawi w mlékò.

– Ù te diôbła! Jô so móm mòckò ùdbóné nie dac knadze rëchli żgrzéc, jaż dô mléka. Òbôczimë, chto z nas dłëżi wëtrzimô: jô czë ta knaga?

Mùczë, mùczë jak ta rëba,
Mdzë ùparti jak Kaszëba
I so bierzë na òbarnã:
– Dawôj mléczka, dóm cë charnã!
– Dawôj charnã, dóm cë mléczka!
Ò to dzys jesz jidze sprzéczka.
Chcemë le so zażëc!

Aleksander Labùda

charna – trôwa, sano
drén – nadczidłosc, barch
grips – zdolnosc
kałdun – brzëch
klãpa – krowa
kòzëcha – kòzybród (rosc.)
mùczec – milczec
notészi – ówczesny
nowactwò – nowatorstwò
òbarna – òbrona
òprzałi – wëlëniałi
pòkroczny – pòstãpòwi
rãdi – rôd, skòri

1. **Wëszëkôj z tekstu wszëtczé wërazë z *y*. Ùłożë z nima zdania i je zapiszë.**

2. **Dopiszë znaczenié rzeklënów:**
   dorôstôł kòniowi do ògóna
   dwie stronë kałduna przëbôcziwałë stôrą riwã
   gbùrził nié wiele lepi jak nasz dzysészi gbùr z maturą

3. Rozwiążë test. Za kòżdą dobrą òdpòwiédz dodôj, a za lëchą ùjmi so jeden pùnkt.

1) Dzejało sã to:
a) 100 lat temù w Gdini
b) łoni we Gduńskù
c) nie je wiedzec dze i czedë
d) 1000 lat temù w Gdini

2) Bòhaterama są:
a) Tóna i stôri Ôbram
b) le Tóna
c) Tóna, stôri Ôbram i Pléwka
d) Tóna, Pléwka i Swiãtojańskô

3) Tóna to skrót miona:
a) Tadeùsz
b) Timòteùsz
c) Tekla
d) Antoni

4) Tóna béł:
a) pòsłëszny
b) bówkòwati
c) ùparti
d) charłążny

5) Tóna béł dlô Pléwczi:
a) pasturkã
b) gbùrã
c) sënã
d) córką

6) Pléwkòwe pòla bëłë:
a) wiôldżé i piôszczëté
b) môłé i piôszczëté
c) wiôldżé i ùrodzajné
d) môłé i ùrodzajné

7) Knaga rëcza, bò bëła:
a) rozwòlonô
b) ùpartô
c) głodnô
d) najadłô

8) Pléwka sprawił knadze:
a) nowòczesną lornetkã
b) różewé òkùlôrë
c) zeloné òkùlôrë
d) złoti kùm

9) Gbùr nie dôł knadze żgrzéc, bò:
a) bëła za tłëstô
b) nie dôwa mléka
c) wlôża w szkòdã
d) sóm béł biédny

10) Nastrój tekstu je:
a) smiészny
b) smùtny
c) òdswiãtny
d) hùmòristiczny

IV/3

Twòrzenié słowarza – „Jiwer dzecka”

Naùczã sã:

- rozmiôc tekst
- twòrzëc słowôrz

Aleksander Labùda: Jiwer dzecka

Co dzéń jô witajã szkòłową chëcz
Z książkama pòd pôchą jak kôże zwëcz.
Szkólny, czej pòcznie mie pëtac,
Rechòwac, pisac i czëtac,
Wszëtkò jô mògã, le gadac
I z dzejów pòlsczich òpòwiadac
Drãgò, a czemù? Jô nie wiém.
Le co mie dzywno – jô pòwiém:
Szkólny nóm wszëtkò rozpòwiôdô,
Le mòwë naj’ nie wëkłôdô –
Gwës nie je ze zemi naszi,
Co òn tak dzëwò pòlaszi.
Co dzéń jô witajã szkòłową chëcz,
Nié naszëznë ùczą – stôrô to zwëcz.

1. **Wiérzta pòwsta na zôczątkù XX wiekù, czej kaszëbsczé dzecë doma gôdałë pò kaszëbskù, a w szkòle nôprzód pò miemieckù, pózni pò pòlskù. Rzeczë:**
   – Ò co sã jiscëło dzeckò z wiérztë? – Co zmieniło sã òd négò czasu?

2. **Do słowów z tekstu dobierzë jich znaczënczi. Tam, dze je to mùszebné, zmień fòrmã. Pòtemù ùłożë wszëtkò wedle alfabétu.**
   – jiscënk, kłopòt
   – bùdink
   – zwëk, òbëczôj
   – ten, chto ùczi w szkòle
   – liczëc
   – cãżkò, grãdo
   – wierã, bòdôj, mést
   – dzywno
   – gadac pò pòlskù
   – domôcëzna, swòjizna

IV/4

W szkòle

Czegò sã naùczã:

- słowów związónëch ze szkòłą
- reklamòwac

1. **Dospòrzãdzë zdania słowama: szkólny, szkólnô, ùczeń, ùczenka.**

   Ten, chto chòdzy do szkòłë, zwie sã ..... abò ..... .

   Wszëstczich ùczniów ùczi ..... abò ..... .

2. **Namaluj rubzak i wpiszë do niegò pòzwë rzeczów brëkòwónëch do ùczbë.**

3. **Wëmieni przedmiotë, jaczich sã ùczisz w szkòle. Chtëren z nich lubisz nôbarżi i czemù?**

4. **Pòwiédz, czemù wôrt je sã ùczëc.**

5. **Przedstawi, jak nôlepi pòtrafisz, swòjã szkòłã.**

6. **Przeczëtôj.**

   Adam jidze do

   Na plecach mô rubzak, a w nim i zeszitë.

   Ania je ju w Ònа sedzy w

   Mô ju wëjãté   i

W klase je ju

Òn bãdze ùcził kaszëbsczégò jãzëka.

7. Czë wiész, co to bëła *òslô łôwka*?

8. Pòdsztrichni wërazë, co nie pasëją do zdania.

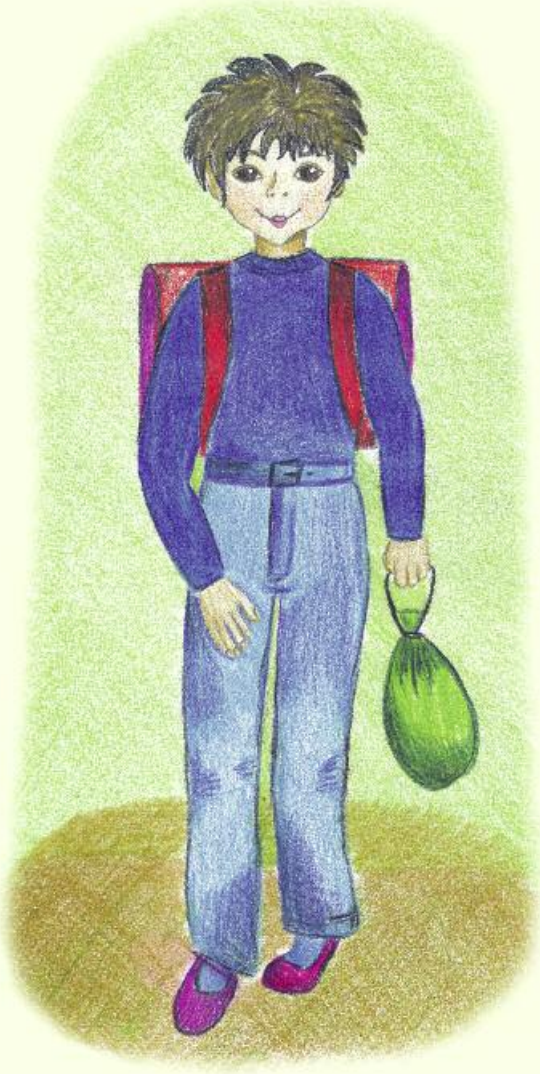
Adam przëniósł do szkòłë: linijkã, gùmkã, kòłôcz, łôwkã,
sëkniã, zeszitë, tôblëcã, widelcã, pòwrózk, rubzak.
W klase je: kréda, łóżkò, grôpk, szkólny, kòt, łôwka, stółk, stark, auto.
Szkólny mô: nos, serzchel, rãce, pótë, òczë, wąsë, głowã,
ùszë, bótë, tëpã.

A. Nôdżel „W szkòle” – wskôzë wëmòwë i pisënkù „sz” i „cz”

Czegò sã naùczã:

- wiérzta na pamiãc
- òpòwiadac
- pisac *sz* i *cz*

W szkòle

Jidze, jidze môłi knôp
Dzys do szkòłë pierszi rôz.
– Co tam mdze?
– Jak tam je?
– Czë tam dobrze,
– Czë tam zle?
– Czë tam mają grëbi szlig? –
Pitô òn sã wszëtczich wcyg.

Rzekła jegò nënka tej:
– Nie jiscë sã synkù, nié.
– Biéj do szkòłë, chùtkò biéj.
– Nie mdze tobie w szkòle lëchò,
– Żle mdzesz szkólnëch wiedno słëchôł.

Chòdzył òn tam òsmë lat.
– Szkòda, że stąd òdéńc czas –
Jiscył sã tej wiôldżi knôp,
Czej tam szedł òstatny rôz.

Alojzy Nôdżel

nënka – mëma
szlig – rózga

NAZÔD DO SPISËNKÙ ZAMKŁOSCË

1. **Òdpòwiédz na pitania:**
   – Ò kògùm je gôdka we wiérzce?
   – Dze szedł knôp?
   – Co òn òdczuwôł, czej szedł do szkòłë: a) pierszi rôz; b) slédny rôz?

2. **Przëbaczë so swój pierszi dzéń w szkòle.**
   a) Jak të sã czuł/czëła?
   b) Ò czim jes mëslôł/mësla?

3. **Wiele lat mô knôp na pòczątkù, a wiele na kùńcu ùczbë? Pòzwi gò jinaczi (bëniel, knôpiczk).**

   môłi knôp – .....

   wiôldżi knôp – .....

4. **Spróbùj òpòwiedzec, jak szło knôpu w szkòle przez nëch òsmë lat.**

5. **Wëpiszë z wiérztë wszëtczé słowa z *sz* i *cz*. Przeczëtôj je. Ùłożë wskôzã pisënkù.**

6. **Diktando:**
   Ania jidze do szkòłë pierszi rôz.
   Mô strach szkólnëch.
   Mësli, że mają grëbi szlig.

IV/6

Twòrzenié scenczi z żëcô na spòdlim wiérztë „Plama”

Czegò sã naùczã:

- przedstawiac zwiér tekstu ruchã, gestã, mimiką
- ùtożsamiac sã z lëteracczima bòhaterama
- twòrzëc scenkã z żëcô

Plama

Jank na bùksach zrobił plamã,
Płacze i przeprôszô mëmã.
– Nie gòrzã sã, Jankù, na ce,
Ariel spierze czôrné place.
Leno strzeż sã wiedno, synkù,
Plamë, co je w złim ùczinkù.
Tim mie mòżesz mòckò zjiscëc.
Takô plama nie chce pùscëc.

Jaromira Labùdda

1. **Naùczë sã piãkno czëtac wiérztkã.**

2. **Co mëslisz ò Jankù?**
   Czë przëtrafiło cë sã cos pòdobnégò?
   Co jes tej zrobił/zrobia?

3. **Ùłożë tekst, jaczi mógłbë wëpòwiedzec knôp.**

   .....

   .....

   .....

4. **Spróbùj zrobic przedstôwk całégò zdarzeniô z wiérztë.**

5. Rozrzeszë krzëżówczi, a dowiész sã, jaczé mògą bëc ôrtë plamów.

Trëjący grzib

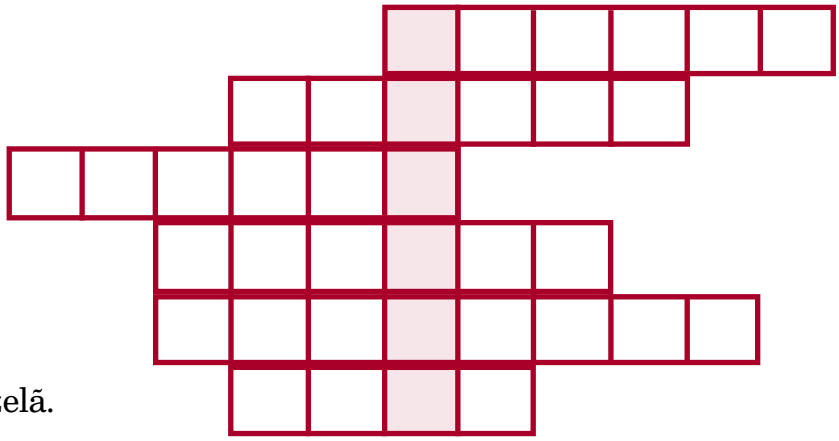
Szafka na książczi.

Do zapinaniô ruchnów.

Skôcze pò łące.

Przódë – do noszeniô wãbórków z wòdą.

Mëma gò piecze na niedzelã.

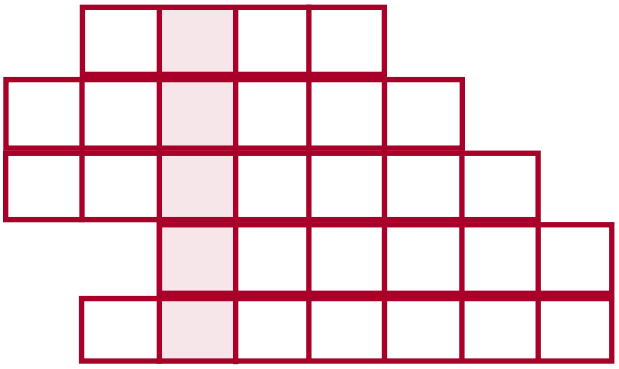
Robi w pòlu

Na dzéwczëcëch copach.

Cos z brzadu.

Zdobizna chłopsczi kòszëlë.

Wiszą w òknie.

IV/7

Przedstôwiómë scenkã ò szkòle – R. Skwiercz „Bùksë”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- òdgrëwac scenkã
- gadac i pisac *sz* i *cz*

Bùksë

Jank nie przëlôzl do szkòlë dwa dni. Trzecégò dnia szkólnô so gò pitô:

– Czemùż të, Jankù, w szkòle nie bél?

– Kò nënka mie wëpra bùksë, a òne nie wëschlë – gôdô Jank.

– Në jo – rzecze szkólnô – to bél jeden dzéń. A drëdżi?

– Drëdżégò dnia jô bél prawie w szkòle. Dochôdôl jem do plotë, wezdrzôl na pòdwòrzé, te szkólny bùksë sã na linie sëszëlë, tak jô sã nawrócyl, a szedl dodóm.

Róman Skwiercz

1. **Jaczé jinszé dokazë przëbôcziwô jãzëk negò wica? Wëszëkôj tekstë przeczëtóné wczasni.**
2. **Na spòdlim wczasniészëch tekstów przëbaczë, jakô je nôwôżniészô znanka bëlacczégò dialektu?**
3. **Òpòwiédz swòjima słowama nen wic.**
4. **Spróbùj przedstawic scenkã.**
5. **Òbjasni wëmòwã a pisënk zwãków *sz* i *cz* i dospòrzãdzë:** ś – sz ć – cz

kò☐, më☐, re☐ta, ☐laga, ☐lig, ☐lips,

☐lora, ☐nëpa, ☐orm, ☐piek, ta☐a

be☐ka, cë☐er, chë☐, ☐as, ☐ekac,

gra☐ac, kù☐er, skò☐k, to☐k, w☐as, za☐ąc

de☐☐, pi☐☐ówka, pie☐☐k, ☐☐escé

IV/8

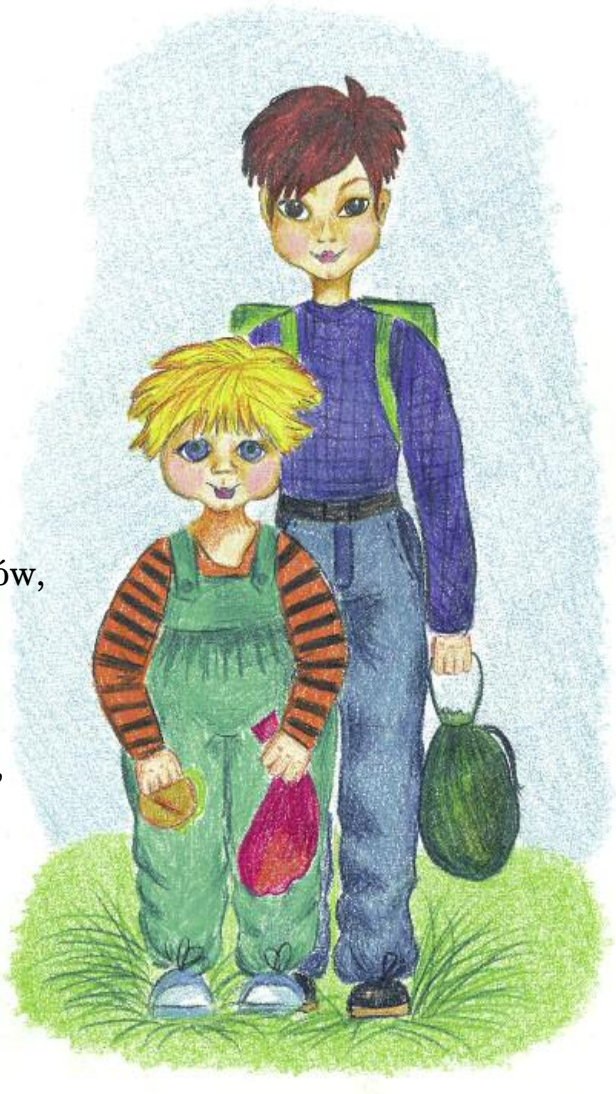
Szkòłowô ùczba – wëmòwa i pisënk ù

Czegò sã naùczã:

- piãkno czëtac
- gadac i pisac *ù* na zôczątkù wërazów
- bògacëc słowiznã

Jakùb i Kùba

W szkòle bél Jakùb, bél téż i Kùba –
razã to Kùbów bëło jaż dwùch!
Jeden wësoczi, a drëdżi nisczi,
taczi, że brzëch swój przed sobą niósł.
Sedzelë òbaj w ti sami ławie,
jeden i drëdżi książk grëpã miôł,
ale cëż z tegò: jak Jakùb ùczëc,
Kùba pò krzôkach latac wcąg chcôł.
Na lekcjach Jakùb słëchôł jak zając,
nastôwiôł ùszë, bë wszëstkò czëc,
a Kùba nożã pòd łôwką dłëbôł,
bëlebë lekcje nôrëchli zbëc.
Nierôz do szkòłë nie przëniósł książków,
a za to chleba miôł torbë pół! –
jôdł w kòżdi przerwie, dzecë gôdałë:
„Kùba przëgrizô w kółkò jak wół!”
Czãsto nasz Kùba, zamiast bëc w szkòle,
pò lese łazył i jôjka brôł,
a jak mù słuńce grzało nad głową,
legnął na łące i smaczno spôł.
To jednak bëło przë tim nôgòrszé,
że Kùba jednã łôwkã wcąg gniótł –
trzecy rok sedzôł ju w trzecy klase,
a Jakùb wërwôł sã dalek w przódk.

Pilno sã Jakùb ùcził przez lata,
jaż do gimnazjum dostôł sã wnet,
z Kùbë sã nierôz wësmiôł chtos szczerze,
we wsë gò zwelë: „Nasz Kùba – cep!”
Jakbë chtos z waji miôł czedës w żëcym
jak Kùba z ùczbą sã w szkòle gniesc,
pòwiém le tëli: Dlô bùmelantów
nie bãdze w żëcym pózni co jesc.

Jan Piepka

1. **Przeczëtôj dokôz z pòdzélã na role.**
2. **Jaczi béł Jakùb, a jaczi Kùba? Dospòrzãdzë zestôwk.**

Jakùb	Kùba

3. **Namaluj bòhaterów wiérztë i òbmëslë pòdpisë do malënków.**
4. **Chtëren z knôpów bë mógł bëc twòjim drëchã? Czemù?**
5. **Przëszëkùj òpòwiôdanié na temat: Jakùb i Kùba pò dwadzesce latach.**
6. **Wëszëkôj z wiérztë trzë wërazë z *ù* na pòczątkù słowa. Pòdôj jinszé przëkładë. Ùłożë wskôzã pisënkù.**

IV/9

Skądka sã wzãła kréda

Czegò sã naùczã:

- czëtac z rozmienim
- òpòwiadac na spòdlim tekstu

1. Przeczëtôj ùwôżno tekst pò cëchù.

W mòrzu żëją rozmajité jistwë, jedne wiôldżé, jinszé môłé. Tëch òstatnëch je wiele wiãcy. Westrzód nich są smôrzcze tak malinczé jak łepk òd szpilczi, a nawetka mniészé. Czej leno w nëch stwòrzónkach ùstôwô żëcé, jich skòrëpczi òpôdają na gruńt mòrza. Òpôdô jich wiele, baro wiele. Mùżdżą sã, sztãpią, miészają jedne z drëdżima i twòrzi sã szëchta – szëchta tegò, co zwiemë krédą.

Le skądka sã wzãła na kréda,
czej na lądze ni ma mòrza?
Terô ni ma, ale przódë bëło.
To bëło baro dôwno temù,
a żle chcesz wiedzec wiele
miliónów lat, zazdrzë do
encyklopedii. Mòrze bëło
i zdżinãło, le szëchtë krédë
òstałë, a lëdze mają z nich terô
pòżëtk. A jaczi? Pòwiédzta sami.

gruńt – spódk, dno
smôrzcz – żëwiątkò, co mieszkô w mùszlë
szëchta – cos ùłożonégò jedno na drëdżim, np. spódnô abò wiérzchnô szëchta

2. Dokùńczë zdanié i rozwiń swòjã wëpòwiesc.

Kréda pòchôdô z krómù, a pò richtoscë ...

3. Òdpòwiédz na pitanié z tematu lekcji.

4. Òdpòwiédz na pitanié z tekstu.

5. Przeczëtôj piãkno całi tekst.

IV/10

Kaszëbsczé wierzenié – A. Nôdżel „Szadi Władi”

Czegò sã naùczã:

- kaszëbsczich słownëch zdrëszënów
- gadac i pisac *sz* i *cz*
- wiérztë na pamiãc

Szadi Władi

Bél so Władi,
Baro szadi,
Szadi jak jéż.
Tak chòdzył doma,
Do szkòłë téż.
Napòminôł gò brat,
Napòminôł gò stark:
„Ùczesz sã, Władi,
Nie chòdzë szadi”.
A Władi na to:
„Mie tak dobrze je, starkù”.
Jaż szãtopiérz w klësze
sã wplótł,
Tej Władi ùczosac sã mógł.

Alojzy Nôdżel

1. **Jaką felã miôł knôp?**

2. **Wëbierzë nôtrafniészé pòrównanié:**
   szadi jak bòcónié gniôzdo
   szadi jak sowa
   szadi jak jéż

szadi jak kòsz
szadi jak krôsniôk
szadi jak kòpica sana
szadi jak pies

3. **Co sprawiało, że Władi zaczął sã czosac?**

4. **Pòwiédz, jak të sã czeszesz:**
   na stegnã (dróżkã), na bòk, do górë, w copë, w kitczi, w ògónk, w czëp

5. **Jaczé zwierzã mô grzebiéń?**

6. **„Czosac kògòs bez grzebienia” znaczi tëli, co kòmùs wlôc.**
   A co òznôczô *grzebiéń* w zdanim: *Dzys na jezorze są grzebienie*?

7. **Wëszëkôj z wiérztë słowa z *sz* i *cz,* i ùłożë z nima związczi wërazowé.**

8. **Naùczë sã wiérztë na pamiãc.**

9. **Dowiédz sã, jak sã graje na grzebieniu.**

IV/11

Stara ò czëstosc jãzëka – J. Piepka „Sarcëstô nôùka”

Czegò sã naùczã:

- czëtac
- òpòwiadac
- zastãpiac cëzé słowa swójsczima

Sarcëstô nôùka

Józk Kònolów, knôp pòstawny,
Co z robòtą gniótł le wcyg sã,
Żebë lëdzóm rôz dokazac,
Do gimnazjum kùpił książkã...

W szkòle co rok mądrosc zbiérôł,
Chcôł, bë baro bél ùczonym,
Ale we wsë wnet zmerkelë,
Że mô rozëm przewrócony...

Òjc sã dzëwił, matka zdrzała:
„Co sã z sënã w szkòle dzeje?!
Tec òn corôz dzywni gôdô!”
Głową krącą nad nim dwòje.

I pò prôwdze – Józk mądrala
W òkrąg smiészné słowa sëpie;
Zamiast rzec, że òjc rozmiszlô,
Gôdô: Tata cos „kòncepie”.

Znôwù sostrze, co sã smiała
Rôz z ti gôdczi zdzëwaczony,
Rzekł pòwôżno, że jesz ni mô
Rozëm „ùselekcjoniony”.

Kóń sã zwie ù niegò „pegôz”,
Gãs mô szëjã „perspekticzną”,
Òdżin mô bëc „rozplątanim”
Smiészнëch „związków wãgla z wisznią”.

Nawet w spikù – dzywno chrapie,
Jakbë pòłknął jaczés cëda;
A czej môłi brat gò spitôł:
Jak to robisz?! – Nie chcôł wëdac...

Z łba mù wëszłë prosté słowa –
Za nic jich nie pòwié w swiece!
Czej mô wërzec: pies czë widłë –
Długò mëslë w głowie gniece:

„Trudno, ùczba je tak drãgô,
Że mie przińdze resztã zabëc –
Prosté słowa szkòdzëc mògą
Przë zdôwanim „prim-egzamë”.

Ferie lecą, Józk wcąg chòdzy
Nibë pãchôrz wëdmùchóny –
A przez złosnëch knôpów we wsë
Je „profesór” ju nazwóny...

Jaż rôz wëszedł Józk na łączi –
(Òjc tam skłôdôł sano prawie),
Na półkòskù, zãbã w górã,
Leżą prosté, chłopsczé grable...

Józk pòmału pòdszedł blëżi
Z gãbą mądrą jak ù sowë;
„Jak to zwie sã?” – rzekł do tatka
I na gòzdzach òpiarł nogã...

Mòże bélbë długò czekôł –
Òjc ju grëpã zwalił drëgą,
Słuńce mòcno z górë grzało,
Chłodno bëło le nad strëgą –

W kùńcu Józk ju rozgòrzony,
Że tatk jemù czekac dôwô,
Zaczął mscëc sã na grablëszczach –
Corôz mòcni nogã stôwiô...

Narôz drzewò drëdżim kùńcã
Trzasło w łep gò! – Ala diable!
I Józk chùtkò jãzëk nalôzł,
Bò rzekł: „Zdrzëta, taczé grable?!”

Jan Piepka

1. **Przeczëtôjta razã i òsóbno wiérztã.**

2. **Òpòwiédz ò bòhaterze:**
   – jaczi béł?
   – czemù stôł sã taczim knôpem?
   – jak to sã stało, że zmądrzôł?

3. **Wëszëkôj w wiérzce cëzé słowa i zastąp je kaszëbsczima.**

4. **Zastąp kaszëbsczima słowama:**
   dziadek, kuzyn, piwnica, schody, kałuża, burza, galareta, portfel, agrest, pieniądz, lalka, kij, koperek, wiosna, sufit, porzeczka, pociąg, rzodkiewka, szczypiorek.

W kòżdim jãzëkù są słowa przejãté z jinszich mòwów. W kaszëbsczim stało sã tak przedë wszëtczim przez historiczné wëdarzenia (wòjnë, zabòrë), a téż przez rézë i kòntaktë z jinyma nôrodama (hańdel). Niechtërne słowa tak sã ùpòdobniłë do naszëch abò tak ju są zakòrzenioné w jãzëkù, że nie zdôwómë so sprawë z jich pòchòdzeniô. W kaszëbsczim jãzëkù nôwiãcy je słowów pòlsczich i niemiecczich. Kòżdi człowiek mô òbòwiązk dbac ò czëstosc swòjégò jãzëka. Źle je mòżno, trzeba zastãpiac cëzé słowa swójsczima.

Héwò niechtërné cëzé słowa w pòlsczim jãzëkù:

j. niemiecczi	futro, smak, zegar
j. rusczi	hulaka, nabór, polarnik, sputnik
j. czesczi	serce, spolegliwy, wesele, władza
j. anielsczi	dżem, klub, lider, rower
j. frańcësczi	batalion, dama, fryzjer, gorset
j. włosczi	bandyta, kalafior, tort, tulipan
j. łacyńsczi	kryształ, okazja, profesor, tron, wiwat
j. turecczi, j. arabsczi, j. persczi	arkan, atłas, bisior, jasyr

IV/12

Òpis, òpòwiôdanié i dialog

Czegò sã naùczã:

- rozpòznawac òpis, òpòwiôdanié i dialog
- prôcowac z tekstã
- stosowac wiédzã w praktice

Trzeji nieznajemny

Szedł so chłop drogą i spòtkôł
trzech nieznajemnëch lëdzy.
Pierszi wëzdrzôł jak strëch.
Miôł tak pòdzarti płôszcz,
że jedna dura sã drëdżi chwitała.
Drëdżi miôł grëbi, biôłi kòżëch,
baranią mùcã i wiôldżé rãkawice.
Trzecy miôł złoti wãps, co tak sã
swiécył jak samò słuńce.

– Szczãsc Bòże! – pòzdrowił chłop tëch dzywacznëch panów i chcôł jic dali w swòjã stronã.

– Pòczekôj le kąsk! – zawòłelë ti panowie. – Rzeczë nóm, kòmù òd nas të bë chcôł ùkłón òddac.

– Temù, chtëren je z was nômòcniészi – òdpòwiedzôł chłop.

Tedë pòczãlë sã kłócëc, chtëren z nich bél nômòcniészi, ale ni mòglë sã zgòdzëc. Tej chłop przëzdrzôł sã jima jesz rôz i òsądzył, że nôwiãcy mòcë mô ten w pòdzartim płôszczu.

– Czemùż të jegò wëbrôł? – zawrzeszczelë ti dwaji.

– Bò òn ni mô nick do straceniô. A ten człowiek je nômòcniészi, chtëren nômni pòtrzebùje. Temù jô òddóm nôwëższą czesc.

Tej sã tëch dwùch baro rozgòrzëło i pòczãlë sã chłopù òdgrażac. Ten swiécący rzekł:

– Të pòżałujesz, że të mie ùkłonu nie òddôł. Jô jem słuńce. Terô bãdã cã latã za to prażëc, że jaż pòt z cebie czipiôł bãdze.

A ten drëdżi, w nym grëbim kòżëchù rzekł:

– Jô jem srodżi mróz, a czej zëma przińdze, to jô cë dokùczac bãdã, jaż w tobie mdą gnôtë trzeszczec.

Ju sã zaczął chłop òd strachù baro jiscëc, czej sã òdezwôł nen strëch w ùbòdżé ruchna òblekłi:

– Nie lãkôj sã, chłopie – prawi mù łagódno. – Jô jem wiater, jô bãdã ce strzégł przed tëma panama. Czej słuńce mdze za baro skwarzëło, to jô cë chłodu przëniesã. A jak mróz za òstro swòje kłë pòkôże, to jô wszëtczé durë mòjégò płôszcza zasztepùjã, że bãdze dëcht cëchùtkò, a mróz cë nic nie zrobi.

Chłop szedł dali. Wiater dotrzimôł słowa. Czej słuńce zanadto piecze, tej òn chłód przënôszô, a jak òstri mróz przińdze, tej òn sã nie rëszô, je dëcht cëchùtenkò i mróz zarô łagòdzy.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

apartny – jinszi, òsoblëwi
chłód – zyb, znób
jiscëc sã – kłopòtac sã, martwic sã
mùca – czôpka
płôszcz – mańtel
tcza – czesc
wãps – marinarka (òdzéwk)

1. Chto sã skrił pòd pòstacją:
– chłopa w pòdzartim mańtlu;
– chłopa w kòżëchù, barani czôpce i w rãkawicach;
– chłopa w złotim wãpsu?

2. Kòmù bòhatéra òddôł tczã?
Przeczëtôj jesz rôz ne słowa, chtërne nas czegòs ùczą.

3. Wëszëkôj z pòwiôstczi wëjimk:
a) òpisu (jak wëzdrzelë nieznajemny);
b) òpòwiôdaniô (co sã dzejało);
c) dialogù (co chtos gôdôł).

4. Òpiszë wëzdrzatk jaczis rzeczë.

5. Òpòwiédz, co wczora jes robił/robia.

6. Przëbaczë so gôdkã midzë tobą i drëchã/drëchną na przerwie. Pòwtórzë jã.

IV/13

Pòùczenié we wiérzce J. Szutenberga „Na zgniłotã”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac ò domôcëch robòtach
- nowi słowiznë
- ùsadzac mëslã z dokazu

Na zgniłotã

Mëmka mie gôda: „Knôpie kòchany,
mùszisz cos robic, skùńcz z dłudżim spanim!
Chto bë to widzôł, tak dłudżé spanié
i taczé dłudżé wëlegiwanié.
Kònióm dac pic, a swinióm żréc,
nie bãdzesz robił, nie mdzesz miôł nic”.
Jô tak pòmëslôł, nie czekôł wiele,
chùtkò sã zerwôł ze swi pòscelë.
Wcągnął flot bùksë i dłudżé skòrznie –
bò jô so mëslôł: jeszcze mie werżnie.
Taczi jô dostôł mòji mëmczi strach,
béłbëm wëskòcził nômili na dach,
ale sã scągnął, tam prosto, w szopie
i kòżdi knadze cësnął pò snopie,
òpòjił kònie, swinióm dôł żréc,
a mëmka wicy nie rzekła mie nic.

Jan Szutenberg

flot – chùtkò

1. **Dospòrzãdzë tekst słowama:** zgniłota, zgniłi, zgnilus, zgniło, zazgnilony.

   To béł jistny ..... od knôpa.

   Biwôł tak ....., że w kùńcu stôł sã czësto ..... .

   ..... bëło mù nawet wstac z wërów. Jo, jo, ... nie szpòrtëje!

2. Jaczé òbòwiązczi miôł knôp z wiérztë?

3. Òpòwiédz ò swòji domôcy robòce.

4. Wëszëkôj we wiérzce pòùczenié.

5. Z pòdónëch pôrów słowów wëbierzë to, chtërno cë sã barżi widzy:

krowa – knaga	wërë – łóżkò
slépia – òczë	żréc – jesc
włosë – klatë	gãba – flaba
paja – rãka	noga – szpéra

6. Ùłożë zdania ze słowama:

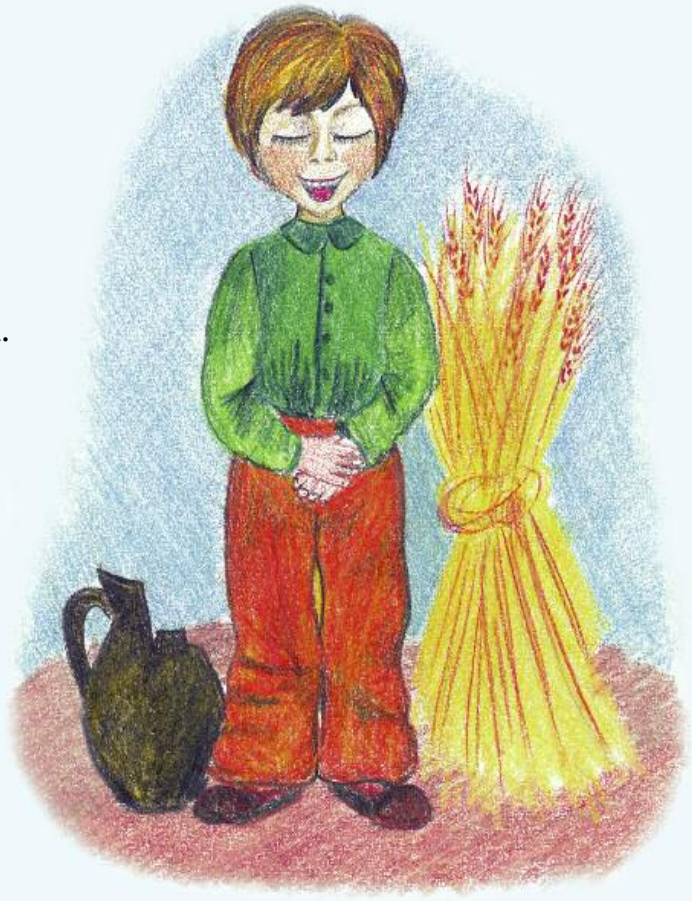
ji	i	je	jé	ce	cë
jô	je	so	sã	bél	bëła

IV/14

Bòhatéra wiérztë A. Nôgla „Macków Jónk”

Czegò sã naùczã:

- nowi słowiznë
- dobierac grzecznoscowé zwrotë
- òceniwac sprawòwanié sã

Macków Jónk

Mieszkôł w Łebnie Macków Jónk,
Smiôł sã głosno, czej stłukł zbónk.
Z mëmczi zaczął sã wëszczerzac,
Czej rôz przëpôla wieczerzã.
Smiôł sã z Józka, że kùlawi,
Chòc sóm nosył bót kòszlawi.
Wszãdze wtikôł òn swój nos,
Na zéńdzeniach chcôł miec głos.
Czej miôł żëto dodóm wòzëc,
Zaczął òjcu piscą grozëc.
W żniwa z gòrzu pògrizł snop,
Taczi to béł z Jónka knôp.

Alojzy Nôdżel

pisc – piãsc
wëszczerzac sã – wësmiewac sã
zéńdzenié – zebranié

1. **Jaczi béł Jónk? Dobierzë jak nôwiãcy pasownëch słowów.**

2. **Co robił Jónk, czej:**
   a) stłukł zbónk?
   b) jegò mëma przëpôla wieczerzã?
   c) miôł zwôżac dodóm żëto?

Co të bë zrobił/zrobia w taczich przëtrôfkach?
Wëpòmòżë so słowama:
przeprôszajã, nick nie szkòdzy, proszã

3. **Kaszëbi gôdają dwòjakò:**
   pisc – piãsc
   wicy – wiãcy
   pińc – piãc

   Dospòrzãdzë w zesziwkach na dwòjaczi ôrt:

   Kòl jedny rãczi kòżdi mô ..... palców.

   Nie wlażôj mie pòd ....., bò bãdzesz biédny.

   Të môsz ..... szczescégò jak rozëmù.

V

CHCEMË SÃ BAWIC I PÒWIÔSTCZI PRAWIC

NAZÔD DO SPISËNKÙ ZAMKŁOSCË

V/1

Twòrzenié kòmiksu – „Dobroc nadgrodzonô”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- przesztôłcac tekst
- gadac i pisac *ò* pò spółzwãkach

Dobroc nadgrodzonô

Żił so rôz młodi wãdrowczik, chtëren rozmiôł, co wszëtczé zwierzãta gôdałë. Czej tak chòdzył pò swiece, trafił jednégò dnia na lesny smùg, na chtërnym òn ùzdrzôł wiôldżé mrowiskò. Widząc chłopa jidącégò w nã stronã, mrówczi król zawrzeszczôł:

– Zarô tu przińdze jaczis lumper, a wiele òd nas pòdepce. Mòji lëdze, krëjta sã chùtkò, gdze le chto może!

Ale wãdrowczik szedł baro òstrożno kòl tegò mrowiska, że òn nie pòdeptôł żódną mrówkã, a czej ju sã òddalił, tej ten mrówczi król wlôzł na sóm wiérzch kòpca, a zawòłôł w jegò stronã:

– Më cë, chłopie, nigdë nie zabądzemë twòji dobrocë!

Terô òn szedł dali, jaż trafił do wiôldżégò mòrza. Wãdrowczik sã zatrzimôł na samim sztrądze i chcôł sã wëkãpac, czej narôz ùzdrzôł na brzegù wërzuconą przez mòrsczé dënëdżi rëbã. Ta wrzeszcza do se:

– Żebë jô tak mògła zôs nazôd przińc w mòrze, tej bëm bëła ùretowónô.

Òn rozmiôł wszëtkò, tej téż chùtkò pòdbiégł, ùwôżno chwëcył rëbã za ògón i wrzucył jã w mòrze nazôd. Tej ta rëba nôprzód zdżinãła w wòdze, ale wnet òn jã zôs ùzdrzôł na dënëdze i ùczuł, jak rzekła w jegò stronã:

– Jô cë tegò nigdë nie zabądã, mój dobri wãdrowczikù!

Pòtem szedł zôs dali, a nie bëło ju òd mòrza baro dalek do wiôldżégò gardu, dze téż òn rôd bë trafił. Òb drogã òn sã jesz zatrzimôł na sztót pòd stôrim drzewã, na chtërnym ptôchë miałë swòje gniôzdo. Ju chcôł so sadnąc na trôwã, czej ùzdrzôł w ni sétmë malinczich ptôszków, chtërne z négò gniôzda wëpadłë.

– Żebë tak so chtos ùlitowôł i nas w to gniôzdo nazôd wsadzył! – wrzeszczałë pizglãta.

Wãdrowczik zarô wszëtczé ptôchë pòzbiérôł z zemi i wetkł je do jich gniôzdka midzë wietwiama wësok na drzewie.

– Më cë, dobri człowiekù, nigdë nie zabądzemë twòji wiôldżi dobrocë! – rzekłë wszëtczé ptôchë, czej òn ju òdchòdzył do miasta.

W królewsczim gardze òn sã dowiedzôł, że królewiónka chca taczégò dzérsczégò knôpa za chłopa miec, chtëren bë pòtrafił ji trzë prosbë wëpełnic. Dzéwczã bëło baro snôżé, tej téż wãdrowczik wnet na zómk sã zgłosył i stanął westrzód wszëtczich jinszich kawalerów. Bëlë tam ricersczi sënowie, barónowie, książãta i kùpcowie, szlachcëce i knôpi z miasta, a wszëtcë chcelë sã z ną królewską córką òżenic.

Ta pòprowadzëła jich w ògród, kòżdémù na trôwã wësëpa miech makù z pòpiołã pòmiészónégò i rzekła:

– Do witra chcã widzec pò dwie grëpë. Na jedny mô bëc mak, a na drëdżi pòpiół.

Wszëtcë sã zarô do robòtë wzãlë, le nasz wãdrowczik, chtëren ni mógł tëli malinczich zôrnków nalezc i òbrac, widzôł, że sóm so radë nie dô. Òd raza kòl niegò zarojiło sã òd malinczich mrówk. To przëszedł z nima jich król z lesnégò mrowiska wãdrowczikòwi do pòmòcë. Tësące makòwëch zôrniszk wãdrowało terô w òka mërgnienim na jednã grëpã, a pò drëdżi stronie rosła góra pòpiołu i czej dzéń sã kùńcził, le òn jeden ze wszëtczich kawalerów mógł so ceszëc gòtową robòtą.

Drëdżégò dnia królewskô córka szła do niegò w ògród i widza, że ji żëczba bëła spełnionô.

– Të jeden zrobił to, co wszëtcë jinszi nie pòtrafilë, wiele òd nich ju terô nic nie widzy, tak jima òczë òd robòtë bòlą. Ale czej mie chcesz, mùszisz jesz dwie mòje prosbë wëpełnic. Wzerôj, jô wrzucóm mój złoti piestrzéń w mòrsczé wałë, halôj gò ze dna do witra rena, a czej to mdzesz pòtrafił, tej ju òstónie le jedna próba do spełnieniô.

Wãdrowczik skòkł zarô w mòrze. Baro długò kaczkòwôł w wòdze, ale piestrzéń ùpôdł tak głãbòk, że nalezc gò nijak ni mógł. Tej przëpłënãła ta rëba, chtërnã òn w mòrze rzucył, mia ten klejnot w pëszczkù i mù gò dała.

Reno, czej òn ti córce królewsczi ji piestrzéń złoti przëniósł, òna sã dzëwòwała jesz barżi i rzekła na òstatk:

– Terô môsz nalezc nã jabłónkã, chtërna złoti brzôd rodzy. Czej do witra przińdzesz ze złotim jabkã w gróscë, tej më so mòżemë żenic.

Wiele òn ju chòdzył pò swiece w swòjim żëcym, le jesz nigdë taczégò drzewa nie widzôł i nie czuł, gdzeżbë òno mògło rosc. Zajiscył sã baro, że téż négò òstatnégò żëczeniô spełnic nie mdze mógł. Ale ò jegò kłopòce dowiedzałë sã ptôchë, chtërnym òn pizglãta ùretôł, czej pòd drzewã sedzôł. Wnet téż òne mù òdnalazłë czarodzejsczé drzewò, ùrwałë złoté jabkò i przëniosłë mù spiéwającë.

Taczim to spòsobã wãdrowczik wëpełnił wszëtczé prosbë królewiónczi, òżenił sã z nią, a czej òstôł królã, rządzył baro długò i mądro. I nie bëło królestwa na swiece, w chtërnym bë wszëtczé zwierzãta miałë tak dobrze, jak kòl niegò.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

brzôd – jabłka, krëszczi, sliwczi...
dënëga – wała, fala
dzérzczi – drist, òdwôżny
lumper – wanożnik, wãdrowczik
smùg – pòlana
snôżi – piãkny
sztrąd – brzég
wãdrowczik – wanożnik
wietew – gałąz

1. **Pòrównôj pòwiôstkã z pòlsczim dokazã „*Szewczyk Dratewka*”.**
2. **Ùłożë plan pòwiôstczi.**
3. **Na spòdlim planu namaluj òbrôzkòwą historijkã abò kòmiks.**
4. **Òpòwiédz pòwiôstkã na spòdlim swòjégò dokazu.**
5. **Pòdzelta sã na karna i nalézta w pòwiôstce wërazë z lëtrą *ò* pò spółzwãkach. Òdczëtôjta ne słowa i przëbôczta wskôzã pisënkù.**

Kaszëbskô fleksja (òdmiana deklinacyjnô i kòniugacyjnô) wëróżniwô sã bòkadoscą fòrmów, co wënikô z wieloscë kaszëbsczich dialektów. Stąd w lëteracczich tekstach spòtikómë nierôz fòrmë gwarowé, ùżiwóné lokalno abò swiôdczącé ò môlu, skąd pòchòdzy aùtor.

Chòc czasã jich ùżëcé nie je gramaticzno pòprawné, są òne zachòwóné w lëteracczich tekstach, bë nie narëszëwac aùtorsczégò prawa.

V/2

Òpis rzeczë na spòdlim wiersza S. Janczi „Bala”

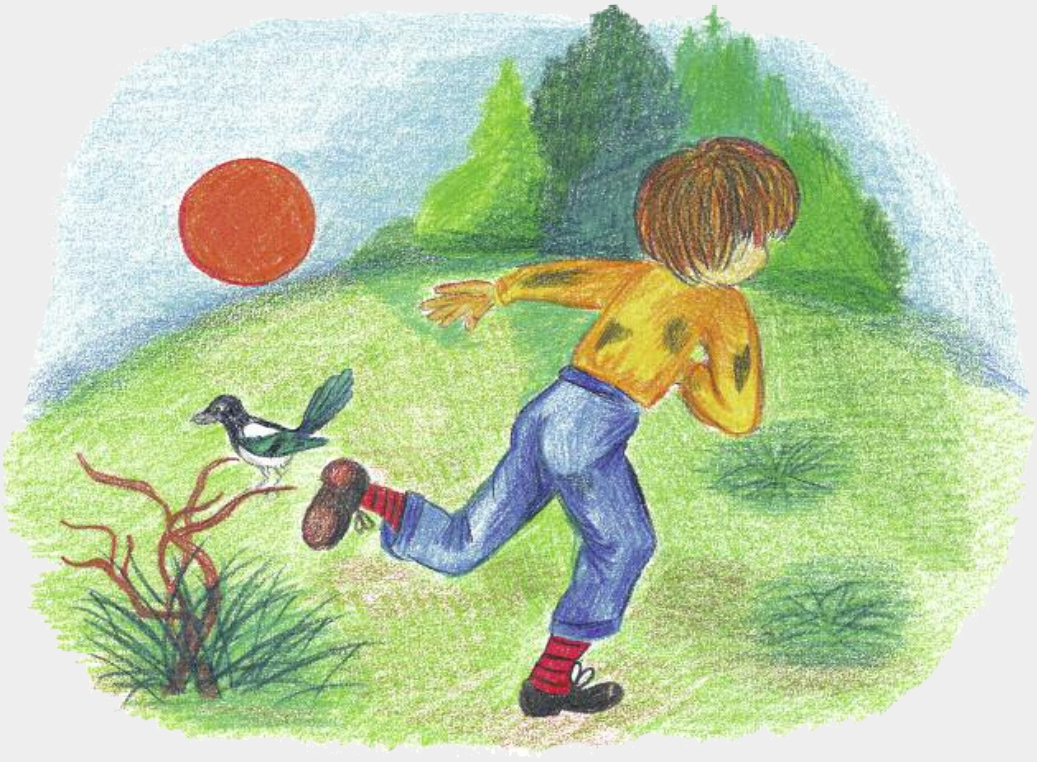
Czegò sã naùczã:

- pòrównëwac
- òpisëwac rzeczë
- zadawac pëtania

Bala

Kòpią bówcë balã dërno
lica zmòkłé gãbë czôrné
krzik do nieba jaż sã niese
ptôczi są ùrzasłé w lese
mëmka wòłô na wieczerzã
leno balë nicht nie bierze
tej na widnik sã skùlała
i tak słuńcã sã òstała

Stanisłôw Janke

dërno – tu: zawzãto
ùrzasłi – wëpłoszony, wëstraszony
widnik – hòrizont

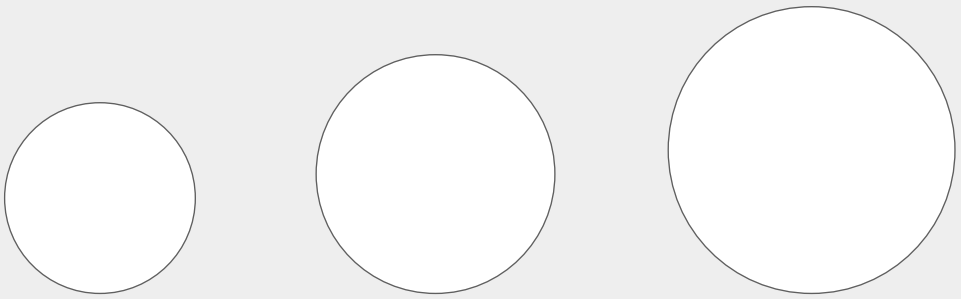
1. **Pòdzelë tekst na zdania.**

2. **Òpòwiédz swòjima słowama, ò czim je na wiérzta.**

3. **Òpòwiédz ò swòjich zabawach z balą.**

4. **Ùłożë pitania do tekstu wiérztë.**

5. **Dokùńczë malënczi.**

bala gãba słuńce

6. **Òkreslë wiôlgòsc, sztôłt i farwã namalowónëch rzeczów.**

7. **Ùłożë wëzgódczi do swòjëch malënków.**

8. **Òpiszë wëzdrzatk rozmajitëch balów.**

9. **W jaczich discëlplinach spòrtu ùżiwô sã balã?**
   Òpiszë swòjã ùlubioną discëplinã.

V/3

Sprôwdzómë rozmienié tekstu – A. Labùda „Sztëczk miąska”

Czegò sã naùczã:

- nalażac wëjimczi w teksce
- ùtrwalã pòzwë lëteracczé
- rozwiązëwac test.

Aleksander Labùda: Sztëczk miąska

Łaszczëwé dzeckò nie dostónie, le to niełaszczëwé. Dostónie bómka abò smarë, ale cos mù sã wiedno ùkroji.

Biangów Franck, jesz malinczi knôpk, téż nie béł na wszëtczim spòkójny. Przë stole wiedno mù bëło cos felac. A mëmka nie lëda przë stole trzôskù, le pòrządk i cëchòtã.

– Òd dzysô nie mdã te lëda, żebë przë stole jeden bez drëdżégò wrzeszczôł: Jô chcã chleba!, Mëmka, kawë!, To je za cenkò pòsmarowóné!, To sã mùszi skùńczëc! Kòżdémù dóm jegò dzél, a chto bãdze miôł za mało, to jô sama ùzdrzã i dopilëjã.

Franck zjôdł swój sztëczk chleba i żdôł za wiãcym. Mëmka sã zagôda z tatkã i na sztót czësto w kam zabôczëła ò dzecëskach. Tej Franck rzekł:

– Mëmkò!

– A cëż të chcôł?

– Przińdą te dzecë, co z głodu ùmrzą, téż do nieba?

Tej mëmka sã domëslëła, że Franck ni miôł nick w lewi rãce i dała mù zacht fôłt chleba.

Na pôłenkò kòżderné dzeckò dostało talérz zupë z bùlewkama i malinczi sztëczk miąska òd te wòła, co gò niwczora ùchajstnãlë. Wszëtcë jãdrzno jedlë, le Franck nié. Pòczął płakac.

– Cëż cë je, Franckù? Ò co të płaczesz?

– Kò płaczã ò te wòła...

– Ò te wòła? Kò të doch môsz òd te wòła smaczné miąskò.

– Wedle taczégò malinczégò sztëczka miąska mógł ten wół jesz żëc!

Tej mëmka mù dołożëła òd swòjégò dzéla zacht fëfel. Franck sã ùcësził i jôdł łaszczëwie jak ti drëdżi.

Trzeba bëc dzys Franckã,
Chitrim i kąsk krãckã,
Bò jinaczi z głodu
Ùmrzesz jesz za młodu!
Chcemë le so zażëc!

dzél – czãsc
felac – nie sëgac, brakòwac
fëfel – sztëk, kawał
smara – bicé
sztót – chwila
fôłt – sztëk, kawał
łaszczëwi – przëmilny
niwczora – przedwczora
zacht – wiôldżi

1. Wskażë prôwdzëwą òdpòwiésc.

1) Òpòwiôdôczã je:
   a) mëmka.
   b) Franck.
   c) Gùczów Mack.
2) Wëjimk: „Tej mëmka mù dołożëła (...) i jôdł łaszczëwie jak ti drëdżi” to:
   a) òpis.
   b) òpòwiôdanié.
   c) dialog.
3) Pierszé i drëdżé zdanié tekstu to:
   a) werset.
   b) akapit.
   c) sztrofa.
4) Znaczenié jistnika „bómk” wëjôsniô:
   a) „Słownik polsko-kaszubski” Jana Trepczika.
   b) „Słowôrz kaszëbskò-pòlsczi” Aleksandra Labùdë.
   c) „Rozmówki kaszubskie” Eugeniusza Gòłąbka.

5) W kùńcowim dzélu tekstu Franckòwi chòdzy ò:
   a) żëcé wòła.
   b) wiãkszi sztëczk miąska dlô se.
   c) doskùrzenié mëmce.
6) Słowa wieleznaczné to:
   a) czësto, pôłnié, smara.
   b) bómk, dzél, knôp.
   c) chléb, wół, zupa.
7) Pòsobné przëtrôfczi z tekstu to:
   a) pòùczenié mëmczi ò zachòwanim przë stole, dostanié miąska, dostanié chleba.
   b) pòùczenié mëmczi ò zachòwanim przë stole, dostanié chleba, dostanié miąska.
   c) dostanié chleba, dostanié miąska, pòùczenié mëmczi ò zachòwanim przë stole.
8) Znóny wërazowi związk ùżëti w teksce to:
   a) zabaczëc na amen.
   b) czësto zabaczëc.
   c) zabaczëc w kam.
9) Słowò „krãck” w teksce òznôczô:
   a) mòcny wiater, co sã krący.
   b) chitrégò człowieka.
   c) kółkò zduna.
10) Pòwëższi tekst je:
   a) prozą.
   b) wiérztą.
   c) teatralną sztëką.

2. Wdarzë so smiészné abò pòùcziwającé przëtrôfczi przë twòjim familijnym stole. Pòdzelë sã nima.

3. Jak zanôlégô zachòwëwac sã przë stole òb czas jedzeniô? Ùłożë lëstã wskôzów bëlnégò sprôwianiô sã.

V/4

Żôbka z bôjczi Jana Piepczi

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- prôcowac z tekstem

Jan Piepka: Żôbka

Tam, gdze je strëga,
le sama jedna
żôbka sedza nadãtô.
„Mòkrô je wòda,
skórë mie szkòda –
wòda je z błota wzãtô!”
Tak sã zaklinô,
jak żódna jinô –
wòda je dlô ni zbëtecznô...
Wcąg chwôtô mùchë,
brzëch drżi òd bùchë –
żôbka zazdrzónô je... w wiecznosc...
Nôgle cos jãkło,
z bòkù jesz brzãkło! –
żôbka ju sedzy w strëdze;
skòczk sôdł na trôwã
i gôdô: hewò! –
tak samò téż robią... lëdze!

1. Dopiszë słowa wëszukóné z wiersza.

bùszny, zabùrmùszony, zmierzałi – .....

rzéczka – .....

brëzgawica, kalëszcze – .....

2. **Òpòwiédz swòjima słowama zdarzenié z bôjczi.**

3. **Przeczëtôj jesz rôz òstatną linkã wiérztë i ùdokazni prôwdzëwòsc abò falszëwòtã négò scwierdzeniô.**

4. **Òbmëslë i namaluj scenkã zrzeszoną z pòdobnym zachòwanim lëdzy.**

5. **Dowiédz sã, co znaczą pòrównania:**
   Wëlażac jak żabë pò deszczu.
   Miewac sã jak żaba na òdłogù.
   Chwatac sã jak żaba mùru.
   Wëzdrzi jakbë żabë jôdôł.
   Rzëcac sã jak żaba na lińcuchù.

6. **Ùłożë zdania ze słowama:**
   żôbka, błotkò, strëga, skòczk, brzãkło, jãkło.

V/5

Czëtanié tekstu z rozmienim

Czegò sã naùczã:

- bëlno rozmiôc tekst przeczëtóny przez szkólnégò
- òdczëtëwac diagramë

Jak Mack królóm pòmôgôł

Stôri król szukôł za człowiekã, chtëren bë mógł mù rzec pò prôwdze, cëż jegò òwce rżą. Czuł ò tim gbùrsczi syn – Mack, przëszedł do òjca i rzecze mù:

– Tatkù, jô bë rôd szedł do négò króla i mù òdpòwiedzôł na jegò pitanié.

– Biôj na zómk, czej të sã nie bòjisz, le òpasuj na kòżdégò, chtërnégò të òb drogã pòtkôsz, a nie robi nikòmù krziwdë, cobë cë ùszë nie òberżnãlë!

Tej Mack wzął sã w drogã do négò króla wanożëc, a czej przed nim ju stanął, ten kôzôł mù nôprzód swòje òwce na wédã wënëkac. Nëkôł je Mack, nëkôł tam, gdze òne szłë, bò téż nicht mù nie rzekł, gdze na wéda bë bëła.

Przë krziżowi drodze òn pòtkôł baro stôrą i ùbògą białkã na kôrczu sedzącą. Òn jã pòzdrowił, a starëszka spita gò, dzeż òn te òwce nëkô.

– To jô sóm jesz nie wiém, gdze òne pùdą. Jô le móm królowi rzec, cëż òne żrą, ale chtëżbë to mógł ju terô wiedzec?...

Stôrô białka rzekła mù:

– Czej przënëkôsz do jezora, tej òpasuj na barana. Skòrno òn we wiôldżi kam ùbòdnie, to skòcz chùtkò na niegò i trzëmi sã za wełnã.

Tak òn przënëkôł karno, jaż przék stanãło jezoro dzywny wòdë. Ani wiater gò nie mącył, ani wała gò môrszcza. Gładczé i czësté bëło jak zdrzadło. Tu baran stanął przed wiôldżim kamieniã leżącym na zberkù i ùderził trzë razë rogama. Jezoro sã zarô ùstąpiło, a Mack skòkł na barana i trzimie sã mòckò za wełnã. Karno terô zdżinãło w głãbicach, a Mack dostôł sã z nim w gruńt jezora.

Bél tu snôżi zómk. Widë sklëniłë sã w tãgòwnëch òknach, że Mack sã ni mógł nadzëwic. Òwce sadłë przë dłudżim stole i stałë sã lëdzama. Karno lëdzy, chtërno miało swòjégò pana, zaczãło spiewac, a tej tuńcowac. Jedny gralë apartną mùzykã na wszelejaczich jinstrumeńtach, drëdżi so głosno rozpòwiôdalë, a Mack sedzôł baro cëchò, a wszëtczémù sã ùwôżno

przëzérôł. Tej zaczãlë wnosëc talerze z kùchama i jesc. Mack leno wzął sztëczk òd négò kùcha, a letkò schòwôł gò w sznëpelnik. Pòtemù mùzyka a tuńcowanié ùstało, nen pón stôł sã zôs baranã, a wszëtcë jinszi òwcama. Mack jednak ju wiedzôł, czim sã ne òwce żëwią.

A jak przëszedł do króla i na pitanié òdwinął swój sznëpelnik i pòkôzôł nen kùszk, całé karno òwc sta sã ju na wiedno królewsczim wòjskã, chtërno przed latama bëło ùrzeczoné przez jednégò czôrnoksãżnika w czas wòjnë. Tak tej Mack wëbawił i zrzucył z nich przekleństwò.

Król sã ùcesził baro i przërzekł mù dac wszëtkò, co leno bë chcôł miec.

– Pòwiém cë, królu, witro – bò taczé je twòje królestwò bògaté, a mòja mësla ùbògô, że ni mògã so zarô wëbrac, cobë òczóm sã widzało, a jô miôł pòżëtk.

Szedł do starëszczi – na krziżowi drodze sedzący – sã naradzëc. Òna radza mù wëbrac kòszëlã, a wząc trzecą z bédowónëch. Tak téż zrobił. Drëdżégò dnia król dzëwił sã jegò skrómnoscë, ale dôł mù nã kòszëlã. Szedł tej dodóm.

Tu nicht nie chcôł mù ùwierzëc, że Mack bél pò prôwdze ù króla i że mù tak dobrze szło. Wic pòkôzôł jima nã kòszëlã òd króla. Ale wszëtcë smielë sã z jegò głëpòtë. Òn jednak òblékł jã i zarô jima z òczów zdżinął. Jegò kòszëla bëła kùńsztownô. Chto jã òblékł, bél jak czej duch niewidzalny dlô jinszëch.

Pò jaczims czasu òn sã dowiedzôł, że jeden król z jinszégò kraju czekô na człowieka, chtëren bë mógł wskazac przëczënã, czemù jegò córka kòżdą noc jednã pôrã bótów pòdrze. Król chcôł wiedzec, jak to przëszło, że bótë le jednã noc trzimają. Mack rzekł do òjca:

– Tatkù, pùdã do króla i mù sprawã wëjasniã.

Òjc mù zôs pòzwòlił na daleką pòdróż.

Pò wiele dniach wanożeniô Mack przëszedł do królewsczégò gardu ë stanął przed królã. Ten rzekł:

– Kòżdi wieczór dostarczã królewiónce pôrã bótów nowëch. Pòłoży sã dzéwczã spac i nigdze nie wëchôdô, ale reno jednak wiedno bótë są pòdzarté. Jak to sã mòże stac? Córka ni mòże abò nie chce mie tegò pòwiedzec. Eżle bë të mie to rzekł, të dostóniesz królewiónkã za białkã.

– Tã sprawã jô zbadóm – gôdô na to Mack. – Dôjce le mie czas do witra.

Wieczór òn òblékł so nã cëdowną kòszëlã i wlôzł – niewidzalny – do ti jizbë, gdze królewiónka spa. Princesa zeblekła so ruchna ë pòłożëła w łóżkò spac. Spa so spòkójno do sami północë. Czej zédżer wëbił dwanôsce razy, òbùdzëła sã, wstała i òblokła w nôlepszé sëknie, a na nodżi wsadzëła czësto nowé bótë. Tej wëjãła z łóżka pùpã, wzãła rózgã, chtërna na scanie kòl łóżka wisa i ùderzëła jã trzë razë ną rózgą. Stanął tedë przed nią zamiast pùpë piãkny królewicz. Ten sã òbezdrzôł na wszëtczé stronë ë rzekł:

– Je to ju na nas czas?

– Jo! – òdpòwiedzało dzéwczã. – To je ju czas!

Ùchwëcëła gò za rãkã. Òbòje weszlë do sklepù. Tam bëłë dwiérze ùkrëté, chtërne prowadzëłë pòdzemną drogą do kaplëcë. Dzéwczã tuńcowało tu z młodzéńcã tak długò, jaż pòrwało bótë ë nogawice, ë ji krew z nogów wëprisnãła. Tej rzekła:

– Móm ju terô tegò tuńcowaniô dosc!

Wzãła królewicza pòd rãkã a wrócëła do swòji kòmnatë. Tu ùderzëła młodégò trzë razë rózgą, a òn sã przemienił zôs w pùpã. Dzéwczã pòłożëło jã kòl se w łóżkò ë samò kładło sã spac.

Mack, chtëren za ną pôrą szedł ë wszëtkò widzôł, rzekł ò pòrénôszk do króla:

– Witro reno wë przińdzece ze mną do jizbë, gdze spi waja córka, tam dowiéce sã, czemù dzéwczã w nocë nowé bótë pòdrze.

Wieczór szedł Mack zôs do dzéwczëca ë skrił sã w swòji cëdowny kòszëlë za piéckã. Widzôł, jak ò północë to dwòje tuńcowało, a jak reno przëszlë ë so spac pòłożëlë: dzéwczã ë pùpa. Zeblókł terô kòszëlã cëdowną ë zawołôł króla. Czej ten przëszedł, wëcygnął pùpã z łóżka ë ùderził trzë razë rózgą.

Królewicz stojôł zamiast pùpë w jizbie, dzëwòwôł sã baro, wzérôł na wszëtczé stronë ë pitôł sã:

– Je to ju czas na nas?

A tej ùzdrzôł króla ë Macka. Pôdł przed nima na kòlana ë dzãkòwôł Bògù za wëbawienié. Pòwiôdôł:

– Minãło ju piãc lat. Tedë tuńcowôł jem z waszą królewiónką w jednym pùstim kòscele. Bóg mie ùkôrôł. Kòżdi nocë jô z wają córką mùszôł tuńcowac tak długò, jaż nóm krew z nóg wëprisnãła. Wëbawiony jem miôł bëc tedë, czejbë mie chto w tim przeszkòdzył. Terô nie brëkùjã wicy w nocë tuńcowac, wa mie wëbawiła.

Król chcôł dac Mackòwi królewiónkã za białkã, tak jak to miôł przërzekłé, ale òn rzekł:

– Królewiónka je przeznaczonô dlô królewicza, a nié dlô mie, gbùrszczégò sëna. Niech sã to dwòje żenią, mie kùpce, królu, gòspòdarstwò w lasach kaszëbsczich, a jô bãdã baro szczestlëwi.

Król spełnił żëczbã Macka, a ten robił w pòkòrze i zgòdze dnia. Żił szczestlëwie i kuńtańt z tegò, co mù robòta i wòlô Bòskô dôwałë.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

apartny – òsoblëwi, dzywny
bédowóny – zamôdlóny
gruńt – spódk, dno
karno – tu: chòwa
nogawica – stréfla
ruchno – òbleczenié, òdzéwk
snôżi – pëszny, piãkny
tãgòwi – tãczowi
ùrzekłi – zaczarowóny
wała – fala
wanożenié – wãdrowanié
wéda – wigón, pastwiskò do wëpôsanié chòwë
zberk – brzég, kańta
zdrzadło – szpédżel

1. **Sprawdzë, czë rozmiejesz przeczëtóny tekst.**
   Dopasuj słowa *prôwda* (P) abò *falsz* (F) do pòdónëch zdaniów.

Król chcôł wiedzec, dze jegò òwce sã pasą. ☐

Mack nëkôł òwce tam, dze òne szłë. ☐

Kòle krziża Mack spòtkôł bògatą białkã. ☐

Jezoro bëło gładczé i czëstе jak kam. ☐

Mack skòkł na barana i trzimôł sã jegò piórów. ☐

Przë stole òwce stałë sã lëdzama. ☐

Mack schòwôł sztëczk kùcha. ☐

Mack wëbawił królewsczé wòjskò. ☐

Król dôł Mackòwi w nôdgrodã apartné bùksë. ☐

Królewiónka wiedno reno mia pòdzarté skòrznie. ☐

Mack w cëdowny kòszëlë bél niewidzalny dlô królewiónczi. ☐

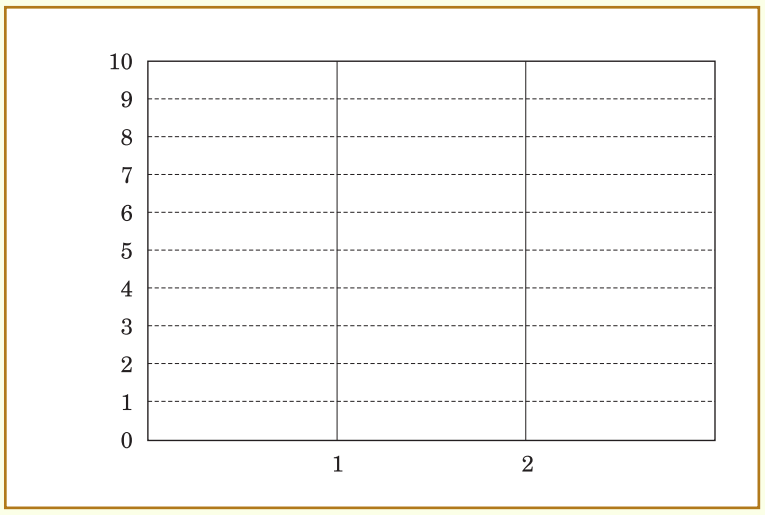
Królewicz bél zaczarzony w pùpã. ☐

Królewiónka co trzecą noc tuńcowa z królewiczã. ☐

Królewiónka mia zaczarzony knëpel. ☐

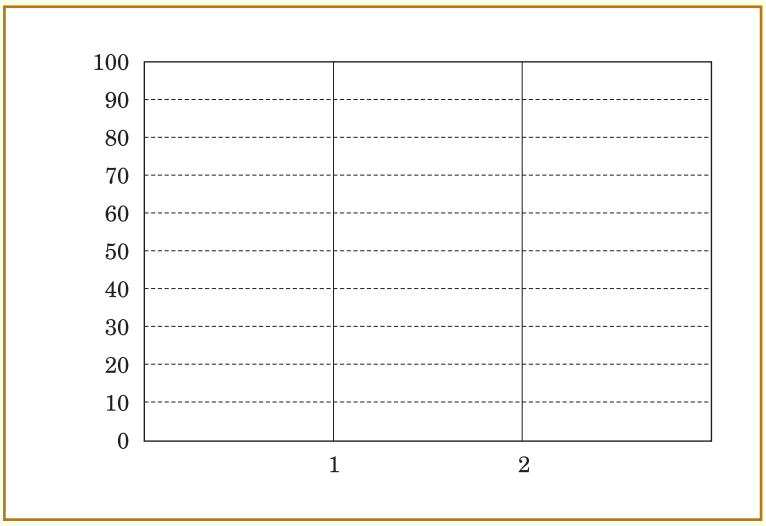
Mack dostôł królewiónkã za białkã. ☐

2. **Òbsãdzë, jak baro pòmógł Mack królóm: w pierszim i drëdżim przëtrôfkù.**

Stwòrzë w ti ramce diagram i nacéchùj skale dlô pòmòcë ùdzelony królóm.

3. Òceni niebezpieczeństwò, na jaczé bél wëstawiony Mack.

Stwòrzë w ti ramce diagram i nacéchùj skale dlô niebezpiekù,
na jaczi Mack bél wëstawiony.

4. Wëszukôj w pòwiôstce wërazë z *ò* pò lëtrze *w* i ùłożë wskôzã pisënkù.

W kaszëbsczi składni jakno wiążënë łączącé równorzãdné
zdania stosëje sã
ë abò **i**
Wiążëna ë czãscy spòtikóny je w lëteracczich tekstach
(w tim lëdowi lëteraturze), a wiążëna i w mòwie.

V/6

Scenczi z òpòwiôstczi „Chto nôlepszi?”

Czegò sã naùczã:

- nalôżac wëjimczi w teksce
- òdgrëwac scenkã
- dolmaczëc tekst na kaszëbsczi jãzëk
- gadac i pisac *é*

Chto nôlepszi?

Jedna bògatô białka, chtërna baro lubia dzecë, ùdba so pòmòc biédnémù dzéwczątkù.

Rôz, czej szła bez wies, ùmësla so, że wëbierze to dzéwczã, co no mdze nôlepszé z wszëtczich pòtkónëch.

– Dobri dzéń, mòje dzecuszkò – rzekła do dzéwczątka, co no sedzało na łôwce przed chëczą. – Co të tam szëjesz?

– Przësziwóm szléfë do kapelusza – òdpòwiedzało dzéwczã. – W ti farwie bãdze mie baro piãkno.

– To je dzéwczã próżné! – pòmësla białka i szła dali.

Pòtemù spòtka dzéwczątkò, chtërno niosło wiôldżi wãbórk wòdë.

– Czë cë nie je za cãżkò tak dwigac? – spita.

– Nié, wastnô. Dóm so radã, a jak leno warcã, dostónã dzesãc złotëch.

Białka szła dali i mësla: – Ni ma dobrégò ùczinkù, czej robimë to, za co nóm dôwają dëtczi.

– Czemù nëkôsz tak chùtkò? – spita pòsobnégò dzéwczątka.

– Móm strach zapòzdzëc na pôłnié. Ju je dwanôstô dërch.

– Nie je bëlniészô jak tamta – pòmësla białka.

– Czemù sã tak czichòcesz, mòje dzecuszkò? – spita znôwù jiné dzéwczã.

– A z Tónë, tczëwôrtnô pani. Pòmógł mie przeskòczëc bez płot i sóm tak smiészno sã zwrócył!

– To baro brzëdkò wëszczerzac sã z nëch, chtërny są dlô naji żëczny i ùsłëżny – rzekła białka.

– Wëzdrzisz na zmãczoną, mòje dzeculkò – rzekła wastnô do dzéwczëca, chtërno stojało przed brómką.

– Nié tak mòckò, wastnô, chòc jô móm przeszłé długą drogã. W ti chëczë mieszkô biédnô starëszka. Przëszła jem tu ji wësprzãtac, rozniecëc òdżin, ùgòtowac pôłenkò i zrobic, co le mdã mògła. Pòtemù mùszã chùtkò wrócëc dodóm, bò jesz trzeba pòmòc mëmie.

– Jes dobrim dzeckem – rzekła białka. – Trzeba wiedno pòmagac tima, chtërny sami so pòmòc ni mògą.

Białka wënadgrodza dzéwczątkù jegò dobroc. Pòmôga téż biédnym starszim, bò wiedza, że dobré dzeckò bë nie bëło szczestlëwé, czejbë nie pòdzelëło swòjégò szczescégò z tima, chtërnëch miłuje.

dolmaczenié: Jaromira Labùdda

1. **Wiele dzéwczątk spòtka białka? Jaczé òne bëłë? Wëbierzë so jednã bòhaterkã i napiszë ji charakteristikã.**

2. **Nalezë w òpòwiôdanim wëpòwiescë kòżdi z pòstacëjów i òdegrôj z drëchama scenkã.**

3. **Jak skùńcził sã dokôz? Wëszëkôj w kùńcowim dzélu tekstu dwa zdania, chtërne ùdokôzniają òbòwiązk pòmòcë.**

4. **Przedolmaczë zdania na kaszëbsczi jãzëk, a pòtemù pòrównôj je z wëjimkem dokazu.**
   W tym domu mieszka biedna staruszka. Przyszłam, aby tu jej posprzątać, rozpalić ogień, ugotować obiad i zrobić, co tylko będę mogła.

Mòżemë rzec rozmajice:

w dodomie = w chëczach
jô przëszła = jem przëszła = przëszła jem
tëlkò = le = blós

5. **Przedolmaczë i zapiszë zdania. Wëjasni wëmòwã i pisënk *é*.**
   Dobre dziecko jest pociechą dla rodziców.
   Moja mama ugotowała smaczny obiad.
   Ten dom ma duże okna.
   W tym roku dostałem rower górski.
   Gdańskie meble są znane na całym świecie.

V/7

Jónk zdôwô egzamin – òpòwiôdanié J. Walkùsza

Naùczã sã:

- apartnëch słowów
- wnioskòwac
- wëmòwë i pisënkù wërazów z *sz* i *cz*

Egzamin

Szmëtkóm dosc dobrze sã wiodło. Mielë dwadzesca piãc mòrgów zemi, dwa kònie i troje dzôtk. Nôstarszô Léna òżeniła sã do Kartuz i robiła w magistrace. Bòles, co so wzął za białkã Mielewczikòwą Rózã z Tëchlëna, bél kòwôlã na Bùkòwi Górze. Le z tim nômłodszim Janã mielë nôwiãcy wërszaftu. Do robòtë to bél kòchany knôp. Robił za dwùch i pewno za tëli zjôdł. Biéda to bëła z tą ùczbą. W szkòle szkólny miôł na nim wszëtczé czije pòłómóné. Do łba dëcht nick mù nie szło, a wej co sã naùcził, to i tak wnet zabél. Tatk sã tim wiele co nie przejmòwôł, a pòwtôrzôł wcąg: „Na gbùrstwie ùczba i tak sã nie przëdô. Tu trzeba miec plecë jak stodoła i rãkã jak mscëszewsczi kòwôl, a nôùka je dlô tëch, co chcą w miesce miec letczi chléb”.

Biéda dopiérôskù nasta, czej Jónk miôł bëc przëjãti do Pierszi Kòmónii. Równak tu òn sã mùszôł përznã naùczëc z katézmùsa, bò jegòmòsc bél dosc srodżi. A Jónk, co sã naùcził, to zôs zabél. I tak szło wcąg. Tej tatk wejle skùńcził ze swòją mądroscą ò nôùce, bò bëłobë mù wstid, że jegò knôp nie mdze przëjãti do kòmónii. Nasz Jónk płakôł, a sã ùcził, ale w głowie dëcht nick nie chcało òstac. Czësté czarë! Nareszce ksądz jegòmòsc, srodze zjiscony tim całim ambarasã, rzekł:

– Jónkù, mdzesz przëjãti, źle nôpierwi zdôsz ù mie egzamin z tëch leno nôwôżniészich wiadomòscy.

Jónk przëlecôł ùceszony dodóm i mówi:

– Tatkù, jegòmòsc rzekł, że mie przëjimnie, ale nôpierwi mùszã zdac egzamin.

– Të le sã tak, lapsu, nie cesz, bò wiész dobrze, że z tą twòją makówką nie je nôlepi. Czedë mô bëc ten egzamin? – spitôł sã stôri Szmëtka.

– W sobòtã pò òbiedze.

– To fejn pasëje. To doch sã cos dô zrobic – rzekł tatk i zażił fest kòpicã tobaczi.

W sobòtã òd samégò rena Jónkòwi jaż nodżi pëtlowałë. Tatk le kôzôł mëmce ùszlachtowac tã nôlepszą gãs i jã dobrze ùrëchtowac, bò równak Jónk mùszi bëc przëjãti. Czej ju wszëtkò bëło fertich, tatk wzął gãs za pazëchã i Jónka i szedł do jegòmòsca na egzamin.

– Tatkù! – rzecze Jónk. – Wiéce wë, ale jô móm strach. (...)

Jak ju doszlë do plebanii, tatk òstôł za dwiérzama, a Jónk klepnął na dwiérze i wlôzł bënë.

– Aha! Żes przëszedł, Janie. Tej më òbôczima, czegò të sã naùcził.

Jónkòwi sã jaż cepło stało, a zãbë mù tak dëgòtałë jak seczkòwô maszina. Jegòmòsc sôdł sobie w zesel i rzekł:

– To le sã, Jónkù, nôpierwi tak fejn przeżegnôj.

Jónk sapnął i zaczął:

– Www jimiã Sëna... iii Ducha Swiãtégò, amen.

– A gdzeż të Òjca òstawił? – rzekł markòtno jegòmòsc.

– Stoji z gãsą za dwiérzama!

Jan Walkùsz

ambaras – kłopòt
fejn – dobrze, piãkno
katézmùs – książka do ùczbë religii
laps – smôrkòla
pëtlowac – dërgòtac ze strachù
równak – jednak
wërszaft – kłopòt
zesel – wëgódny mébel do sedzeniô

1. Przepiszë zdania zgódné z tekstã.

Jónk béł mądrim knôpã.
Bòhatéra béł nômłodszim dzeckã Szmëtków.
Knôp miôł dobrą pamiãc.
Syn Szmëtczi òd nômłodszich lat béł robòcy.
Knôp zdôwôł egzamin z rechùnków.
Jan gwës béł przëjãti do kòmónii.
W òstatnym zdanim pierszégò akapitu są dwa pòrównania.
Tekst „Egzamin” je wiérztą.

2. **Jaczima słowama mòżemë zastãpic jimiã Jónk?**
   (Nalézesz je we wczasniészim zadaniu.)

3. **Co òznôczają wërażenia i zwrotë:**
   plecë jak stodoła, rãkã jak mscëszewszczi kòwôl, letczi chléb,
   skùńczëc ze swòją mądroscą,czësté czarë.

4. **Pòdóné wërazë zapiszë we wëmôgóny fòrmie.**
   białka – nazéwôcz wielny lëczbë, Nz. wl (M. lm.)
   tobaka – rodzôcz pòjedinczi lëczbë, R. pl. (D. lp.)
   nôùka – wòłiwôcz wielny lëczbë, W. wl. (W. lm.)
   mëmka – rodzôcz pòjedinczi lëczbë, R. pl. (D. lp.)
   noga – nazéwôcz wielny lëczbë, Nz. wl. (M. lm.)
   makówka – winowôcz wielny lëczbë, Wn. wl. (B. lm.)
   rãka – rodzôcz pòjedinczi lëczbë, R. pl. (D. lp.)
   młodi – wëższi stopiéń

5. **Przedolmaczë i zapiszë zdania. Wëjasni wëmòwã i pisënk *é*.**
   Czytanie książek pomaga w nauce.
   Moim ulubionym zajęciem jest uczenie się kaszubskiej pisowni.
   Do moich domowych obowiązków należy pieczenie ciasta.
   Jeżdżenie na rowerze sprawia mi wiele radości.
   Uprawianie sportu dobrze wpływa na zdrowie.

Mój pòzdrzatk na temat bòhatérë wiérztë J. Piepczi „Ùpartélc”

Czegò sã naùczã:

- òpòwiadac
- przedstawiac swój pòzdrzatk
- wzbògacã słowiznã

Ùpartélc

Wieczór wstôwôł, reno spac szedł,
jak miôł robic – w kartë grôł.
Chcôł, bë wierzbë na dół rosłë,
zamiast gòlëc – włosë rwôł.

W dzéń to mùszôł lãpã palëc,
jakbë stracył, biédôk, wid;
a jak dostôł z pòcztë dëtczi,
przedtim w złoscë pòrwôł kwit.

Jak miôł gadac, gãbã zamknął,
pò wsë łazył piãtą w przódk,
w żniwa nosył grëbi kòżëch,
w zëmie kòpôł swój ògródk.

Książkã mùszôł z dołu czëtac,
rëbë łowic strzelbą chcôł,
w wóz zaprzągôł kònia głową,
trôwã sôł jak wiater wiôł.

Na dak wjachac chcôł na drągù,
taczi z niegò bél jaż zgnilc –
mie sã jednak wcąg wëdôwô,
że òn zwôł sã – ùpartélc!

Jan Piepka

NAZÔD DO SPISËNKÙ ZAMKŁOSCË

1. **Zapòznôj sã z wiérztką „*Chłopak na opak*”, tej pòrównôj ne dwa dokazë.**

2. **Jaczi je nastrój wiérztë? Czemù?**

3. **Co jesz bë mógł robic nen knôp?**

4. **Chto to je zgnilc, a chto – ùpartélc? Co mëslisz ò bòhaterze? Czë chcôłbës miec taczégò drëcha? Czemù?**

5. **Ùłożë zdania ze słowama:**
   drëch, drëchna, drëszba, drëszëzna, drëszny, drëszëc sã.

6. **Òpòwiédz ò swòjim drëchù.**
   Pòdsztrichni céchë, za jaczé gò pòwôżôsz.

7. **Ùłożë dobré radë dlô ùpartélca.**

V/9

Kaszëbsczi zwrot „słëchac kòmùs”

Czegò sã naùczã:

- òbsądzëwac zachòwanié
- stosowac kaszëbsczi zwrot „słëchac kòmùs”

Nôprôwdzëwszi syn pòsobnikã trónu

W stôrëch czasach żił baro bògati pón. Jegò zómk stojôł na wësoczi górze, a role i pòla wòkòło niegò słëchałë jemù jaż do widnokrézu. Jegò role bëłë baro ùprawioné, jegò dobëtk bél piãkny i sëti, a jegò lasë bëłë pełné dzëczëznë. Czej òn z wieżë swòjégò zómkù zdrzôł na swòje pòla i łączi, swòje lasë i jezora, tej òn mëslôł czãsto, że to bë bëła wiôlgô szkòda te dobra rozdzelëc. Ale òn miôł dwùch sënów, jaczich òn baro kòchôł, a nie wiedzôł, chtëren z nich bél nôwicy wôrt, żebë òn pò jegò smiercë dostôł te wszëtczé dobra.

Temù òn napisôł testameńt ë kôzôł, eżbë jegò dobra ni miałë bëc pòdzeloné, le żebë ten syn je miôł dostac, chtëren bë sã pòkôzôł nôwiãcy jak jegò prôwdzëwi syn, a chtëren to bél, to bë miôł sãdzô rozsãdzëc. Òn ùmarł wnet i bél pòchòwóny, a drëdżégò dnia jegò sënowie szlë do sãdzë, pòkôzelë mù ten testament a rzeklë:

– Rozsãdzëc wë terô mùszice, chtëren z nas je nôwiãcy prôwdzëwim sënã naszégò òjca, i żebë òn dostôł te dobra.

Sãdza kôzôł, żebë òbrôz òjca bél przëniosłi. Pòstawił gò i òbezdrzôł, a zdrzôł téż na bratów. Ale òn ni mógł różnic nalezc. Sënowie wëzdrzelë òbaji prawie jak jich òjc, a sãdza ni mógł rozsãdzëc, czë starszi bél pòdobniészi òjcu, czë młodszi. Òn sã rozmiszlôł baro długò, a sã pitôł na òstatkù:

– Jaczi kùńszt rozmiôł waju òjc nôlepi?

Braca òdpòwiedzelë:

– Kùńszt strzélaniô. Òn bél tak dobrim strzélcã, że òn w cemny nocë ùstrzelił ptôszka w lëfce, a jegò kùla trafiła na trzësta kroków jelenia prost w òkò.

Tedë sãdza pòstawił òbrôz, szedł òd niegò trzësta kroków i rzecze:

– Tu sã pòstôwta, a strzelôjta. Chto trafi w òbrôz we westrzódk òka, ten je nôwicy prôwdzëwim sënã zmarłégò króla.

Òbaj braca mòglë równak dobrze strzelac. Starszi wzął flińtã, célowôł, a strzelił. Jegò kùla trafiła prosto w prawé òkò. Tedë młodszi wzął flińtã, célowôł, a chcôł strzelëc. Ale jednym razã òn rzucył strzélbã na zemiã, a wòłô do sãdzë:

– Przebaczce, panie sãdza, jô ni mògã w òbrôz òjca strzelëc. Czedë jô zdrzã na nien, tedë jô sã domëszlã, jak czãsto òjc na mie zdrzôł tak miło swòjima dobrima òczama. Eżle jô ni mògã jinszim spòsobã dokazac, że jem prôwdzëwim sënã króla, tedë jegò dober nie chcã nijak dostac.

Starszi brat ju mëslôł, że òn dobéł, ale sãdza ùchwëcył rãkã młodszégò sëna, kùsznął gò i rzekł:

– Të sã pòkôzôł jakò prôwdzëwi syn mòjégò stôrégò przëjacela. Bò ten je prôwdzëwim sënã swégò òjca, co jegò pamiątkã trzimô w ùtczëwòscë, a gò kòchô wicy jak bògactwa. Temù të dostóniesz wszëtkò, co twémù òjcu słëchało.

I tak nen młodszi syn dostôł te wszëtczé dobra królewsczé.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

dobëc – wëgrac
kùsznąc – dac kùska, pòcałowac
pòsobnik – nastãpca
widnik – widnokrąg, plac dze zemia stikô sã z niebã

1. **Co nôlepi rozmiôł robic król?**
   A co twój tatk rozmieje nôlepi robic?

2. **Przeczëtôj òstatną wëpòwiésc sãdzë.**
   Czë wedle cebie òbsądzenié bëło rzetelné? Czemù?

3. **Jaczima słowama i zwrotama òbsądzywómë zachòwanié?**
   Wëpiszë pasowné wërazë z tekstu i dopiszë jak nôwiãcy włôsnëch.

4. **Co òznôczô słowò „słëchac” we wëjimkach pòwiôstczi:**
   „Jegò zómk stojôł na wësoczi górze, a pòla wkół niegò słëchałë jemù jaż do widnokrézu.”
   „Temù të dostóniesz wszëtkò, co twémù òjcu słëchało.”

5. **Òdpòwiédz na pitania:**
   Jaczi familje të słëchôsz?
   Jaczi szkòle të słëchôsz?
   Jaczi wsë (miastu) të słëchôsz?
   Jaczi gminie (dzélowi miasta) të słëchôsz?
   Jaczémù wòjewództwù të słëchôsz?
   Jaczémù regionowi të słëchôsz?
   Jaczémù krajowi të słëchôsz?

V/10

Redagòwanié tekstu

Czegò sã naùczã:

- wëdzelëwac place zdarzeniów
- stosowac bliskòznaczné słowa

Czerwònobestré celã i królewiónka

Żił rôz król z królewą. Mielë òni dzéwczątkò, chtërno baro kòchelë, le na jich szczescé ni mògła wzerac czarownica. Jednégò dnia, czej no dzéwczątkò zabôwiało sã samò w ògrodze, przëleca na czarownica i gò wëkradła, i zaniosła dalek, dalek na jedne pùstczi, dze nie bëło niżódnëch lëdzy i òstawia je samò na zelony łące.

Z piersza dzéwczątkò mòckò płakało, ale z czasã sã przënałożëło, wëbùdowało so bùdinôszk ze sana i tam mieszkało. Czej òno na ti łące tak chòdzëło i szukało sobie cos do jedzeniô, tej òno pòtkało czerwònobestré celã. Òno mù sã barzeczkò ùceszëło i sã zaczãło z nim zabawiac. No celã sã do niegò téż łasëło i sã tak przënãcëło jak człowiek do człowieka, skôkało przed nim, spało w sanie razem kòle ne dzéwczątka. Temù dzéwczątkù sã zdôwało czasã, że to celã mô taczi rozëm jak człowiek. I tak òni żëlë pôrã lat, jaż to dzéwczątkò wërosło na spòsobną pannã.

W nëch stronach bëło wieczné lato. Wieczno kwitłë kwiatë, wieczno rósł swiéżi brzôd. Rôz no dzéwczã szło samò na òrzechë i zbłądzëło. I naszła je noc, jasnô, miesądzewô noc. Tej òno sã pòłożëło pòd górą i ùsnãło. Narôzka zbùdzył gò w nocë wiôldżi szół i w tim ùsadła na tã górã czarownica na miotle. Za sztërk jesz jedna, jaż jich bëło trzëdwadzesce.

Tej òne wszëszczé zaczãłë sã przechadac pò górze i wëzerac za diôblą cotką – królewą czarowniców. Wnym sã znôwù zerwôł wiater sto razy wiãkszi, jak czej ne jiné czarownice przëjachałë. Tej to przëleca na królewô z berłã w rãce i kòróną na głowie. Czej òna sadła na trónie, spita sã:

– Jesta wa wszëtczé?

– Jo! – òdpòwiedzałë czarownice.

A te miotłë, na jaczich òne przëjachałë, zamieniłë sã w diôbłów. Ti sedzelë na bòkù, pôlëlë cygarë i żdalë spòkójno, jaż czarownice swój sejm skùńczą. Jedna pò drëdżi, òd nôstarszi do nômłodszi, stôwa przed trónã, kłónia sã niskò diôbli cotce i chwôla sã z tegò, co òna zrobiła. Kòżdô mia co jinégò. Jedna òczarza króla, co schnął na łóżkù, a ùmrzéc ni mógł. Drëgô zamienia królewszcé dzecë w czôrné gapë, trzecô młodémù królowi pòmiésza rozëm, że òn rzãdzëc ni mógł i jegò królestwò ùpadło. I tak dali, i tak dali... A jedna rzekła:

– Zamienia jem naszémù królowi sëna w czerwònobestré celã i przëwiozła jem gò tu na łączi, dze sã pase i nie wié, że czej bë òn zjôdł òd nëch biôłëch kwiatów, co to roscą w tim malinczim jezórkù pòd lasã, to bë z niegò celëczô skóra òpadła i béłbë nazôdka człowiekã. Ale òn te nie wié i òn tim celëcã na wiedno òstónie.

A jinô rzekła:

– Jô jem téż przëwiozła tu na łączi jednã córeczkã królewską, chtërnã cali krôj kòchôł. Òna tu na tëch łąkach żëje i nie wié, że czej bë òna zjadła òd nëch òrzechów z drzewa, co tu na łësy górze rosce, to òna bë dosta mòc, żebë sã mògła òbrócëc w łabądza. A czej bë òna sã tą nają smarą nasmarowa i rzekła to, co më, tej bë òna mògła zalecec dodóm, ale òna te nie wié i na wieczi tu òstónie.

Tej ta pierszô rzekła:

– Czej bë temù królowi ùwarził harbatë z mòdrëch kwiatów tu z tëch łąk, tej bë òn bél zarô zdrów, ale taczégò doktora ni ma, cobë mù to pòwiedzôł. Tej dlô nie retënkù ni ma.

– A te czôrné gapë – rzekła jinszô – zamieniłëbë sã nazôd w lëdzy, jakbë òne sã w niedzelã ò pòrénôszk, czej słuńce wschôdô, wëkąpałë w rose. Ale tegò jim nicht nie pòwié i òne gapama òstóną dali.

A to dzéwczątkò cëchò leżało i słëchało i słëchało, żebë wszëtkò dobrze czëło i nick nie zabëło. Czej kòżdô czarownica swòje pòwiedza, tej sã pòdniosła diôblô cotka z trónu, ùderza berłã trzë razë ò zemiã, z chtërny zaczãłë wëchadac stołë nakrëté miãsã, winã i słodczëzną.

Tej królewô zaprosëła diôbłów do stołu. Kòżdi szedł do swòji czarownicë. Jedlë i pilë, smielë sã i radzëlë, co bãdą robilë dali, a czej sã najedlë, napilë,

tej królewô zôs ùderza nym berłã w stół i wszëtkò narôz zdżinãło. Òna sã pòdniosła, ùderza berłem w stôrégò dãba i sã zaczãła rozlegac mùzyka. I wszëtcë zaczãlë tuńcowac i skakac jaż do wschòdu słuńca. Czej ju słunuszkò wschòdzëc chcało, tej królewô rozkôza zakùńczëc i rzekła:

– Na drëgą pôłnią miesydza zéńdzemë sã na Łësy Górze kòle Gòstomia.

Tej sã wszëtcë diôblë òbrócëlë zôs w miotłë. Diôblô cotka pierszô wzãła pùdełkò spòd pôchë, nasmarowa sã smarą, sadła na miotłã i rzekła:

– Terô mie nies, mój diôble, wëżi drzewa, a niżi nieba, bez przeszkòdë do mòjégò pałacu!

A tej szmërgnã pùdełkò i òdjacha z wiatrã. Pò ni jiné zrobiłë to samò. Czej ju sã ùcëszëło, a słunuszkò ju wzeszło, tej sã no dzéwczątkò pòdniosło ze swégò môla i weszło na górã. Pòzbiérało wszësczé pùdełka, schòwało w swój fartuszk i tej zerwało òrzechów z négò drzewa, co na czarownica rzekła, i ùdało sã do swégò bùdinôszka. Czej òno przëszło, tej no celã tak skôkało i tak beczało z redoscë, że to nie je nikòmù do òpòwiedzeniô.

Terô to dzéwczã ju rozmiało, co to za celã bëło, nick nie rzekło, le szło do négò jezórka i nazbiérało pãk nëch biôłëch kwiatów, i dało némù celëcu zjesc. Bëlno to celã ne kwiatë zjadło, tak òno głosno zabeczało. Tej z niegò spadła celëczô skóra.

Przed dzéwczëcã stanął piãkny młodi kawalér, a to bél królewicz. Òni sã w sobie zarô zakòchelë, sedlë na trôwã i òna mù wszëtkò pòwiedza, co w nocë òd tëch czarowniców czëła. A tej pòwiôda mù ò swich królewsczich starszëch, a òn ò swòjich i swòjim królestwie, chtërno czekô na niegò...

A chòc jim terô bëło dobrze we dwòjeczkò na tëch pùstkach, to òni równak pòstanowilë jak nôrëchli zadostac sã dodóm, ale przërzeklë sobie téż retowac nëch wszëtczich ùczarzonëch. Ùzbiéralë dlô nich różnëch kwiatów i zelégò, i pòżegnalë sã z kòżdim placem, gdze sã tak długò zabôwialë. Na òstatkù wzãlë òrzechë, roztłëklë je, zjedlë zôrna i òd razu zamienilë sã w piãkné biôłé łabądze. Négã òrzechów wzãlë w miészeczczi i pòwiesëlë sobie na szëjach, żebë mòglë zjesc i nazôdk sã òbrócëc w lëdzy. Nasmarowalë sã ną smarą, co te czarownice pòcëskałë i rzeklë:

– Terô nas, diôble, niesta wëżi drzewa, niżi nieba, bez przeszkòdë tam, dze ma bãdzema chcała!

Tej òni lecelë, lecelë i lecelë – nôprzódk do négò króla, co to na łóżkù schnął i ùmrzéc ni mógł. Tam sã zamienilë nazôdka w lëdzy i szlë do zómkù, i rzeklë, że mògą ùretowac króla. Ale służba jich nie chca wpùszczëc, le rzekła:

– Bëlë jinszi ùczałi, co mù nie pòmòglë, a wa dwòje młodëch mia bë mù co pòmòc?

Ale, czej òni sã ju tak długò ùpiérelë, tej jich jednak służba królewskô wpùscëła. Dzéwczã ùwarzëło harbatë z mòdrëch kwiatów i dało królowi wëpic. Król zrobił sã zarô grëbi, tak jak przedtim, wstôł z łóżka i za zôpłatã chcôł jima dac swòje królestwò, ale òni te nie przëjãlë, le rzeklë, że mùszą jic dali retowac jinëch chòrëch ùczarzonëch. Tej òni zamienilë sã w łabądze i lecelë òd jednégò zaczarzonégò do drëdżégò i wszësczich ùzdrôwielë, a tej lecelë do starszich te dzéwczëca i sã jima pòkôzelë. Ny starszi sã mòckò ùceszëlë i chcelë jich zarôzka òżenic, ale ti młodi sã na to nie zgòdzëlë.

Królewicz lecôł téż do swòjégò dodomù. Jegò starszi sã téż baro ùceszëlë. Òn jim pòwiedzôł, chto gò wëbawił. Tej król i królewô jachelë z nim zarô do ny królewiónczi. Stôri królowie złączëlë òba królestwa do pòspòłu i tëch młodëch òżenilë, i wëprawilë wieselé, i zaprosëlë wszësczich panów i królów z òkòlégò.

Bëło to taczé wieselé, jaczégò nicht nie pamiãtôł. Jô tam prawie w tëch stronach bél, z cekawòscë szedł jem tak bez kùchniã zazdrzec, a czej mie kùchôrz tam ùzdrzôł, tej òn wzął patelniã i miã w łep wërznął, że jô sã jaż tu nalôzł i wama tã pòwiôstkã pòwiôdóm.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

bestri – pstrokati
brzôd – jabłka, krëszczi, sliwczi, itd.
môl – plac
néga – òstatk, reszta
pòcëskac – rozdrzëcac
przënałożëc sã – przënãcëc sã
szôł – trzôsk, jôch

1. **Wëmieni wszëtczé place, dze sã dzejałë zdarzenia z pòwiôstczi.**

2. **Nalezë wërôz, chtëren sã wcyg pòwtôrzô i przepiszë zdania pòprawno zastãpùjąc gò jinszima.**
   Król i królewô mielë dzéwczątkò. Dzéwczątkò zabôwiało sã w ògrodze. Czarownica wëkradła dzéwczątkò i zaniosła dzéwczątkò na pùstczi. Dzéwczątkò òstało samò na łące. Nôprzód dzéwczątkò mòckò płakało, ale pózni dzéwczątkò pòtkało czerwònobestré celã.

3. **Òbmëslë dalszé dzeje królewiónczi.**

4. **Ùłożë plan pòwiôstczi**

5. **W jaczich jinëch dokazach pòtikómë zaczarzonëch bòhaterów?**

6. **Kògò spòtkało dzéwczã na łące? Jak jinaczi sã zwie:**
   môłi pies, môłi kòt, môłô kaczka, môłô gãs, môłô gùła,
   môłi kóń, môłô òwca, môłô swinia
   Zapiszë ne słowa.

VI

WSZÃDZE I WSTEC KASZËBĄ BËC

NAZÔD DO SPISËNKÙ ZAMKŁOSCË

VI/1

Mój region – Kaszëbë

Czegò sã naùczã:

- wzbògacã wiédzã ò Kaszëbach
- òdczëtëwac kartã

1. **Pòwiédz, w jaczim dzélu Pòlsczi leżą Kaszëbë.**

2. **Wëpiszë:**
   – nôwôżniészé miasta na Kaszëbach
   – jezora
   – rzéczi

3. **Zapiszë pòzwã naszégò mòrza i cëpla (półòstrowù).**

4. **Pòwiédz, w jaczich môlach môsz ju bëté.**

5. **Pòkażë na mapie, dze të mieszkôsz i òpòwiédz ò tim môlu: pòdsztrichni, co tam je cekawégò, co sprôwiô, że dobrze abò lëchò sã tam mieszkô.**

6. **Przedolmaczë i zapiszë zdania. Wëjasni wëmòwã i pisënk *é*.**
   Rzeka Łeba ma 117 kilometrów długości.
   Dziś jest piękny dzień.
   Chłopiec z trzaskiem zamknął drzwi.
   Chętnie jem chleb z masłem.
   W aptece kupuje się lekarstwa.

VI/2

Kaszëbë z wiérztë A. Nôgla „Malinczi plachc”

Czegò sã naùczã:

- wzbògacã wiédzã ò Kaszëbach
- ùtrwalã pisowniã wiôlgą i môłą lëtrą
- przekształcac lëteracczi tekst

Malinczi plachc

Malinczi plachc na mapie swiata,
Chdze żëła mëma, chdze żił mój tata,
Chdze jô téż pierszi ùzdrzôł wid,
Chdze mòwã starków czëjã wcyg.

Tu tatczëzna òd wiedno je,
Tu lepi – jak chdze jindze – mie,
Tu nawetk krzëkwa, nawet szor
W rozmiałi mòwie twòrzą chór.

Nômilszi dlô mie swiata nórt –
To tam, chdze piesnie spiéwô Bôłt,
Chdze czëjã wiedno spiéw Redëni,
Chdze las z kaszëbska cëchò szëmi.

Za nick nie òddóm tegò plachca,
Za nick nie òddóm mòwë tatka.
W ti mòwie wiedno, drëchù, kôrb,
Bò najù mòwa – wiôldżi skôrb.

Alojzy Nôdżel

drëch – przëjacel
kôrbic – gadac
krzëkwa, szor – mòcné wiatrë
plachc – plama; tu: môl, plac
tatczëzna – òjcowizna, stronë rodzynné

1. **Zapiszë swòjima słowama, jak autor wiérztë przedstôwiô Kaszëbë. Wëpiszë z wiérztë wszëtczé wërażenia i zwrotë, jaczima pòéta òpisëje tatczëznã.**

2. **Jak mëslisz, co to znaczi bëc Kaszëbą?**

3. **Jak wëzdrzi stanica i znak Kaszëbów?**

4. **Z czegò Kaszëbi mògą sã bùsznic?**

5. **Dopiszë słowa:**
   kaszëbic, kaszëbizna, Kaszëbë, Kaszëbka, Kaszëba.

   – naji region – .....

   – wszëtkò, co kaszëbsczé – .....

   – mieszkańc regionu – .....

   – mieszkańcka regionu – .....

   – gadac pò kaszëbskù – .....

   Jaczé pòzwë pisze sã wiôlgą, a jaczé môłą lëtrą?
   Napiszë pôrã przëkładów.

VI/3

Mòja gmina

Czegò sã naùczã:

- prôcowac z kôrtą
- wzbògacã wiédzã ò swòji gminie i òkòlim

Źródło: Wydawnictwo Region, Gdynia

1. **Przëszëkùj kôrtã swòji gminë.**
2. **Wëszukôj swòjã wies / swój gard. Żle mieszkôsz w jinszim môlu jak gminny, òkreslë jegò pòłożenié wedle nôwiãkszi wsë / nôwiãkszégò gardu.**
3. **Nalezë wszëtczé wse ze swòji gminë.**
4. **Pòdôj pòzwë rzéków i jezorów ze swòji gminë.**
5. **Pòwiédz, co bë w twòji gminie mògłë òbezdrzec turiscë.**
6. **Dowiédz sã czegòs na temat swòji wsë / swòjégò gardu (przeszłota, nazwa, cekawi lëdze).**
7. **Zabawi sã w inżinérã i rzeczë, co bës zmienił, ùprawił abò wëbùdowôł w twòji gminie.**

VI/4

Wszãdze i wstec Kaszëbą bëc – A. Nôdżel „ Nie zabôczta”

Czegò sã naùczã:

- analizowac wiérztã
- òdmieniac czasnik w dwùch fòrmach

Nie zabôczta

Proszã waji, miłé dzôtczi,
Pò kaszëbskù nie zabôczta!
Pò kaszëbskù gôdôł stark,
Pò kaszëbskù rozmiôł tatk.
A co z wama, dzecë, je?
Mùszã rzec, że baro zle:
Czë to dzéwczã, czë knôpiczk,
Nie rozmieją prawie nick
Pò kaszëbskù bëlno kôrbic.
Ni ma co sã, dzôtczi, sromic,
Chòc skòpicą cëzëch lëdzy,
Mòwë starków sã nie wstëdzë,
Naju mòwa wiôldżi skôrb,
Drogszô niżlë jinszich sto.

Alojzy Nôdżel

kôrbic – gadac
sromic sã – wstëdzëc sã

1. Spòrzãdzë notatk na temat zwiéru wiérztë.

Prosba: .....

Ùzasadnienié: .....

Stón jãzëka westrzód dzecy: .....

Przëczënë: .....

Wôrtosc mòwë: .....

2. Wstawi pasowné słowò.

a) – gôdôta, gôdô, gôdóm, gôdómë, gôdôsz, gôdają

jô ..... të ..... òn ..... òna ..... òno .....

më ..... wa ..... òni ..... òne .....

– gôdają, gôdajemë, gôdajesz, gôdajã, gôdajeta, gôdaje

jô ..... të ..... òn ..... òna ..... òno .....

më ..... wa ..... òni ..... òne .....

b) – pòwiôdôta, pòwiôdóm, pòwiôdô, pòwiôdają, pòwiôdôsz, pòwiôdómë

jô ..... të ..... òn ..... òna ..... òno .....

më ..... wa ..... òni ..... òne .....

– pòwiôdajesz, pòwiôdają, pòwiôdajã, pòwiôdajemë, pòwiôdaje, pòwiôdajeta

jô ..... të ..... òn ..... òna ..... òno .....

më ..... wa ..... òni ..... òne .....

3. Na spòdlim zadania 2. spróbùj pòdac pò dwie fòrmë słowów:
czëtac, pëtac, słëchac, szëkac, znac.

4. Na spòdlim wiérztczi zastanowi sã i pòwiédz, czemù të chcesz sã naùczëc dobrze kôrbic pò kaszëbskù.

5. Przedolmaczë i zapiszë zdania. Wëjasni wëmòwã i pisënk *é*.
Warto posłuchać mądrego człowieka.
Szczęściem jest mieć dobrego przyjaciela.
Wczoraj zjadłem smaczną bułkę.
Janek ma leniwego brata.
Mam wiernego i posłusznego psa.

6. Rozrzeszë wëzgódkã:
Przë płoce, co z gnôtów zrobiony,
Je mòckò twój pies przërzeszony.
Òb dzéń òn szczekô, le òb noc nié,
Bò jak të ùsniesz, òn téż tej spi.
Niech mësli twa główka
Ò j a c z i m p s u m ó w k a ?

VI/5

Przédnô mësla wiérztë A. Labùdë „Chto...”

Naùczã sã:

- przekładac pòétny jãzëk na jãzëk gwôsny
- fòrmùłowac temat i mëslã lëteracczégò tekstu
- ùswiądniã so wôżnosc dbałoscë ò swòjã kaszëbskòsc
- ùtrwalã wiédzã ò Kaszëbach

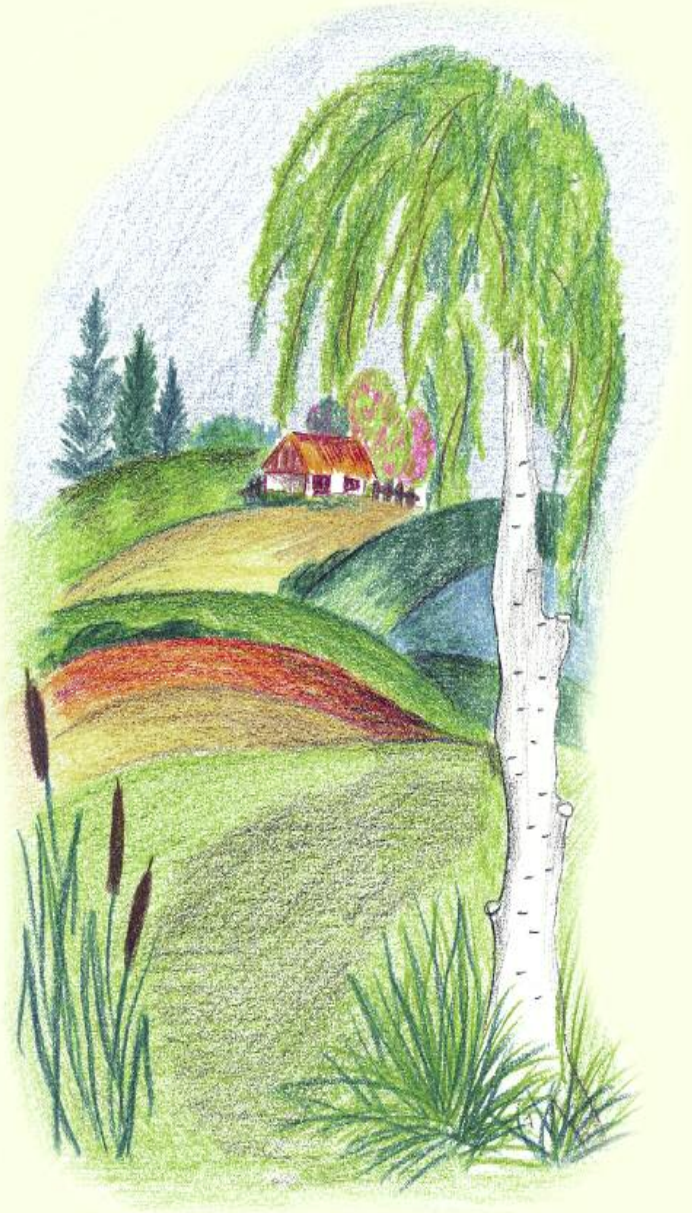
Chto...

Chto bëlnym chce Kaszëbą bëc,
Ten mùszi pò kaszëbskù czëc,
Kaszëbską krew w swich żëłach miec
I òkã dëszë mùszi zdrzec
Na biédny krôj, co w zmòrnym snie
Ju sétmë dłudżich wieków je.

Chto bëlnym chce Kaszëbą bëc,
Ten mùszi pò kaszëbskù tczëc
Swójsczi zwëk i swójsczi strój,
Swójsczi głos i piesni trój,
Swójsczi wësziw, swójsczi tuńc
I naj’ znak, naj’ czôrny juńc.

Chto bëlnym chce Kaszëbą bëc,
Ten mùszi pò kaszëbskù żëc
I mòcną wiarã mùszi miec
I taczé słowa do se rzec:
Brat za bratã mdzemë stac,
Kaszëbskô mùszi z grobù wstac!

Aleksander Labùda

1. **Ò jaczim Kaszëbie pòwiôdô wiérzta?**
   Co, wedle cebie, to òznôczô?

2. **Dospòrzãdzë zestôwk:**

bëlny Kaszëba		
Co mùszi robic?	Co to òznôczô?	Jak to rozmiejemë?

3. **Wëmieni:**
   – swójsczé zwëczi
   – swójsczé tuńce.

4. **Òpiszë wëzdrzatk:**
   – swójsczégò stroju
   – „czôrnégò juńca”.

5. **Wëmieni farwë swójsczégò wësziwkù i wëłożë jich symbòlikã.**

6. **Zaspiewôj kaszëbską piesniã.**

7. **Jak rozmiejesz słowa z zakùńczeniô tekstu?**

8. **Dlôcze przënôlégô dbac ò swòjã kaszëbskòsc?**

9. **Napiszë charakteristikã bòhatera z wiérztë „Chto...”.**
   Wëzwëskôj znanczi przedstawioné w réżkach wiérztë
   i wëpisóné w zestôwkù (zad. 2).

VI/6

Stwòrzenié Kaszëb w legeńdze

Naùczã sã:

- piãkno czëtac
- òpòwiadac
- pisowni môlowëch pòzwów

Ò stwòrzenim Kaszëb

Jak Pón Bóg stwòrził swiat, tej wszëstcë aniołowie mòckò sã ceszëlë, le jeden aniół stojôł smùtny w nórce i nic nie gôdôł, a to bél aniół Kaszëbów. Tak gò sã Pón Bóg spitôł:

– Cëż të jes taczi smùtny, aniele?

A òn rzekł:

– Jakże jô ni móm bëc smùtny, Bòże? Caletinczi swiat tak jes piãkno stwòrził, le Kaszëbë jes òstawił tak biédné: le piôseczk na nich i piôseczk, a nic wiãcy.

Pón Bóg sã przëzdrzôł na Kaszëbë i rzekł:

– Pò prôwdze, aniele, môsz sã ò co jiscëc, ale zazdrzë le do skrzëni, czë tam jesz w ni co je.

Aniół pòdniósł wiekò i jaż krziknął z ùcechë:

– Jo, tu jesz je skòpicą jezór, błotków, lasów i gór. Jesz kawał mòdrégò mòrza i përznã dobri zemi tu je!

Pón Bóg sã ùsmiéchnął i rzekł:

– Schwacże terô nã skrzëniã i wësëp z ni wszëstkò, co w ni je, twòjim Kaszëbóm.

Aniół zrobił tak, jak Pón Bóg kôzôł, i temù Kaszëbë są taczé piãkné.

1. **Przeczëtôj piãkno legendã.**
   Dôj bôczënk na przestónkòwé znaczi.

2. **Jaczé są Kaszëbë? Czemù?**

3. **Jaczé znajesz nôpiãkniészé place na Kaszëbach?**
   Namaluj w zsziwkù kôrtã Kaszëb.
   Zaznaczë wëapartnioné place i zapiszë jich pòzwë.

4. **Òpòwiédz, jak to sã stało, że Kaszëbë są tak snôżé.**

5. **Wëpiszë wszëstczé skarbë, jaczé bëłë jesz w skrzëni i dopiszë jich znaczenié dlô Kaszëb, w rozmienim gòspòdarczi, kùlturë i turisticzi.**

6. **Òdszëkôj w biblotece jiné legendë òpisëjącé stwòrzenié Kaszëb. Wëmieni różnice i pòdobieństwa zawiarté w tich dokazach.**

VI/7

Pòeticczi òbrôz Tatczëznë

Czegò sã naùczã:

- analizowac tekst lëteracczi
- piãkno czëtac wiérztã

Kaszëbskô

Jô cë pòmnik chcôł wëstawic
I pò całim kraju szukôł,
I dze jaczi bél le kamiéń,
Rzezbë młotem jô gò stukôł.

Ale wszëtczé sã w òbróbce
Mie pòd rãką rozsëpałë,
Bò òd dłudżégò leżeniô
Bëłë òne rozwietrzałé.

Smùtny jô do chëczë wrócył,
Sôdł na progù zniechãcony
I jô zdrzôł na pòla nasze
Wiôldżim spikã ùmòrzoné.

I jô rzekł: Ò biédny kraju,
Wstaniże i rzeczë słowò!
Stôł sã cud, Kaszëbskô wstała
I zaczinô jic na nowò.

Òna szła òbùtô w krôsã,
Złoti pas ji sëkniã trzimô;
Òna szła i z pôłnia rogù
Żëcô semiona wëjimô.

W zamërgnienim krôj zaszëmi,
Kwiatë, głosë! Mie sã zdaje,
Że sã roda przemieniła.
Taczé sklą sã cëdné raje.

Wiosna jidze, włos ji wieje,
Bór i pòle, krôj i mòrze
Lsniącé ji sã wëstrojiłë –
Jô sã kłóniajã w pòkòrze.

Òna rzecze: Wez, zaspiewôj!
I mie złotą lutniã dała.
We mie serce zadërgało,
Prisnął zdrój i rãka grała.

W bòru szum i mòrza gromë
Mòji spiewë wtór sã wstawi:
Żij Kaszëbskô! Twòji chwałë
Pòmnik w piesni sã ùjawi!

Léòn Heyke

1. **Co mòżesz rzec ò autorze i lirëczny òsobie?**
   Ùdokazni swòjã wëpòwiésc słowama z wiérztë.

2. **Co zamiérzôł zrobic autor?**
   Jak sã skùńczëło jegò dzejanié i czemù?

3. **Jak je przedstawionô Kaszëbskô? Do czegò je pòrównónô**
   i jak wëzdrzi?

4. **Co Kaszëbskô kôże robic autorowi, żebë mógł ji wëstawic**
   pòmnik? Czegò znanką je lutnia?

5. **Czë w prôwdzëwim żëcym zjiscëło sã rojenié autora? Czemù?**

VI/8

Mòja wiédzô ò Kaszëbach

Czegò sã naùczã:

- sprawdzã swòjã òglową wiédzã ò Kaszëbach

TEST

1. **Twórcą kaszëbsczi lëteraturë bél:**
   a) Florian Ceynowa
   b) Hieronim Derdowsczi
   c) Aleksander Majkòwsczi
   d) Jan Trepczik

2. **Hieronim Derdowsczi je autorã dokazu:**
   a) „Gôdka ò mùzëkańce Januszu Skwierkù”
   b) „Zdroje Raduni”
   c) „Bruskô mòwa”
   d) „Ò panu Czôrlińsczim, co do Pùcka po sécë jachôł”

3. **Florian Ceynowa bél:**
   a) kòwôlã
   b) szkólnym
   c) doktorã
   d) ksãdzã

4. **Fana kaszëbskô je:**
   a) biôło-czerwònô
   b) żôłto-czôrnô
   c) czôrno-żôłtô
   d) bruno-mòdrô

5. **Pierszim rockòwim kaszëbsczim karnã je:**
   a) „Chëcz”
   b) „Kùtin”
   c) „Treker”
   d) „Wrëk”

6. Kaszëbskô krziżewô droga je w:
a) Swiónowie
b) Gduńskù
c) Kartuzach
d) Słëpskù

7. Rodë Néclów i Adamczików z Chmielna znóné są z:
a) wëplôtaniô kòszów
b) wësziwkù
c) grónkòwiznë
d) rzezbiarstwa

8. Nôwiãkszim jezorã na Kaszëbach je:
a) Łebskò
b) Sôrbskò
c) Wdzydze
d) Jaséń

9. Grotë na Kaszëbach są w òkòlim:
a) Mechòwa
b) Lëni
c) Lëpùsza
d) Òskòwa

10. Nôwëższim wzniesenim na Kaszëbach je:
a) Kamiannô Góra
b) Wieżëca
c) Pòmòrskô Góra
d) łebskô duna

11. „Swiãtim miastã" na Kaszëbach je:
a) Gduńsk
b) Kartuzë
c) Wejrowò
d) Kòscérzna

12. Tradicyjnô kaszëbskô gra w kartë to:
a) kaszëbsczi pòker
b) gduńsczi bridż
c) baszka
d) skat

13. Kaszëbsczi Park Etnograficzny je we wsë:

a) Wdzydze Kiszewsczé
b) Bãdomin
c) Sëleczëno
d) Rekòwò

14. Stolëcą Kaszëb je:

a) Gdiniô
b) Kartuzë
c) Gduńsk
d) Bëtowò

15. Znanką Kaszëbów je:

a) lew
b) grif
c) sokół
d) òrzeł

16. Zrzeszëna Kaszëbów sã zwie:

a) Harmónia
b) Kaszëbsczé Zrzeszenié
c) Kaszëbskò-Pòmòrsczé Zrzeszenié
d) Kaszëbskô Rodzëna

17. Jastrë to:

a) roczëzna
b) Gwiôzdka
c) Bòżé Cało
d) Wiôlgônoc

18. Zaslëbinów Pòlsczi z mòrzem w 1920 r. dokònôł:

a) Władysław Sikorski
b) Józef Haller
c) Edward Rydz-Śmigły
d) Józef Piłsudski

19. Wëbitny historik, profesor Ùniwersytetu w Pòznanim, Kaszëba związóny z Lëzënem to:

a) Gerard Labùda
b) Stanisław Pestka
c) Jerzi Tréder
d) Józef Bòrzëszkòwsczi

20. Seriã felietónów „Gùczów Mack gôdô” stwòrził:

a) Jan Drzeżdżón
b) Aleksander Labùda
c) Stanisław Òkòń
d) Alojzy Nagel

21. Pierszi kaszëbsczi program nadôwóny w TVG to:

a) „Remùs”
b) „Grif”
c) „Rodnô Zemia”
d) „Kaszëbë”

22. Rujan to:

a) sierpień
b) październik
c) czerwiec
d) kwiecień

23. Pismionã Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniô je:

a) „Òdroda”
b) „Zrzesz Kaszëbskô”
c) „Bënë ë Bùten”
d) „Pòmerania”

24. Kaszëbską pùstinią nazéwómë:

a) Helską Mierzejã
b) Łebską Mierzejã
c) Wislaną Mierzejã
d) Kaszëbską Mierzejã

25. Znanką Remùsa, bòjatera pòwiescë A. Majkòwsczégò, je:

a) kara
b) tasza
c) różk
d) auto

26. Autorã kaszëbsczégò słowarza <u>nie je</u>:

a) Aleksander Labùda
b) Izydor Gùlgòwski
c) Jan Trepczik
d) Bernard Sëchta

27. „Scynanié kani” je związóné z wigilią:

a) Wszëtczich Swiãtëch
b) Gwiôzdczi
c) Jastrów
d) Swiãtégò Jana

28. Tradicyjnym kaszëbsczim zwëkã je:

a) zażiwanié tobaczi
b) pôlenié cygaretów
c) picé harbatë
d) żódna òdpòwiédz nie je pòprawnô

29. Autorã kaszëbsczich pòwiôstków je:

a) Marian Mòkwa
b) Feliks Marszôłkòwsczi
c) Wòjcech Czedrowsczi
d) Alojzy Nagel

30. Dolmaczënkù Nowégò Testameńtu na kaszëbsczi jãzëk dokònôł:

a) Bernard Sëchta
b) Léón Heyke
c) Aleksander Majkòwsczi
d) Francyszk Grëcza

VI/9

Kaszëbizna – swiãti dzél serca

Czegò sã naùczã:

- prôcowac z tekstem
- analizowac znaczenié pòétëcczich wërażeniów
- swòbódno sã wëpòwiadac

Swiat kaszëbsczi

W jinëch krajach miłé żëcé,
Lubò wòniô wiosnë kwiat,
Ach, tam nie je mòje bëcé,
Bò to mie je cëzy swiat.

W naszim kraju mòje bëcé,
W naszi łące mój je kwiat;
Tu mie rosce słodczé żëcé,
Mój kaszëbsczi môłi swiat.

Tu je mòja mòc i chwała,
Mégò serca swiãti dzél;
W jegò służbie jô sã trawiã
Zdrzącë w jegò wiôldżi cél.

Léòn Heyke

1. Dospòrzãdzë na spòdlim tekstu:

W jinëch krajach je ..... żëcé, le dlô naji to je ..... swiat.

W naszim kraju je ..... żëcé, bò tu je mój .....swiat.

W tim swiece je mòja ....., ..., ...

2. **Jak rozmiejesz słowa „swiãti dzél serca”? Jaczé swiãté môle mòżemë nosëc w sercu?**

3. **Jak rozmiejesz słowò „cél”? Pòwiédz:**
   a. Jaczi cél mòżesz wëznaczëc kaszëbiznie?
   b. Jaczé są twòje gwôsné céle?

4. **We wiérzce wëstãpiwô wiele znankòwników i zamionów òpisëjącëch jistniczi, co twòrzi baro plasticzną wizjã wseczëców pòétë. Wëpiszë znankòwniczi òdnôszającé sã do wërazów:**

swiat –	kwiat –	chwała – .....
żëcé –	bëcé –	dzél – .....
krôj –	mòc –	cél – .....

3. **Jaczi òbrôz bës namalowôł/namalowa przëwòłującë titel wiérztë. Wëpiszë jak nôwiãcy wërażeniów, skłôdającëch sã z jistnika i znankòwnika.**

VI/10

Co to je Òjczëzna

Czegò sã naùczã:

- analizowac wiérztã
- pòznóm pòjãcé Môłi i Wiôldżi Òjczëznë

1. Jak mëslisz, co to je Òjczëzna?
Pòrównôj swòjã wëpòwiésc z wiérztą.

Òjczëzna

Òjczëzna – to zemia
I straconô za niã krew,
To je twòja mòwa,
Co ò starkach dôwô czëc.

Òjczëzna – to lasë
I łąkòwi, snôżi kwiat,
To je twòje czëcé,
Że kaszëbsczi twój je swiat.

Òjczëzna – to chëczë,
Zôgónczi i twój ògródk,
Prawa, swòje zwëczi,
Żebë wiedno bëlno tczëc.

Òjczëzna – to lëdze,
Co są héwò òd stalat.
Dulczą wstec tu warac –
Kòżden z nich to je twój brat.

Jan Rómpsczi

dulczëc – tu: mãczëc sã, biédzëc sã
warac – tërwac, dérowac
wstec – dërch, wcyg

2. **Co je Òjczëzną wedle pòétë? Pòdzelë wszëtkò na dwa dzéle:**
   – to, co mòżemë ùzdrzec w przirodze
   – to, co nôleżi do naszi kùlturë

3. **Dospòrzãdzë zdania słowama: *Pòlskô, Kaszëbë (Kaszëbskô).***

   Mòja Môłô Òjczëzna to ..... .

   Mòja Wiôlgô Òjczëzna to ..... .

4. **Przełożë z pòlsczégò jãzëka na kaszëbsczi i zapiszë:**
   Tylko ten, kto kocha Małą Ojczyznę, może umiłować Wielką Ojczyznę.
   Lubimy tylko to, co dobrze znamy.

5. **Òpòwiédz ò Môłi i Wiôldżi Òjczëznie:**
   Jak wëzdrzi stanica?
   Co je znanką?
   Co je stolëcą?
   Jaczi je nôbëlniészi dokôz lëteracczi?
   Wëmieni jaczis lëdowi zwëk.

Czë wiész, że...

Autorã słowów pòlsczégò himnu je Kaszëba.

VI/11

Słowa wieleznaczné

Czegò sã naùczã:

- rozmiôc wieloznacznosc słowów
- przekładac i zapisëwac zdania

Jãzëk czë gwara

Smãtk przësłôł do mie na pòkùsã trzech szkólnëch: dłudżégò Grifelka ze Zabôczewa, cenczégò Piórkã z Klaksowa i łëségò Rechùbkã z Głëpkòwa.

– Rzeczë le nama, Mackù, dëcht tak prôwdzëwą prôwdã, żeli Kaszëbi mają jãzëk czë le gwarã?

– Kò tej le zdrzëta! – I wëwalił jem swój jãzëk bùten, jak le dëcht szło.

– Co za pëszny i widzałi jãzëk! – zdzëwił sã Grifelk.

– A taczi jãzëk chcą nazewac gwarą – rzekł Piórkò.

– Jãzëk jak szëpla. To wicy jãzor jak jãzëk, ale za gwarą nie szlachùje dëcht nick – zmrëczôł łësy Rechùbka.

– A cëż wa terô ò tim mëslita?

– Kò më ù ce w gãbie ùzdrzelë na jawie, że môsz dëcht bëlny jãzëk, a je dëcht czëstim, nie je òbłożony ani priszczëkã, ani bardówką, ani niżódną gwarą. Më téż mómë kòżdi swój, a kù reszce kòżdi Kaszëba mô swój jãzëk. Ale chtëż tej mô gwarã w pëskù?

– Kò taczich so szëkôjta kãdës dalek, mòże na Kùrpiach abò na Góralëznie.

– A jak takô gwara wëzdrzi?

– To swiãti Pańszczi wiedzą. Mòże w tim cos je òd nadgrëzłégò jãzëka abò jaczis jãzëczk rozszczépiony na kùńcu jak ù żniji, abò wërzëtny jak ù żabë, abò... diôblë wiedzą!

Chcemë le so zażëc!

Aleksander Labùda

1. **Wëłożë, na czim pòlégô szpôs Macka.**

2. **Wëmieni co nômni dwa znaczenia pòdónëch słowów i ùłożë z nima zdania.**
   gòdzynka, fùter, lëpa, kòza, lëst, klasa, kòzeł, róg, szpòrt, dzëk

3. **Na czim pòlégô różnica midzë jãzekã i gwarą? Sprawdzë w encyklopedie abò słowarzu pòlsczégò jãzëka znaczenié tich pòjãców i zapiszë je w zsziwkù w przełożenim na kaszëbsczi jãzëk.**

4. **Przełożë na kaszëbsczi jãzëk i zapiszë zdania.**

   Język to nasz prawdziwy skarb, bo opisujemy nim świat i wyrażamy nasze myśli i uczucia.

   Kaszubszczyzną interesuje się wielu uczonych z całej Europy.

   Język kaszubski zachował do dziś wiele starych słów i form.

   Kaszubszczyzna jest inspiracją dla wielu twórców z całego świata.

   W polskim prawie kaszubszczyzna ma status języka regionalnego.

   Kto kocha Kaszuby, temu bliski jest również język, kultura, tradycje i zwyczaje tej ziemi.

VI/12

Kaszëbsczi krôjmalënk

Czegò sã naùczã:
- analizowac wiérztã
- ùtrwalã wskôzë wëmòwë i pisënkù *é*

1. Pòwiédz, co lubisz nôbarżi.
Zestawi swòjã wëpòwiesc z dokazã.
Czim òna sã jinaczi?

Kòchóm

Kòchóm Bôłtu szaré wałë, chtërne rëczą;
Kòchóm cëché nasze stronë z stôrą chëczą;
Kòchóm Gdiniã, wiôldżé miasto z górą stromą;
Kòchóm lasë, równé pòla, dak ze słomą;
Kòchóm gduńsczé brómë, rôtësz, stôré mùrë;
Kòchóm lëpë, bùczi, dãbë z Biôłi Górë;
Kòchóm łączi, czôrną zemiã, biédné piôsczi;
Kòchóm wiôldżé nasze miasta, môłé wiosczi;
Kòchóm wiatrë mrozné w zëmie, cepłé w lece;
Kòchóm wszëtczich dobrëch lëdzy w całim swiece.

Alojzy Nôdżel

2. Co kòchô pòéta? Wëpiszë z wiérztë te dzéle krôjmalënkù, chtërne pòtikôsz w swòjim òkòlim.

3. Jaczé môle na Kaszëbach tak òczarzëłë pòétã i jaczé snôżotë w nich dostrzégł, że złożëłë sã òne na wiérztã ò ùmiłowanim òjczësti zemi?

4. Wëszëkôj w teksce wërazë z *é*. Czemù je sã tak pisze?

5. Na spòdlim pòdónëch przikładów ùłożë wskôzã pisënkù zakùńczeniów znankòwników. Dôj bôczënk na ôrtë.

dobri chłop	dobri chłopi
dobrô białka	dobré białczi
dobré dzeckò	dobré dzecë
robòcy chłop	robòcy chłopi
robòcô białka	robòcé białczi
robòcé dzeckò	robòcé dzecë

6. Dobierzë nôpasowniészé znankòwniczi do jistników:

bómczi	jãzëk	kòtë	lëft	òkno	wiodro
chléb	knôpi	książka	mëdło	pòtrus	zupa

VI/13

Ùczimë sã wnioskòwac

Czegò sã naùczã:

- wnioskòwac
- nowëch rzeklënów
- piãkno czëtac

Ò pòłowach

Chmielińskô młodzëzna mô bòdôj baro zabôczlëwą głowã. Czej liznie kąsk strzédny abò wëższi szkòłë, tej w kam zabôcziwô swòjã òjcowistą mòwã. Ale bënômni nie gôdiwô pò pòlskù, le kaszëbizną pòlaszącą, co je smiéchòwiszczã i dzëwòcëzną. Ò to jiscył sã Rzëpiszk z Miechùcczich Pùstków.

– Wej, taczi dołemón jak nen Krãpów Józk mësli, że je pò prôwdze czims wicy jak jinszi lëdze. Nijak nie gôdiwô pò naszémù, le łómie z pòlska, jak mòże i jesz sã tim bùszni.

– A taczich leleków to jesz dô w Chmielnie?

– Jo! A czej jô mù rzekł, że jô w to jidã, Józkù, że të jes przënômni ò tã wikszą pòłowã twégò mùskù òbarchniałi, tej sã ze mną zaczął sprzeczac, że ni ma ani wikszi, ani mniészi pòłowë. Ma nie doszła do rëchtu, a na òstatkù mie zamierzało i jô szedł òd nie lóz. Ale rzeczë le mie, Mackù, móm jô prôwdã czë ten lelek?

– Gwësno że të.

– A mógłbë të to dokazac?

– Jo, dëcht letkò. Wez le dwa jabka, jedno dëcht wiôldżé, a drëdżé malinczé. Przetni je na równé pòłowë i jednã pòłowã wiôldżégò jabka wez w prawą rãkã, a pòłowã te môłégò w lewą. Złożë je do grëpë i ùzdrzisz, że jedna pòłowa je wiele wikszô, drëgô wiele mniészô.

– Jo, terô jô móm dokôz w rãkach, niech le ten lelek do mie przińdze!

Chcemë le so zażëc!

Aleksander Labùda

1. **Przeczëtôj – jak nôpiãkni rozmiejesz – cały tekst.**

2. **Wëjasni znaczenié rzeklënów:**

miec zabôczlëwą głowã	łamac z pòlska
liznąc szkòłë	w to jic
zabôczëwac w kam	jic lóz
kaszëbizna pòlaszącô	miec dokôz w rãkach

3. **Na spòdlim tekstu wskażë prôwdzëwą wëpòwiésc.**
   – Czej sã liznie wëższi szkòłë, tej sã *pamiãtô/zabôcziwô* òjcowistą mòwã.
   – Józk łómie z pòlska i sã *tim bùszni/tegò wstidzy*.
   – Chto łómie z pòlska, ten je *mądri/òbarchniałi*.
   – *Mòże/ni mòże* bëc *wiãkszô pòłowa/wiãkszi pòłowë*.

4. **Zastanowi sã, czë dzysô Rzëpiszk z Miechùcczich Pùstków téż miôłbë sã ò co jiscëc? Czemù?**

Zapamiãtôj:
j. pòlsczi – mózg
j. kaszëbsczi – mùsk

VI/14

Dzeje tobaczi na spòdlim pòwiôstczi

Czegò sã naùczã:

- bëlno rozmiôc lëteracczi tekst
- pòznóm kaszëbsczé rzeklënë i przësłowia

Diôbelsczé zelëskò

Żił na północnëch Kaszëbach pewien gbùr. Béł to chłop robòcy ë spòkójny, a żił z białką swòją Francyszką ë z sąsadama wiedno w zgòdze. To baro gòrzëło diôbła, chtëren sã wtenczas jesz krącył na zemi. Pòòrôł òn swòjima pazurama kawał rolë, chtërny nicht nie ùprôwiôł ë zasadzył tobakã.

Lëdze tegò dzywnégò zelëska nie znelë ë nicht nie wiedzôł, jak sã òno nazéwało.

Rôz szedł nasz gbùr kòle diôbelsczi rolë, òbzérôł dzywné zelëskò z wiôldżima, dłudżima lëstama. Diôbeł przëstąpił do niegò ë rzekł:

– Të môsz bëc baro mądri. Wiész të, jak to zelëskò, co jô tu zasadzył, sã zwie? To të gwësno w twòjim żëcu nie wëzgòdniesz!

Gbùr mądrala òdpòwiedzôł markòtnie:

– Co të wiész, to jô wiém! Jô sã dowiém, jak twòje zelëskò sã zwie!

– Wiatujma sã!!! – rzekł diôbeł. – Pòwiész të mie w trzech dniach, jak mòje zelëskò sã zwie, tedë dostóniesz całą mòjã rolã. Nie wëzgòdniesz të, to ale jô weznã twòjã dëszã!

Gbùr sã z diôbłã wiatowôł. Jak przëszedł dodóm, żałowôł baro, że tak letkòmëslnie swòjã dëszã stracył. Smùtny ùsôdł so na ławie przë piéckù, spùscył głowã, nie jôdł ë nie pił.

– Co të jes taczi smùtny? – spita sã białka.

– Ach, kòchónô Francyszkò, ze mną je baro zle. Nie mdzemë ju długò ze sobą żëlë. Mie wnet diôbeł weznie.

I òpòwiedzôł ji ò diôbelsczim zelëskù ë ò wiatowanim. Białka sã rozesmiała ë rzekła:

– Ò taką drobnostkã le sã nie kłopòcë. Jédz ë pij, jô wëzgòdnã, jak to diôbelsczé zelëskò sã nazéwô!

Drëdżégò dnia reno białka sã wëzeblekła, wlazła w beczkã ze smòłą, rozproła pierzënã ë wôlała sã w piórach. Pióra sã do smòłë przëlepiłë, a babskò wëzdrzało tak, jak dzywny ptôch. Tej szła na rolã diôbelską, łazëła midzë zelëskã pò brózdach a robiła tak, jakbë lëste chcała jesc.

Diôbeł przëlecôł na swòje pòle. Mëslôł, że dzywny jaczis ptôch jegò zelëskò rwac ë jesc chcôł. Abë gò wënëkac, klaskôł w rãce ë rikôł:

– Brzëdkô sowò nocnô, wëlezë z mòji rolë! Nié dlô cebie jô tobakã sadzył! Précz z mòji tobaczi!!!

Skòro białka to słowò „tobaka” le ùczëła, zwiornãła chùtkò dodóm. Ùmëła sã ë pòwiedza chłopù, jak sã to diôbelsczé zelé zwie.

Trzecy dzéń nadszedł. Biés sã ju cesził, że gbùrską dëszã zarobił ë sã smiôł przez swój cały diôbelsczi pësk. Jak gbùr do niegò przëstąpił, rzekł:

– Jak to mòje zelëskò sã zwie? Wëzgòdni abò jô cë kark skrącã!

Gbùr òdpòwiedzôł spòkójno:

– Tobaka! Tobaka sã twòje zelëskò zwie, të głupi pùrtkù!

Diôbeł przegrôł, rozgòrził sã ë ùcekł bez dëszë gbùra do piekła. Gbùr zatrzimôł diôbelską rolã z tobaką. Tak pòznelë lëdze na Kaszëbach tobakã. Sadzëlë, żniwilë jã ë pòmłolë jã do zażiwaniô. Dzys jesz na Kaszëbach nazéwają rosnącą na pòlach tobakã: diôbelsczé zelëskò.

Z tomu kaszubskich bajek ludowych Jerzego Sampa „Zaklęta stegna”

1. **Co wëjasniwô ta pòwiôstka?**

2. **Chto wëstãpùje w dokazu? Wespół z drëchama przeczëtôj rozmòwã abò przedstawi całé zdarzenié. Baczë na przestónkòwé znaczi.**

3. **Co òznôczają słowa:**
   tobaka, tobacznik, tobaczéra (różk), ùtobaczony?

4. **Czedë sã gôdô:**
   Cemny jak tobaka w rogù.
   Chcemë le so zażëc!?

5. **Przeczëtôj :**
   Jem najadłi i napiti, ale mùszi tobaką bëc nos przebiti.
   Czej chłop sã najé i napije, a nie zażëje tobaczi, to nic nie znaczi.
   Dôj tobaczi, twój òjc nie bél taczi, òn spôł, a tobaczi dôł.
   Chto pôli, diôbła chwôli, a chto zażiwô, Bòga wspòminô.

6. **Na spòdlim pòwiôstczi ùdokazni przësłowia:**
   Dze baba rządzy, tam diôbeł błądzy.
   Dze diôbeł sóm ni może, tam òn stôrą babã pòsle.

7. **Jak jinaczi sã zwie tobaka? Pòzwi jinaczi:**
   rolnik, kòbiéta, pùrtk, rolô, straszny, pòwiedzec, zwiornąc, redowac sã
   Brëkòwóné słowa nalézesz w pòwiôstce.

Zapamiãtôj:
j. pòlsczi – bruzda
j. kaszëbsczi – brózda

VI/15

Pòstacje z kaszëbsczich wierzeniów

Czegò sã naùczã:

- prôcowac z tekstem
- wnioskòwac
- piãkno czëtac

Cëdowny wzérnik

Òd négò czasu minãłë ju lata lateczné, czej w jedny wsë żił starëszk, chtëren miôł długą sëwą brodã i nosywôł stôroswiecczi kabôt. Wszëtczé dzecë ze wsë i ze sprzëtëch pùstk znałë tegò starëszka i zwałë gò starkã, chòc òn ni miôł niżódnëch òtroków, òtroczëców ani wnuków.

Òb lato òn sôdiwôł na jaczim kamie abò kôrczu, a òb zëmã na łôwce, przë cepłim piéckù i òpòwiôdôł dzecóm, jak to bëło przódë. Nigdë òn nie czëtôł z książczi, ale wszëtkò pòwiôdôł z głowë. Pòwiôdôł ò strôszkach, ò wieszczich, ò cotach, ò krôsniãtach, ò spiącëch wòjarzach, chtërny haszkają pòd Garecznicą i żdają na sztërk, czej zôs mdą mòglë wòjarzëc ò kaszëbską pòjugã. Pòwiôdôł téż ò zarzekłi królewnie i ò zarzekłim królu kaszëbsczim, chtëren – tak jak ny spiący wòjarze – haszkô ju czile stalat pòd wiôlgą górą i tam przez rësënã négò dzywnégò zómkù wëzérô i słëchô, czë jesz żëją Kaszëbi.

Jeden rôz malinczi bòrénk spitôł sã starëszka, czej nen król òdecknie i mdze dali rządzył. Na to òdrzekł starëszk:

– Czej jô bél jesz taczi môli i młodi jak wa, tej jô òd jednégò starszégò człowieka dostôł wiédzã, że król nen le tej mdze nazôd rządzył, czej na całim Pòmòrzim lëdze mdą pò kaszëbskù gadac, czej òdeckną zôs stôré kaszëbsczé zwëczi, czej Kaszëbi przed cëzyńcama nie mdą sã sromilë, że są Kaszëbama.

– A czej to mdze? – spitôł sã jinszi knôpiczk.

Starëszk nôprzód damił i sedzôł na łôwce nasowiali, ale pò sztërkù rzekł:

– To zanôlégô òd waju.

Starëszk nié le rozmiôł pòwiadac czekawò ò tim, co bëło piérwi, ale rozmiôł téż bëlno grac na skrzëpicach, spiewiwôł pëszné kaszëbsczé piesniczczi,

a młodzëznã ùcził
kaszëbsczich tuńców
i téatrów. Na młodzëzna
jezdza òd wsë do wsë,
òd gardu do gardu, wszãdze,
dze jaczi Kaszëbi bëlë
i òdgriwa tam kaszëbsczé
téatrë, ùcza swòjich drëchów
i swòje drëchnë z jinszich
strón kaszëbsczich spiéwów
i kaszëbsczich tuńców, co sã
i młodim, i stôrim baro widzało.

Ale nadszedł dzéń, że starëszk ùmarł. Pò jegò smiercë wszëtkò co kaszëbsczé zaczãło baro chùtkò dzinąc. Doszło nawetka do tegò, że nié le malinczé dzôtczi, nié le młodzëzna, ale nawetkã domôcé zwierzãta nick a nick pò kaszëbskù nie rozmiałë. Czej chto do tósza, do pùjka, do hiszka, do mùżë czë do szopczi gôdôł pò kaszëbskù, tej nen stwór stojôł i zdrzôł jak warna w gnôt, bò nick nie rozmiôł. Stôri lëdze gôdiwelë swòjim dzecóm:

– Czej më stôri pòwëùmrzemë, tej kaszëbizna zdżinie ju na wiedno.

Ale stało sã jednak jinaczi.

Bëło to we wiliã Nowégò Rokù. Jeden rëbôk czësto sóm sedzôł na swòjim kùtrze na sztrądze i zdrzôł na mòrze. Mòrze bëło mirné, a wieczór dosc widny. Nôgle nen rëbôk ùzdrzôł na Bôłce dzywną jasnotã. Nie bawiło długò, a na jasnota bëła sprzëti négò rëbôka. Przed nim stojôł stolem, chtëren miôł sztërë twarze, a z òczu jegò sklënił sã jasny jak słuńce wid. Nad stolemã ùnôsziwałë sã w lëfce dwa grifë, czerwòny i czôrny. Czerwòny grif bél baro nasowiali, na szëji miôł szeroką, czôrną blewiązkã, a z òczu jegò wcyg lecałë wiôldzé płaczczi w mòrze. Czôrny grif bél dosc wiesoli, nawetkã sã ùsmiéwôł, a na szëji miôł szeroką, mòdrą jak kaszëbsczé jezora blewiązkã.

Stolem nen ò sztërech twarzach rzekł do Bëlôka:

– Jô jem Swiãtewid.

Czej chłop to czuł, tej ùklëkł przed Swiãtewidã i głosno wòłôł:

Swiãtewidze, swiãti widze,
smierc ju jidze.
Plotą namã wińc
na naszã trëmã.

Ni ma Kaszëbów,
ni ma,
z kaszëbstwã kùńc.

– Nie jiwruj sã – rzekł Swiãtewid. I dôł rëbôkòwi jantarowi wzérnik. – Wez ten wzérnik – rzekł bòsczi stolëm. – Biéj wszãdze tam, chdze le jaczi Kaszëba je, a czej mdą zdrzec na wzérnik, tej twòji lëdze ùzdrzą dzeje kaszëbszczé òd nôdôwniészich czasów jaż do dzysô dnia.

Czej chłop sã przëzdrzôł, tej ju Swiãtewida nie bëło, a w rãce le miôł jantarowi wzérnik. Rëbôk sã przëzdrzôł na zégark. Bëła prawie dwanôstô w nocë, zaczął sã nowi rok. Czej nen Bëlôk szedł dodóm, tej òn spòtkôł we wsë szoférã, chtërnémù òpòwiedzôł to dzywné zdarzenié, jaczégò dzysô bél swiôdkem. Rëbôk i szoféra ùdbelë so, że òbjadą z cëdownym wzérnikã całé Kaszëbë i pòkôżą naszémù lëdowi jegò dzeje i dobré, i lëché. Co ùdbelë so, to zrobilë. Òbjachelë całé Kaszëbë òd Hélu do Chòjnic, òd Kòscérznë do Bëtowa, zazdrzelë do kòżdégò kaszëbszczégò gardu, do kòżdi kaszëbszczi wsë, w kòżdi nórt, dze le jaczi Kaszëba bél. Wszëtczim sã filmë z jantarowégò wzérnika baro widzałë. Nie bawiło wcale długò i òdżëła zôs kaszëbskô mòwa, kaszëbszczé zwëczi, kaszëbszczé piesniczczi. Òdeckł ze spikù kaszëbszczi lud.

Alojzy Nôdżel

blewiązka – szléfka, wstążka
bòrénk – knôp
cota – czarownica
damic – môłczec, nick nie gadac
gard – gród, miasto
hiszk – kóń
jiwrowac sã – kłopòtac sã
mirny – spòkójny
mùża – krowa
pòjuga – swawòla, wòlnota
pùjk – kòt
sromic sã – wstëdzëc sã
stolem – òlbrzim
szopka – òwca
sztrąd – brzég
tósz – pies
wieszczi – òpi, ùpiór
wzérnik – tu: szpédżel, telewizor

1. **Na spòdlim pòwiôstczi òdpòwiédz:**
   – Ò jaczich pòstacjach pòwiôdôł starëszk?
   Dowiédz sã czegòs bënômni ò jedny z nich.
   – Przeczëtôj piãkno gôdkã starëszka z knôpã.
   Jak mëslisz, czë ju wnet zarzekłi król òdecknie? Czemù?
   – Co ùzdrzôł rëbôk we wiliã Nowégò Rokù? Co òznôczałë dwa grifë?
   – Co dostôł rëbôk òd Swiãtewida? Òdczëtôj wëpòwiésc stolema.

2. **Co znaczi:**
   – pòwiadac z głowë? Pòwiédz z głowë wiérztã pò kaszëbskù.
   – rozmiôc (cos)? Co të rozmiejesz nôlepi?
   – długò abò krótkò bawic? Co bawi długò, a co krótkò?

3. **Rozrzeszë wëzgódkã:**
   Czëje bez ùszów, gôdô i òdpòwiôdô we wszëstczich jãzëkach.

VII
PËRZINKÃ NA BINKÃ

Scynanié kani

(wëjimczi)

Przédnik partu Zrzeszeniô – Stolem

Nôleżã do Kaszëbsczégò Zrzeszeniô.
Chcã dac czile słów wëjasnieniô:
Lud nasz zawdë wierził w to,
Że òd kani pòchôdô wszelejaczé zło.
Przódë na rzmach w kòżdi wsë
W sobòtczi kaniã òbsądzywelë.
Są to prôwdac stôré dzeje,
Ale kania nie szpòrtëje.
Nasz part mëslôł: W XXI wiekù
Kania dô nóm zycher pòkù.
Równak brojic nie przesta,
Do Lëni* sã przëtreka.
Chwałã lesnémù lud niese,
Chwëcył kaniã w miłoszewsczim** lese.
Terôzkù wstac,
Sãdza zajimô plac!

* mòżna pòdac nazwã swòji wsë

** mòżna pòdac nazwã ze swégò òkòlégò

Sãdza

W miono Kaszëbsczi – Tatczëznë ùmiłowóny
Òtmikóm sprawã kani przez pòganów nasłóny.
Rëszã wszëtczé paragrafë i ùstawë
Do ti apartny sprawë.
Skarżëta lëdze smiało,
Bò sã ù nas lëchò dzało!

Òbarna

Żódné klapë, pòmówienia,
Le prôwdzëwé òskarżenia.

Piesniô „Na Kaszëbach”

Hej tu ù nas na Kaszëbach
Malowóné zemie,
Wòdë, lasë, smùdżi, górë,
Dzywny czar w nich drzémie.

Szëmią gradła, krze i lasë
Swòjã piesń òdwieczną, (ù nas)
Przë robòce lud so nócy
Frantówkã stateczną.

Lesny Chójeczka
W naszi gminie
Drzewò z lasów dżinie.
Szukelë më złodzeja,
Jaż më naszlë szczerbùna.
Wësoczi sądze, kòle dwanôsti zeszłi nocë
Wlokła kania w pëskù kloce.

Òbarna
Chójeczkò, złodzeja dali nôleżi szëkac.
Cëż to kaniskò mògło ùtrekac?

Sãdza
Chòc le kradła pòmalinkù,
Złapónô je na gòrącym ùczinkù!

Piesniô „Òd błotka”
Òd błotka do błotka chójeczka rosce,
Chójeczka rosce, chójeczka rosce,
Pòczekôj dzéweczkò jaż të ùroscesz,
Jaż të ùroscesz, ùroscesz.
Hej, lejlej, hej lejlej...

Szandara Piszczówka
Sãdzo, mómë spòkój swiãti,
Złodzéj ùjãti!
Wiedno cos dżinie:
Kòła, auta, nawet swinie.
Jak jem gùmipôłką kani werznął,
Do wszëtczégò sã charłãżnik przëznôł.

Òbarna
Mòżemë so gadac, klapac,
Ale złodzeja trzeba za pajã złapac.

Sãdza
Kania – chcemë rzec pò richtoscë –
Kradze, rabùje òd małoscë.

Lesny kò nóm dowód dôł:
Sóm jã wczora ùchwëcył.

Òbarna
Le spòkójno, łatwò rzec,
Mùszita jednak dowòdë miec.

Piesniô „Mòje stronë”
Mòje stronë, mòje stronë
Są nôlepszé z wszëtczich strón.
Móm w nich kwiatë, wòdë, lasë,
W pòlu rosce żëtny plón.
Mòjim stronóm, mòjim stronóm
Spłacëc chcôłbëm lëdzczi dług
Za dnie smiéchù, dnie robòtë,
Czej na rolë òrze pług.

Gbùr Kłonica
Ten paskùdnik przegrzeszony
Mô nóm szkòdë narobioné.
Wëschłë pòla, wëschłë stëdnie,
Robòta ju nama brzëdnie.
Czej sã człowiek z chëczë rëszi,
Gãsë bierze, kaczczi dëszi.
Lëdze złoti, jidze głód,
Bò gbùr dzysô je bankrot.

Òbarna
Wa, gbùrzë, lubita narzekac.
Nôlepi na kaniã wszëtkò znëkac...

Sãdza
Gbùrze, wësoczi sąd
Bierze wszëtkò pòd wzgląd.
Gbùr przez kaniã skrziwdzony
Mdze dzys pòmszczony!

Piesniô „Séwca”
Zasôł jô tam pszénicã,
A ùrosła dënica.
Òj da da – na, da – na da...

Rëbôk Òkùnk

Jem rëbôk Òkùnk.
Móm taczi z kanią pòrechùnk:
Złotą ribkã miôł jem chwëconé,
Wszëtkò z nią òbgòdzoné.
A tu ten ptôch nadlecôł,
Mòjã ribkã ùchwëcył.

Òbarna

Kania sobie radã da:
Përznã rëbë òszmaka.

Sãdza

Jo, rëbôkù, to béł pech,
Że cë rëbã zeżarł ptôch.

Piesnia „Jem jô rëbôk”

Jem jô rëbôk z prapradżada,
Wic rëbaczëc mie wëpôdô.
Kòchóm jô Bôłt, ridel, wiosło,
Kòchóm rëbacczé rzemiosło.

Piekôrz Glëmza

Pò prôwdze mògã zgłëpiec.
Chleba nijak nie jidze wëpiec.
Białczi zaczinają szkalowac,
Że chleba nie jidze ùkrajac.
Chłopi pòwiôdają,
Że sztule sã rozpôdają.
To ta kania – ptôch nipòcy –
Ni mòże zdrzec, jak jem robòcy.

Òbarna

Jak bës chcôł,
Kaniã z piekarni bës wëszudôł.

Sãdza

Piekarzu, prôwdą je,
Że kania do glëmzë lgnie.
Terô do piekarni smiało rësz,
Dobri chléb dzys ùpieczesz!

Piesniô na nótã „Stoji dzéwczã”

Piekôrz Glëmza chléb piecze,
Sznëczi z glancã, kòłôcze,
Sznëczi z glancã, sznëczi z glancã,
Sznëczi z glancã, kòłôcze.

Kùpczik Fùńsztëk

W swiãta, niedzele sã mãczimë,
Rozmajité towarë sprowôdzómë.
Lëdze chòdzą, òbzérają,
Maklają i szmakają,
A nick nie kùpiają.
Kùpczik przë tómbachù stoji,
A kania broji,
Klientów sztëftëje,
Że za drogò kòsztëje.

Òbarna

Lëdze nie kùpiają,
Bò dëtków ni mają.
Cenë zniżëta,
Tej klienta dostónieta.

Sãdza

Fùńsztëkù, gwës kania waju gùbi.
Òna hańdelkù nie lubi.

Piesniô na nótã „Wiwat – pòwitanié”

Hola, héjda, kùpczicë jesmë, hej!
W co dzéń, w swiãta wcyg hańdlëjemë.
Towôr sprowadzony, ù nas spieniãżony,
To je zysk szôlony, to szôlony zysk.

Krôwczka Knąploszka

Jô, Knąploszka,
Do sądu téż bëm cos mia.
Wcyg szëjã,
Flot platëjã,
Dzurczi òbsziwóm,
Knąpczi przësziwóm.
Cos mie céchë zmazywô,

Knąpczi òdriwô,
Sztof gniece.
Cëż na swiece!
Niech to sąd
Téż weznie pòd wzgląd!

Òbarna

Knąploszkò, to je pòmówienié.
Sąd mùszi miec ùdowòdnienié.

Sãdza

To sygnie.
Kaniã do krôwczków cygnie!

Piesniô na nótã „Szewc”

Krôwczka, krôwczka, pig, pig, pig,
Szëje czitle wiedno wcyg.
Szëje czitle, cygnie nitkã, szëje czitle, cygnie nitkã.
La-la, la-la, la-la, la...

Piesniô na nótã „Më òd mòrza”

Më, kaszëbsczé, piãkné pannë
Roscemë tak jak dzewannë.
Wiater z mòrza w òczë wieje,
A nama sã serce smieje.
Tańczimë, spiéwómë
I sã wszëtcë kòchómë.

Sãdza

Czë jesz chtos
Chce zabrac głos?
Nikògò nie wëszukóm.
Sprawã zamikóm.
Do głosu przińdze drëgô strona –
Przemówi òbrona.

Òbarna

Słëchóm na te òskarżenia,
Lëdzczé krziwdë i cerpienia,
Zdrzã na kaniã w prawnym widze.
Òbronic ji doch nie jidze.

Sãdza

Nôwëższi wëmiar karë
Za psotë i czarë.
Ptôch przeklãti
Szablą mdze scãti.
Kat niech czim rëchli
Kaniã ùskrómni!
A më pòjmë w tuńc szôlony!
Jesmë wszëtcë wëzwòlony!

Piesniô na nótã „Kaszëbsczé jezora”

Lëdze złoti, cëż sã dzeje?
Całô gmina dzys balëje.
Wszëtcë lëdze ùsmiechniãti,
Bò rabùsznik je ùjãti.
Kaniskò, kaniskò, të ptôchù dzëczi
Ju nigdë nie zazdrzisz do naszich chëczi.
Kaniskò, kaniskò, të ptôchù dzëczi
Nie zazdrzisz do naszich chëczi.

Bògùsława Labùdda

1. **Co wiész z ùszłégò rokù ò kaszëbsczim zwëkù scynaniô kani?**

2. **Wëmieni pòstacje, chtërne wëstãpùją w sztëce i sprawë, jaczé jich zajimają.**

3. **Przeczëtôjta tekst z pòdzélã na role, a tej spróbùjta òdegrac sztëkã.**

4. **Przëszëkùj gwôsny tekst òskarżeniô kani.**

5. **Przeanalizuj pòstacje bòhatérów sztëczi. Co mòżesz ò nich pòwiedzec? Czë ùwôżôsz, że prôwda je pò jich stronie?**

6. **Na spòdlim tekstu pòwëższi dramë pòwiédz, jak so wëòbrôżôsz sąd. Jaczé òsobë cë sã parłãczą z sądã? Jaczé sprawë tam sã załôtwiô?**

Słowôrz

A

ani pëtôj – zarô
apartny – jinszi, dzywny, òsoblëwi

B

bestri – pstrokati
biôtka – bitwa
blewiązka – szléfka, stążka
bòrénk – knôp
brutka – żeniôrka, panna, zarãczonô
brzôd – jabłka, krëszczi, sliwczi...
bùsznik – chtos òdsedajny
bùszny – òdsedajny, pewny se

C

chòwa – domôcé zwierzãta

D

damic – môłczec, nick nie gadac
dana, danka – chòjinka
dënëga – wała, fala
dobëc – wëgrac
drëch – przëjacél
drëw – prąd
dzél – czãsc
dzyrsczi – drist, òdwôżny

F

fejn – dobrze, piãkno
flot – chùtkò

G

gard – gród, miasto
gruńt – spódk, dno
grzëpa – górka
gwësno – pewno

H

haszkac – żużkac, spac
hiszk – kóń

J

jiscëc sã – kłopòtac sã, martwic sã
jiwrowac sã – kłopòtac sã

K

kawel – namiana, los
klapa – pògłoska, plotka
kôłp – łabądz
kôrbic – gadac
krziże – krzept

L

laps – smôrkòla
luntrus – szot, rozwòlińc

Ł

łaszczëwò – łagódno

M

malëna – czerwòny brzôd z pòla, rosce na czerzkach
mańtel – płôszcz

merkac – pòstrzéc
miono – jimiã, pòzwa
mirno – spòkójno
mirny – spòkójny
môl – plac
mùca – czôpka
mùlk – miłk, lubòtnik, wrëjownik
mùża – celã, krowa

N

nasowiałi – zmierzałi, smùtny
néga (néżka) – òstatk, reszta
nënka – mëma
niekara – szot, ùrwisz
nipòcéjôsz – psota, złostnik

Ò

òbarna – òbrona
òpòcuszkù – pò cëchù
òtroczëca – córka

P

paja – rãka (pògardlëwò)
pëszny – snôżi, piãkny
pòjuga – swawòla; rozwòla
pòjmańczik – niewòlnik
póta – łapa
procëmnik – przecywnik
pùjk – kòt

R

rãdi – chùtczi, chwatczi
radiska – czerwònô, z ògródka, szczipie w jãzëk
równak – jednak
ruchno – òbleczenié, òdzéwk

S

skórc – ptôch, co lubi wisznie i krzesznie
slizgôcz – wãgòrz
slôdë – z tëłu
smùg – pòlana
snôżi – pëszny, piãkny
sprzëti – bliskò, òbòk
sromic sã – wstëdzëc sã
sromòta – wstid
stolëm – òlbrzim
strëch – dżôd
szãtopiérz – nietopiérz
szlig – rózga
szopka – òwca
sztërk – chwila
sztót – chwila
sztrąd – brzég
sztridka – sprzéczka

T

tatczëzna – òjcowizna, rodzynné stronë
tcza – czesc
tej-sej – òd czasu do czasu, czasã
tëpa – krótczi ògón
tósz – pies

Ù

ùdba – mëslô
ùrzasłi – wëpłoszony, wëstraszony

W

wała – fala
wanożenié – wãdrowanié
wanożnik – wãdrowczik
warac – trwac, dérowac
wãps – górnô czãsc ancucha

wëkùmany – wëdłëbóny
wërszaft – kłopòt
wërzasłi – wëpłoszony, wëstraszony
wëszczerzac sã – wësmiewac sã
widnik – hòrizont
wieszczórka – jaszczurka
wietew – gałąz
wiodro – pògòda
wstec – dërch, wcyg

Z

zarzekłi –zaczarowóny
zatacëc sã – schòwac sã
zberk – brzég, kańta
zdënk – òżenk, slub
zdrzadło – szpédżel
zesel – wëgódny mébel do sedzeniô
zéńdzenié – zebranié
zmòklëzna – pòt
znób – zyb, chłód

Słowôrz pòprawnëch gramaticznëch pòjãców

jistnik	–	rzeczownik	
czasnik	–	czasownik	
znankòwnik	–	przymiotnik	
przëczasnik	–	przysłówek	
pòjedinczô lëczba (pl)	–	liczba pojedyncza	
wielnô lëczba(wl)	–	liczba mnoga	
stopniowanié	–	stopniowanie	
kòniugacjô	–	odmiana czasownika	
deklinacjô	–	odmiana przez przypadki	
przëpôdczi	–	przypadki	
pòzwë przëpôdków	–	nazwy przypadków	
mianownik	–	nazéwôcz	– Nz.
dopełniacz	–	rodzôcz	– R.
celownik	–	dôwôcz	– Dw.
biernik	–	winowôcz	– Wn.
narzędnik	–	narzãdzôcz	– Nrz.
miejscownik	–	môlnik	– Ml.
wołacz	–	wòłiwôcz	– Wł.